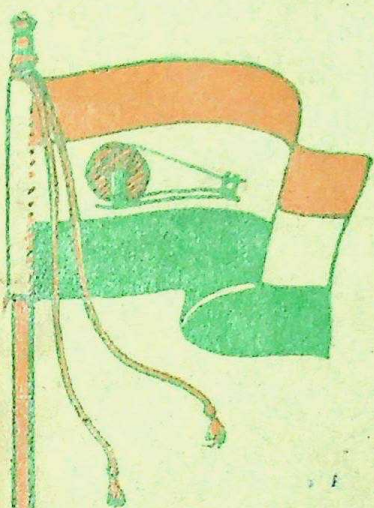

स्वरत्नयनां गीतो

संभाहक

कल्याणभू भड्डता

6977

१२

❁ ओ३म् ❁ 697/92

पुस्तक-संख्या.....

पंजिका-संख्या १.५.५०२

पुस्तक पर सर्व प्रकार की निशानियां
लगाना वजित है। कोई महाशय १५ दिन
से अधिक देर तक पुस्तक अपने पास नहीं
रख सकते। अधिक देर तक रखने के लिये
पुनः आज्ञा प्राप्त करनी चाहिये।

स्वाक प्रमाणीकरण १९८४-१९८५

१८९९-१९००

સ્વરાજ્યનાં ગીતો

• સંગ્રાહક •

કલ્યાણી વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા

695 / 92 944.2 / 22.6.55

• સોલ એન્ટ •

બારડોલી સ્ટોર્સ,

વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, ૪

ગુરુકુલ કોંગ્રેસ
ગુરુકુલ કોંગ્રેસ

ઈ. સ. ૧૯૩૮

મુદ્રા :
કસ્તુરબા સેવાશ્રમની
સહાય અર્થે દરિયા મુજબ

• प्रकाशक •

कल्याणलु विठ्ठलभाई महोता

करतुरणा सेवाश्रम

भरोली

पील आवात्त

प्रत : २०००

• मुद्रक •

धिश्रवाल धिछाराम हेसाई

‘लोकावाणी’ मुद्रणमंदिर

चौठापूल :: सूरत

બીજી આવૃત્તિની

પ્રસ્તાવના

આપુજીની ચિરસ્મરણીય દાંડી કૃત્ય પદ્ધતી, તહકુખીના ગાળામાં કાકા સાહેબની સૂચનાથી, શ્રી. મૃદુલા બહેનના અમદાવાદના 'મધનિષેધ મંડળ' માટે આ સંગ્રહ સને ૧૯૩૦માં કરવામાં આવેલો. '૩૧-૩૨ની લડતમાં સરકારે એને વાંધા ભરેલું પુસ્તક ગણીને જપ્ત કરેલું. મહાસભાએ પ્રધાનમંડળ રચ્યા પછી ગૃહસચિવ શ્રી. મુનશીજીના ફરમાનથી એના ઉપરનો પ્રતિબંધ દૂર કરવામાં આવ્યો અને હરિપુરાની પૌરી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના અધિવેશન પ્રસંગે એની આ બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે.

શ્રી. મૃદુલાજી યાત્રિકનો 'રાષ્ટ્ર ગીતો'નો સંગ્રહ ગૂજરાતમાં બહુ લોકપ્રિય થયો હતો; પરંતુ હવે તે પુસ્તક મળતું નથી, એટલે તેની ખોટ કંઈક અંશે પૂરાય તે માટે આ આવૃત્તિમાં ઠીક ઠીક ઉમેરો કરવામાં આવ્યો છે અને પહેલી આવૃત્તિનાં લડત વખતનાં ઘણાં પ્રાસંગિક ગીતો કમી કરવામાં આવ્યાં છે.

થોડાંક પ્રસિદ્ધ બંગાળી અને હિંદી-હિંદુસ્તાની ગીતો પણ આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે, અને તેને જુદા ખંડોમાં મૂક્યાં છે. સ્વાભાવિક રીતે જ ગૂંજરાતી ગીતોનો ખંડ મોટો થયો છે, અને તેમાં શુદ્ધ રાષ્ટ્ર-ગીતો, ઝંડાનાં ગીતો, વીરપૂજનાં ગીતો, સંગ્રામ ગીતો, વાનર ગીતો અને ગ્રામોન્નતિનાં ગીતો એવા પેટાખંડ પાડ્યા છે. છેલ્લા ખંડમાં સ્વદેશી, બહિષ્કાર તથા મધનિષેધ પ્રવૃત્તિ અને રાનીપરજ, હરિજન વગેરે આજ સુધીની દલિત કોમોના ઉત્થાનની પ્રવૃત્તિને લગતાં ગીતો સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે. આથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થશે અને જુદા જુદા ખંડો પાડવાથી ગીત શોધવાનું સરળ બનશે.

આ સંગ્રહ કરવામાં કિંમતી સહાય કરવા માટે મારા મિત્રો ભાઈ જુગતરામ દવે અને ચીમનલાલ ભટ્ટનો હું આભારી છું.

જે જે કવિઓનાં ગીતો આમાં લીધાં છે તે સહુનો પણ આભાર માનું છું.

પૂઠાના સુશોભન માટે શ્રી. કંચનલાલ મામાવાળા એ પુસ્તક ઝટ છાપી આપવા માટે ‘લોકવાણી’ મુદ્રણમંદિરના સંચાલકોનો પણ ઋણી છું.

પુસ્તકનું કદ થોડું વધ્યું છે, કાગળોની મોંઘવારી થઈ છે, છતાં એની કિંમતમાં બે આનાનો ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે.

વિકલનગર
સ્વાતંત્ર્ય દિન
તા. ૨૬-૧-૧૯૩૮

}

કલ્યાણુજી વિ. મહેતા

॥ ॐ ॥

स्व रा ज्य ना
श ही हो ने

અનુક્રમ

ગીતાંક ગીત લેખક પૃષ્ઠ

ખંડ ૧ — ખંગાળી

૧ વન્દેમાતરમ્	અંકિમચંદ્ર	૧
૨ જય હે	રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૨
૩ આમાર દેશ	દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય	૪
૪ અયિ ભુવન-મનો-મોહિની	રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૫
૫ એકલા ચલે રે	" "	૬

ખંડ ૨ — હિંદી-હિંદુસ્તાની

૬ જંડા ઉંચા રહે હમારા	અજ્ઞાત	૯
૭ રાષ્ટ્રીય પતાકા	"	૧૦
૮ અય માતૃભૂમિ તેરે	ધન્દ્ર	૧૧
૯ હિંદ મેરા આઝાદ રહે	માધવ	૧૨
૧૦ ભારત હમારા દેશ હૈ	સત્યદેવ	૧૪
૧૧ કર્મયુગ	"	૧૫
૧૨ જનનિ ભારત	"	૧૫
૧૩ આઓ આઓ સકલ ભારત કુમાર	અજ્ઞાત	૧૬
૧૪ કદિ નહીં હારના	રામભજદત્ત ચોધરી	૧૭
૧૫ મદોં કો નેક કામમેં	અજ્ઞાત	૧૮
૧૬ યે શિર જાવે તો જાવે	જયન્તિલાલ આચાર્ય	૧૯
૧૭ હમારા દે દે હિંદુસ્તાન	સત્તાર મિયાં	૨૦

૧૮ ગિરિતેં ગિરાઓ	ઔંકારનાથ	૨૧
૧૯ નામ જિન્દો મેં	અજ્ઞાત	૨૧
૨૦ ભારત ! મેં તેરે	અજ્ઞાત	૨૨
૨૧ ચરખા ચલા ચલાકે	અજ્ઞાત	૨૩
૨૨ ઓ વિશ્વસ્ત આરડોલી !	મૈથિલી શરણુ ગુપ્ત	૨૪
૨૩ સરદાર ગાંધી હૈ	અજ્ઞાત	૨૫
૨૪ ગાંધી તું	અજ્ઞાત	૨૬
૨૫ ભારતકા ડંકા આલમમેં	અજ્ઞાત	૨૭
૨૬ મત્ર વદેમાતરમ્	નારસિંગ દેવ	૨૮
૨૭ સારી જહાંસે અચ્છા	ધક્યાલ	૨૯
૨૮ પ્યારા વતન હમારા	અજ્ઞાત	૩૦
૨૯ સરદારોશી કી તમન્ના	ગિરિમલ	૩૧
૩૦ પાકે હિન્દ	ચક્રવર્તી	૩૨
૩૧ ધન્ય ધન્ય ભારત ભોમ	ચંદ્રવદન મહેતા	૩૫
૩૨ આઓ પ્યારે ભાઈઓ	અજ્ઞાત	૩૬

રાષ્ટ્રગીતો ખંડ ૩ — ગુજરાતી

૩૩ માફે વતન	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૩૭
૩૪ ભારત માતની આઝાદી	„	૩૮
૩૫ માડીની ઝૂંપડી	જીવાભાઈ પટેલ	૩૯
૩૬ માડીની ધૂળ	કલ્યાણુજી મહેતા	૪૦
૩૭ અમારો દેશ	હરિહર ભટ્ટ	૪૧
૩૮ રે મને ભારત મૈયા	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૪૩
૩૯ જય જન્મભૂમિ	„	૪૪
૪૦ જય જન્મભૂમિ ભારત માતા	અજ્ઞાત	૪૫
૪૧ મૈયા મારી	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૪૭

૪૨ તારે સિયે	સુન્દરમ	૪૮
૪૩ ખાકે ડિન્દ	શેલત	૪૯
૪૪ વન્દે મા ભારતી	રાયચૂરા	૫૧
૪૫ જય જય ગરતી ગુજરાત	કવિ નર્મદ	૫૨
૪૬ ગુણવંતી ગુજરાત	ખખરદાર	૫૩
૪૭ ધન્ય હો ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ	કવિ ન્હાનાલાલ	૫૪
૪૮ ગુર્જરીની ગૃહકુંજે	સુન્દરમ	૫૮
૪૯ જય જનમભૂમિ ગુજરાત	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૫૯
૫૦ ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?	કલ્યાણુજી મહેતા	૬૦
૫૧ ભાગ્યવિધાતા મહાસભા	સુન્દરમ	૬૨
૫૨ સ્વતંત્રતા	”	૬૩
૫૩ સ્વાતંત્ર્ય ગીત	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૬૪
૫૪ એક દિન એવો આવશે	મગનભાઈ પટેલ	૬૫
૫૫ માણ હવે ઉઝળી થાશે રાત	વિહારી	૬૬
૫૬ જય મંગળ પ્રિય	લલિત	૬૭
૫૭ ધન્ય ઘડી	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૬૮
૫૮ જાગો ઓ હિંદના બાળ	”	૬૯
૫૯ તમારી આત્મ શ્રદ્ધા તો	કલ્યાણુજી મહેતા	૭૦
૬૦ અમે હિંદી હિંદી હિંદી	ખખરદાર	૭૧
૬૧ ખપ્પર ભરો ભરો	ખખરદાર	૭૨
૬૨ જાગો વીરા	અજ્ઞાત	૭૩
૬૩ હું તો પૂજારણુ હો	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૭૫
૬૪ જય માતૃભૂમિ	અજ્ઞાત	૭૬
૬૫ હિંદવાસિની રે લોલ	અજ્ઞાત	૭૭
૬૬ કુખને દીપાવજે	શાંતિકુમાર	૭૮
૬૭ તુજ વિના કોણ ?	અજ્ઞાત	૭૯

૬૮ જુવાનિયા સૌ નગો	પ્રલયંદમાર્ધ	૮૦
૬૯ કર્મભૂમિ	ન્યોત્તનામેન શુક્લ	૮૧
૭૦ નનની સેવન	ડો. ચંદુલાલ દેશાઈ	૮૨
૭૧ તમે કેમ હૈયામતા છો ?	સુન્દરમ	૮૨
૭૨ આનંદ છે રે લોલ	પંકજકાંત	૮૫
૭૩ ખદર દેવ	અજ્ઞાત	૮૬
૭૪ અમારા બાહુમાં બળ દે	મણિલાલ ભટ્ટ	૮૭
૭૫ હું તો વીરાંગના	પંકજકાંત	૮૮

ઝંડા ગીતો

૭૬ નિશાન ભૂમિ ભારતનું	ત્રિભુવન વ્યાસ	૮૯
૭૭ તારે ક્યારે કૈંક દુવારે	ઝવેરચંદ મેઘાણી	૯૦
૭૮ ફરક ફરક જયવંત	સ્નેહરસમી	૯૩
૭૯ ઝંડાનો જયકાર	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૯૫
૮૦ નવ હિંદ રાષ્ટ્ર ઝંડા	જુગતરામ દવે	૯૬

વીરપૂજનાં ગીતો

૮૧ ધરીએ સૌ બાળ અમે દેશધન	દેશળજી	૯૭
૮૨ પુનિત પગલે રે	ન્યોત્તનામેન શુક્લ	૯૯
૮૩ તારણુહાર	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૧૦૦
૮૪ પયગંબર એ ગાંધી	પ્રલયંદમાર્ધ	૧૦૨
૮૫ પુનિત સંતોના ઘંટ	મંજુલાલ મઝમુદાર	૧૦૩
૮૬ હો યુગદેવ	મુળજીભાઈ પી. શાહ	૧૦૪
૮૭ એવા ગાંધી ગૂજરાતે	ન્યોત્તનામેન શુક્લ	૧૦૫
૮૮ કોણ તપસ્વી આવ્યો ?	ન્યોત્તનામેન શુક્લ	૧૦૫
૮૯ જય સરદાર જય સરદાર	કલ્યાણજી	૧૦૭
૯૦ ભીતરનો અવાજ	જુગતરામ દવે	૧૦૮

સંગ્રામ ગીતો

૯૧ ના હઠવું ના હઠવું	કવિ નર્મદ	૧૧૧
૯૨ સહુ ચલો જીતવા જંગ	”	૧૧૨
૯૩ શૂરવીર આવજો	જીવણસિંહ ગામીત	૧૧૩
૯૪ સહુ ચલો ચલો	કલ્યાણજી	૧૧૪
૯૫ સમશેર સારી ખડકની	ડો. ચંદુલાલ દેશાધ	૧૧૫
૯૬ આગે કદમ	મેઘાણી	૧૧૬
૯૭ અને તું આંહી ?	ચંદ્રવદન મહેતા	૧૧૭
૯૮ પૂર્ણ સ્વરાજ	સ્નેહરશ્મી	૧૧૮
૯૯ અમે સદાય હોશિયાર	સુંદરમ	૧૧૯
૧૦૦ જોધે ચડ્યા વીર	પ્રીતમલાલ મઝમુદાર	૧૨૧
૧૦૧ સતનો સંગ્રામ	પુલચંદભાઈ	૧૨૨
૧૦૨ કૂચ ગીત	ત્રિભુવન વ્યાસ	૧૨૨
૧૦૩ લખ આવો	શયદા	૧૨૨
૧૦૪ શૂરા જીતે સંગ્રામ	પુલચંદભાઈ	૧૨૪
૧૦૫ વીર હાક વાગે છે	નર્મદાશંકર પંડ્યા	૧૨૪
૧૦૬ વીરની વિદાય	કવિ ન્હાનાલાલ	૧૨૫
૧૦૭ અમે માંડ્યો જગન	કલ્યાણજી	૧૨૭
૧૦૮ યુદ્ધની હાકલ	શાંતિકુમાર	૧૨૭
૧૦૯ એકલો જાને રે	મહાદેવભાઈ	૧૨૮
૧૦૯ અ શૂર સંગ્રામ	કબીર	૧૩૦
૧૧૦ હોશિયાર બારડોલી	અજ્ઞાત	૧૩૧
૧૧૧ બાપુનો સંઘ	જીગતરામ દવે	૧૩૨
૧૧૨ જય ધરાસણા	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૧૩૩
૧૧૩ છેલ્લો કટોરો	મેઘાણી	૧૩૫

૧૧૪ એકજ એ નિરધાર	કલ્યાણજી મહેતા	૧૩૭
૧૧૫ હરિનો મારગ	પ્રીતમ	૧૩૮
૧૧૬ શિરસાટે	અધ્યાનંદ	૧૩૯

વાનર ગીતો

૧૧૭ બોલો શ્રીરામજી	દેશજી	૧૪૧
૧૧૮ વાનરસેના વાનરસેના	જુગતરામ દવે	૧૪૧
૧૧૯ અમે ગાંધી વક્ત્રમનાં વાંદરાં	ગિજુભાઈ	૧૪૩
૧૨૦ આગળ પગલે ચાલે કોણુ ?	"	૧૪૪
૧૨૧ હાજી હા હાજી હા	"	૧૪૪
૧૨૨ ભારત માનનાં બાળકો	"	૧૪૫
૧૨૩ વાનરસેના નહિ ડરશે	"	૧૪૬
૧૨૪ વાનર-ગીત	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૧૪૬
૧૨૫ ગોરો	ત્રિભુવન વ્યાસ	૧૪૯
૧૨૬ સમરેક મોરચા	ગોપાળજી પટેલ	૧૫૨
૧૨૭ નીલ સેનાના વાંદરા	ગિજુભાઈ	૧૫૩

આમોત્તરિનાં ગીતો

૧૨૮ માઈં નાનકડું ગામ	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૧૫૫
૧૨૯ રેંદિયે લેન્ને હરિનું નામ	રમણલાલ સોની	૧૫૭
૧૩૦ કાચા સૂતરનો તાંતણો	જુગતરામ દવે	૧૫૭
૧૩૧ માયે કાંતવાનું દેવું	પ્રીતમલાલ મજમુદાર	૧૫૮
૧૩૨ દેશી સાંભરે રે	બ્યોત્સનાબેન શુક્લ	૧૫૯
૧૩૩ ખાદી રંગ લાગ્યો	"	૧૬૦
૧૩૪ પરદેશીએ પાયમાલ કીધું	અગ્રાત	૧૬૦
૧૩૫ ધીરો ધીરો ચાલે રે (રેંદિયા ગીત)	મનોહર	૧૬૧

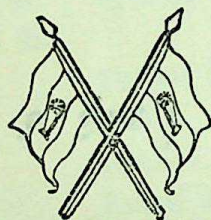
૧૩૬ સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ રે	સીતારામ શર્મા	૧૬૨
૧૩૭ પ્રાચીન અમારા દેશમાં	અજ્ઞાત	૧૬૩
૧૩૮ હરિજનની ઝૂંપડીએ જાઉં	અજ્ઞાત	૧૬૫
૧૩૯ સદીઓ જુના પાપના ભારા	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૧૬૬
૧૪૦ ડૂંગિયાં ડૂંગિયાં	ઉકાભાઈ ચોધરી	૧૬૭
૧૪૧ ગાંધી મસાલો	" "	૧૬૮
૧૪૨ અમે ડરતા નથી	કુલચંદ ભાઈ	૧૬૯
૧૪૩ યજ્ઞ અમે માંડ્યો રે	" "	૧૭૦
૧૪૪ ગાંધીને શરણે આવેરે	અજ્ઞાત	૧૭૧
૧૪૫ તમે પીશો મા પીશો મા	જીગતરામ દવે	૧૭૧
૧૪૬ આપણી ત્રણ જણાની ટોળી	"	૧૭૨
૧૪૭ દારૂ કરે પાયમાલ	રમણલાલ સોની	૧૭૩
૧૪૮ દારૂએ ઉંધું માર્યું	અજ્ઞાત	૧૭૪
૧૪૯ દારૂ તારો હંતાડ	નર્મદાશંકર પંડ્યા	૧૭૫
૧૫૦ દારવે દારવે દારવે	ઉકાભાઈ ચોધરી	૧૭૫
૧૫૧ સારો તું ન કેહે લાગે ?	અજ્ઞાત	૧૭૬
૧૫૨ દુકડે દુકડે જાજે દારૂ	અજ્ઞાત	૧૭૭
૧૫૩ બનીને વીર આમ્હા	જીવણસિંહ ગામીત	૧૭૮
૧૫૪ ભીલોનું ગાંધી ગીત	ઈશ્વરલાલ વૈદ્ય	૧૭૯
૧૫૫ દેવ તારે કાળે	દેવકૃષ્ણ જોષી	૧૮૧
૧૫૬ ગાંધી તોરા રાજમાં	અજ્ઞાત	૧૮૨
૧૫૭ રાષ્ટ્રીય ધૂન		૧૮૩
શુદ્ધિપત્ર		૧૮૫

स्वराज्यनां गीतो

(अं १)

अंगणी

१

वन्दे मातरम्

वन्दे मातरम्

सुखलाम् सुदलाम् मलयज शीतलाम्

शस्य श्यामलाम् मातरम्

वन्दे मातरम्

शुभ्र ज्योत्स्ना—पुलकिता यामिनीम्

कुल्ल कुसुमिता द्रुमदल शोभिनीम्

सुदामिनीम् सुगन्धुर भाषिणीम्

सुपद्माम् परदाम् मातरम्

वन्दे मातरम्

—अङ्किभयंद्र

૨

જય હે !

જનગણમન અધિનાયક જય હે, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !
 પંજાબ સિન્ધુ ગૂજરાત મરાઠા, દ્રાવિડ ઉત્કલ બંગા
 વિન્ધ્ય હિમાચલ જમુના ગંગા, ઉચ્છલ જલધિતરંગ
 તવ શુભ નામે માગે
 તવ શુભ આશિષ માગે
 ગાહે તવ જયગાથા

જનગણ-મંગલદાયક જય હે, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !
 જય હે ! જય હે ! જય હે !
 જય જય જય જય હે !

અહરહ તવ આર્જુન પ્રચારિત સુનિ તવ ઉદ્ધાર વાણી
 હિંદુ બૌદ્ધ શિખ જૈન પારસિક મુસલાન ખ્રિસ્તાની
 પૂરવ પશ્ચિમ આસે
 તવ સિંહાસન પાસે
 પ્રેમ હાર હોય ગાથા

જનગણ-ઐક્યવિધાયક જય હે, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !
 જય હે ! જય હે ! જય હે !
 જય જય જય જય હે !

પતન-અબ્યુદય-અંધુર પંથા યુગ-યુગ-ધ્રાવિત યાત્રી
 તુમિ ચિરસારથી ! તવ રથચક્રે મુખરિત પથ દિનરાત્રી
 દારણુ વિપ્લવ માઝે
 તવ શંખધ્વનિ બાજે
 સંકટ દુઃખ ત્રાતા

જનગણ-પથપરિચાયક જય હે, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !

જય હે ! જય હે ! જય હે !

જય જય જય જય હે !

ધોર તિમિરધન નિખિડ નિશીથે પીડિત મૂર્છિત દેશે
ગત્યત છિદ્ર તથ અવિચલ મંગલ નતનયને અનિમિષે

દુઃસ્વપ્ને આતંકે

રક્ષા કરિશે અંકે

સ્નેહમયી તુમિ માતા

જનગણ-દુઃખત્રાયક જય હે ! ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !

જય હે ! જય હે ! જય હે !

જય જય જય જય હે !

રાત્રિ પ્રભાતિવ ઉદિત રવિચ્છયિ પૂર્વઉદયગિરિભાષે
ગાહે વિહંગમ પુણ્યસમીરણ નવજીવન રસ દાસે

તવ કંઠારણ્ય રાગે

નિદ્રિત ભારત જાગે

તવ ચરણે નત માથા

જય જય જય હે ! જય રાજેશ્વર, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !

જય હે ! જય હે ! જય હે !

જય જય જય જય હે !

—સ્વીન્દ્રનાથ શર્મા

અમાર દેશ

હિંદ આગર, જનનિ આમાર, ધાત્રી આમાર, આમાર દેશ,
કેન^૧ ગોર મા તોર શુષ્ક નયન, કેન ગો મા તોર રુકખ^૨ કેશ !
કેન ગો મા તોર ધુલાય^૪ આસન, કેન ગો મા તોર મલિન બેશ !
ત્રીસ કોટિ સન્તાન જર, ડાકે^૫ ઉચ્ચે આમાર દેશ.

(સહગાન)

કિસેર^૬ દુઃખ કિસેર દૈન્ય, કિસેર લજ્જા, કિસેર કલેશ !
ત્રીશ કોટિ મિલિત કંઠે, ડાકે ઉચ્ચે આમાર દેશ !
ઉદ્ધવ^૭ જેખાને^૮ યુદ્ધ-આત્મા, મુક્ત કરીલ^૯ મોખખદાર,
આજિ ઓ ગુડિયા અર્ધજગત્, ભક્તિપ્રણુત ચરણે તાર !
અશોક જહાર^{૧૦} કીર્તિ^{૧૧} છાઈલ, ગાન્ધારહોતે^{૧૨} જલધિશેષ.
તુઘત^{૧૩} ના મા ! ગો તાદેર જનની, તુઘત ના મા ! ગો તાદેર દેશ !

(સહગાન) કિસેર દુઃખ-(ધત્યાદિ)

એકદા જહાર ધિજય-સોનાની હેઝ ય^{૧૪} લંકા કરિલો જય,
એકદા જહાર અર્જુવપોત^{૧૫} ભમિલ ભારત સાગરમય;
સન્તાન જર તિખ્યત ચીન, જપાને ગઠિલ^{૧૬} ઉપનિવેશ,^{૧૭}
તાર કિ સાજે ગોધુલાય આસન. તાર કિ સાજે ગો છિન્ન બેશ !

(સહગાન) કિસેર દુઃખ-(ધત્યાદિ)

૧ કેમ, ૨ હે. ૩ લખા. ૪ ધૂળપર. ૫ પોકારે. ૬ શેતું? ૭ પ્રકટયો. ૮ ન્યાં.
૯ કર્યાં. ૧૦ જેની. ૧૧ કંદહારથી. ૧૨ તુંજ. ૧૩ સહેલાઈથી. ૧૪ સાગરનાં
જહાજ. ૧૫ ગુંથ્યાં હતાં. ૧૬ વસાહત.

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૫

જદિઓ મા તોર દિવ્ય આલોક,^{૧૭} ઘેરે આછે^{૧૮} આનિ આંધાર ઘેર,
કુટુંબ^{૧૯} જામે મેઘ, નખીન ગરિમા, ભાતિમે^{૨૦} આખાર^{૨૧} લલાટે તોર;
આમાર ધુઆય^{૨૨} મા તોર કાલિમા,^{૨૩} માનુષ આમરા નહિ તમેષ,^{૨૪}
દેવી આમાર, સાધના આમાર, સ્વર્ગ આમાર, આમાર દેશ!
(સહગાન) કિસેર દુઃખ-(ઇત્યાદિ)

—દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય

૪

અયિ ભુવન મનો મોહિની

અયિ ભુવન - મનો - મોહિની!

નિર્મલ - સૂર્ય - કરોજીવલ - ધારિણિ!

જનક - જનની - જનનિ!

નીલસિન્ધુ જલ - ધૌત ચરણતલ,

અનિલ વિકમ્પિત શ્યામલ - અંચલ,

અંબર^૧ ચુમ્પિત - ભાલ હિમાચલ,

શુભ્ર - તુષાર^૨ - કિરિટિનિ!

પ્રથમ પ્રભાત ઉદય તવ ગગને,

પ્રથમ સામરવ તવ તપોવને,

પ્રથમ પ્રચારિત તવ વનભવને

જ્ઞાન ધર્મ કત^૩ પુણ્યકાહિની;

૧૭ દશ્ય. ૧૮ છ. ૧૯ ક્યારે. ૨૦ પ્રકટ થશે. ૨૧ હવે. ૨૨ છાતાં. ૨૩ કલંક. ૨૪ મેઠાં.
૧ આકાશ. ૨ બરફ. ૩ કેટલી.

૬

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

ચિર કલ્યાણ મયી તુ મિધન્ય,
 દેશ વિદેશ વિતરિ છો^૪ અન્ન,
 જાણવી જમુના - વગલિત^૫ કરણા
 પુણ્ય - પીયૂષ - સ્તન્ય વાહિની !

—રવીન્દ્રનાથ ઠાકુર

૫

એકલા ચલો રે !

જદિ તોર ડાક^૧ શુને કેઓ^૨ ના આસે^૩
 તોએ^૪ એકલા ચલો રે !

એકલા ચલો, એકલા ચલો,
 એકલા ચલો રે—જદિ^૦

જદિ કેઓ કથા^૫ ના કો'ય^૬,
 ઓરે, ઓરે ઓ અભાગા,

કેઓ કથા ના કો'ય,
 જદિ સખાઈ થાકે મુખ દ્વિરાયે

સખાઈ કરે ભય—

તો એ પરાણુ^૮ ખુલે,

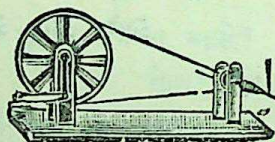
૪ પુરં પાડે છે. ૫ પીગળે છે. ૧. સાદ ૨. કોઈ ૩. આવે ૪. તોપણ
 ૫. વાત ૬. કહે ૭. અરે ૮. પ્રાણ

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

ઓ તુમ મુખફેટ તોર મનેર કથા
 એકલા બોલો રે !—જદિં
 જદિ સ આ ધ દિ રે જય—
 ઓરે ઓરે ઓ અભાગી,
 સ આ ધ દિ રે જય—
 જદિ ગહન પથે જવાર^૯ કાલે
 કે ઓ દિ રે ના ચા^{૧૦}—
 તોએ પથે^{૧૧} કાંટા,
 ઓ તુમ રક્તમાખા^{૧૨} ચરણ તલે
 એકલા દલો રે ! જદિં
 જદિ આલો^{૧૩} ના ધરે—
 ઓરે ઓરે ઓ અભાગા,
 આ લો ના ધરે,
 જદિ ઝડ આદલે^{૧૪} આંધાર રાતે
 દુવાર^{૧૫} દેય ધરે—
 તોએ વ જા ન લે
 આપન બુકેર^{૧૬} પાંજર^{૧૭} જલિયે^{૧૮} નિચે
 એકલા જલો રે ! જદિં
 —સ્વીન્દ્રનાથ ટાગોર

૯. જવા ૧૦. જુએ ૧૧. રસ્તાના ૧૨; તરબોળ ૧૩. પ્રકાશ ૧૪. આંધી,
 ૧૫. દ્વાર ૧૬. હૃદયનું ૧૭. પિંજર ૧૮. જલાવીને.

स्वराज्यनां गीतो

(अं २)

हिंदी-हिंदुस्तानी

જય સ્વદેશ !

જય સ્વરાજ !

૬

ઝંડા ઉંચા રહે હમારા

વિજયી વિશ્વ તિરંગા પ્યારા-

ઝંડા ઉંચા રહે હમારા -ધ્રુવ૦

સદ્ધ શક્તિ યરસાને વાલા,

પ્રેમ સુધા સરસાને વાલા,

વીરોંકા હરપાને વાલા,

માતૃભૂમિકા તનમન સારા- ઝંડા૦ ૧

સ્વતંત્રતાં કે ભીષણુ રણુમેં,

કાંપે શત્રુ દેખકર મનમેં,

ગિટ નયે ભય સંકટ સારા- ઝંડા૦ ૨

ધસિ ઝંડે કે નીચે નિર્ભય,

લેં સ્વરાજ્યયહ અવિચલ નિશ્ચય,

બોલો ભારત માતાકી જય !

સ્વતંત્રતા હી ધ્યેય હમારા- ઝંડા૦ ૩

આઓ પ્યારે વીરોં ! આઓ,

દેશ-ધર્મ પર બલિ બલિ જાઓ,

એક સાથ સખ મિલકર ગાઓ,

પ્યારા ભરત દેશ હમારા- ઝંડા૦ ૪

ધસિકી શાન^૧ ન જાને પાયે,

ચાહે જાન ભલે હી જાવે,

વિશ્વ વિજય કરકે દિખલાયેં,

તખ હોવે પ્રણુ પૂર્ણ હમારા- ઝંડા૦ ૫

^૧ ધર્જત.

ખીજ કડીમાં નીચેની ત્રીજી લીટી જામેરીને વાંચો :

‘લખકર બટે જોશ લણુલણુમેં,’

રાષ્ટ્રીય પતાકા

રાષ્ટ્ર-ગગનકી દિવ્ય જ્યોતિ રાષ્ટ્રીય પતાકા નમો ! નમો !
 ભારત-જનની કે ગૌરવકી અવિચલ શાખા નમો ! નમો ! ધ્રુવ
 કરમેં લેકર સે સૂરમા^૧ ત્રીસ કોટિ ભારત સંતાન-
 હૃસતે હૃસતે માતૃભૂમિ કે ચરણો પર હોંગે બલિદાન-
 હા ઘોષિત નિર્ભીક વિશ્વમેં તિરલ તિરંગા નવલ નિશાન,
 વીર-હૃદય ખિલ ઉઠે, માર લેં ભારતીય ક્ષણમેં મૈદાન.
 હો નસનસમેં વ્યાપ્ત ચરિત સૂરમા શિખીકા નમો ! નમો !

રાષ્ટ્ર-ગગનકી દિવ્ય જ્યોતિ ૧

નવયુવકો ! સ્વાતંત્ર્ય - સમરમેં નવજીવન સંચાર કરો,
 શસ્ત્ર અહિંસાસે દલકર દાસતા - દુર્ગંકો ચૂર કરો.
 શાન્તિ-ક્રાંતિ-યુગમેં હે વીરો ! જીવન-સુમન નિસાર કરો.
 જીંચે સ્વરસે એકસાથ જનનીકી જય જયકાર કરો.
 શક્તિ દેખકર શત્રુ શિબિરમેં મચે સનાકા નમો ! નમો !

રાષ્ટ્ર-ગગનકી દિવ્ય જ્યોતિ ૨

ઉચ્ચ હિમાલયકી ચોટી પર જાકર ઈસે ઉડાયેંગે,
 વિશ્વવિજયિની રાષ્ટ્રપતાકાકા ગૌરવ ફહારાયેંગે.
 સમરાંગણમેં લાલ લાડલે લાખેં બલિબલિ જાયેંગે.
 સખસે જીંચા રહે, ન ઈસકો નીચે કબી જુકાયેંગે.
 યૂંજે સ્વર સંસાર-સિંધુમેં સ્વતંત્રતાકા નમો ! નમો !

રાષ્ટ્ર-ગગનકી દિવ્ય જ્યોતિ ૩

८

अथ मातृभूमि तेरे

अथ मातृभूमि तेरे यरखोमे शिर नभाड़,
 मैं लकित भेट अपनी, तेरी शरणुमें लाड़. टेक.
 माये पे तू हो यंदन, छाती पे तू हो मादा,
 निजड़ा पे गीत तू हो, में तेरा नाम गाड़. अथ०.
 जिससे सुपूत उपजे, श्रीराम कृष्ण जैसे,
 उस तेरी धूलिको मैं, निज शीष पे यदाड़. अथ०.
 मानी समुद्र : जिसकी धूलिका पान करके,
 करता है मान तेरे उस पैरको मनाड़. अथ०.
 वे देश मानवासे यउकर उतर गये सग,
 गोरे रहे न कावे तुझको ही ओक पड़. अथ०.
 सेवामें तेरी सारे बेदोंका लुप्त जाड़,
 वह पुण्य नाम तेरा प्रतिदिन सुनुं सुनाड़. अथ०.
 तेरेही काम आड़, तेराही मंत्र गाड़,
 मन और देह तुझ पर अविद्यान मैं यदाड़. अथ०.

—४८—

૯

હિન્દ મેરા આઝાદ રહે

મેરી જાં ન રહે મેરા સર^૧ ન રહે,
 સામાં^૨ ન રહે ન ચે સાજ રહે;
 ફક્ત હિન્દ મેરા આઝાદ રહે,
 મેરી માતા કે સર પર તાજ રહે.
 પેશાનીમે^૩ જસકે શામે તિલક,^૪
 ઔ ગોદમે^૫ ગાંધી વિરાજ રહે;
 ન ચે દાગ^૬ બદન મેં સુફેદ રહે,
 ન તો કોઢ^૭ રહે ન ચે ખાજ રહે-મેરી.
 શિખ હિન્દ મુસલમાં એક રહે,
 બાધ બાધસા^૮ રસ્મો રિવાજ રહે;
 ગુર ગ્રન્થ કુરાન પુરાન રહે,
 મેરી પૂજા રહે ઔ નમાજ રહે-મેરી.
 મેરી દૂરી ગડૈયાગે^૯ રાજ^{૧૦} રહે,
 કોઈ ગૈર^{૧૦} ન દસ્તન્દાજ^{૧૧} રહે;
 મેરી જિનકે^{૧૨} તાર મિલે હો સબી,
 એક ભીની મધુર આવાજ રહે-મેરી.

૧. મસ્તક ૨. માલમિલકત ૩. બાદમાં ૪. લોકમાન્ય દીનક ૫. બુદ્ધાઈનો ડાઘ
 ૬. કોઢ ૭. બાઈજેવો ૮. મદુલીમાં ૯. બધું રાજ ૧૦. ખીજું ૧૧. હાથ
 નાંખનાર ૧૨. વીણા

ચે કિસાન મેરે ખુશહાલ રહે,
 પૂરી હો ફસલ સુખ સાજ રહે;
 મેરે અચ્ચે વતનપે^{૧૩} નિસાર^{૧૪} રહે,
 મેરી મા બહિનોંકી લાજ રહે-મેરી.
 મેરી ગાયેં રહેં મેરે બૈલ રહેં,
 ઘર ઘરમેં ભરા સખ નાજ^{૧૫} રહેં,
 ધી દૂધકી નદિયાં બહતી રહે,
 હરસુ^{૧૬} આનંદ સ્વરાજ્ય રહે-મેરી.
 માધો કી હૈ ચાહ ખુદાકી કસમ,
 મેરે બાદ વક્ત^{૧૭} ચે વાજ^{૧૮} રહે;
 ગાઢેકા^{૧૯} કફન હો મુજ પે પડા,
 વન્દે માતરમ્ અલ્લાજ^{૨૦} રહે-મેરી.

—માધવ

૧૩. પર ૧૪. કુરબાન ૧૫. અનાજ ૧૬. ચારે તરફ ૧૭. મૃત્યુ ૧૮.
 વાઅજ, કીર્તન ૧૯. આદીનું ૨૦. શબ્દમંત્ર

૩૭ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભામાં આ ગીત ગવાયું હતું

ભારત હમારા દેશ હૈ

ભારત હમારા દેશ હૈ, હિત ઉસકા નિશ્ચય ચાહેંગે;
 ઉસકે હિતકે કારને^૧ હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.
 ભારત હમારી માતૃભૂમિ, ઉસકા ઝણુ હમ પર હૈ બહુત;
 ઉસકે મિટાને^૨ કે લિયે હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.
 ભારતકી દુઃખપ્રદ અવનતિ પર, કયોં ન અશ્રુ બહાવેંગે;
 ઉન કે હટાને કે લિયે હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.
 ધર્મ વિદ્યા ઔર ધનસે, ઉન્નતિ ભારતકી હોવે;
 ઉસ ઉન્નતિકે માર્ગ મેં હમ કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.
 સંસારકે ઉદ્ધાર હેતુ, કૃષ્ણ જન્મે જોધમેં;
 તો ફિર ભક્ષા હમ કયોં ડરેંગે કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.
 ચાહે કિતને કષ્ટ હમ કો, કયોં ન હો ઉસ કે લિયે,
 સખ સહેંગે મર મિટેંગે કુછ ન કુછ કર જાયેંગે.

—સત્યદેવ

૧. કારણે ૨. ફેડવાને.

૧૧

કર્મ યુગ

આ ગયા હૈ કર્મયુગ કુછ કર્મ કરના સીખ લો;
 દેશ પર અર્થ^૧ નતિ પર હંસ હંસ^૨ કે મરના સીખ લો.
 પાર યદિ હોના તુમ્હે^૩ પરતંત્રતા દુઃખ સિંધુસે;
 તૈર કર^૪ તો રક્તસાગરસે ઉતરના સીખ લો.
 દ્વિર જલા દેગે સકલ સંસારકો ક્ષણ માત્રમેં;
 દેશ દુઃખકી આગમેં^૫ પર^૬ પહેલે જલના સીખ લો.
 જલયાત્રાકે લિયે દિન રાત ઉત્સાહિત રહો;
 કૃષ્ણ-જન્મસ્થાનમે^૭ નિર્ભય વિચરના સીખ લો.
 દેખના હૈ દૃશ્ય ભારત વર્ષમેં^૮ યદિ સ્વર્ગકા;
 દેશકા તો પ્રાણપાનસે^૯ દુઃખ હરના સીખ લો.

—સત્યદેવ

૧૨

જનનિ ભારત

જનનિ ભારત આજ હમકો, મંદુર જીના સુના રહી હૈ;
 સ્વતંત્રતાકા રાગ ગાકર, માનો અમૃત પિલા રહી હૈ.
 સેંકડો વર્ષોસે હમ થે, ભાગ્યહી કે ફેર મેં;
 ઉસકો નિર્ભરતા છુડાકર, સ્વાવલંબન સિખા રહી હૈ.

૧. અને ૨. હસતાં હસતાં ૩. તરીને ૪. પણ ૫. કારાગૃહમાં ૬. જગરથી-

આ નિરાશાકા ભયાનક, ભૂત જો હમ પર ચઢા;
રાષ્ટ્ર કે સંગીત બલસે, શીઘ્ર ઉસકો ભગા રહી હૈ.
ફિર બલા મૈં દીનતાકે શબ્દ કૈસે કહ સકું ?
જાકિ માતા મીઠે સ્વરસે, શકિતમંત્ર પદ્મ રહી હૈ.

—સત્યદેવ

૧૩

નિમંત્રણ

આઓ આઓ સકલ ભારત કુમાર !
તજ માન મોહ મદ અહંકાર;
હુઆ દર્શનસે આનંદ અપાર—આઓ.
યહ ધન્ય દેશ ઔર ધન્ય કાલ,
જહાં મિલે બંધુ સખ ઉરવિશાળ;
સ્થિર રખે ઈશિ યહ સહનિચાર.—આઓ.
નિર્ગળ નિર્ધન સખ નિઃસહાય,
મિન ઐક્ય નહિં અગ કુછ ઉપાય;
અખ તો મમતા કીજે પ્રચાર—આઓ.
દુઃખસે બચતેકા માર્ગ એક,
અપને પન કી સખ ગ્રહો ટેક;
નિશ્ચય હોગા ફિર જય જયકાર.—આઓ.

98

કદિ નહીં હારના*

કદિ નહીં હારના, ભાવે^૧ સાડી^૨ જન જવે,
અસી^૩ નહીં હારના, ભાવે સાડી જન જવે.
ગિજલી તે અગ^૪ કોલો^૫, પાની તુફાન કોલોં
નહેરી^૬ ભુચાલ^૭ કોલોં—કદિ
તોપ તલવાર કોલોં, ગોલીયાદિ માર કોલોં;
ખડેદી^૮ ધાર કોલોં—કદિ
કુર્ફી^૯ નીલામી^{૧૦} કોલોં સખત કલામી^{૧૧} કોલોં
કાંસી કાલે પાની કોલોં—કદિ
દીન ઇમાન નાલ,^{૧૨} ધર્મ જ્ઞાન નાલ
મદદી જ્ઞાન નાલ—કદિ
માંજેદી^{૧૩} જેર નાલ, માલવેદે^{૧૪} શોર નાલ,
સોહણીયાંદે^{૧૫} બોલ નાલ—કદિ
ધત્તી^{૧૬} પોહોહાર^{૧૭} નાલ, સંદલીદી^{૧૮} ખાર નાલ;
ઝંગ સિયાલ નાલ—કદિ
રામ દે^{૧૯} ખાર નાલ, શાંતિ શખર નાલ;
રખ્ખર^{૨૦} સચિયાર^{૨૧} નાલ—કદિ

—पंडित रामलाल दत्त बोधरी

૧ ભલે ર આપણી ૩ આપણે ૪ આગ પ થી ૬ વંટાળિએ ૭ ધરતીકંપ ૮ ખડગ ૯ જાસી ૧૦ લીલાંકી. વેચાણ ૧૧ યોગ ૧૨ ની સહાયાલક્ષ્મી ૧૩ અમૃતસરનો એક ભાગ ૧૪ લુધિયાના ૧૫ સુંદર સ્ત્રીપુરુષો ૧૬ નેવમ ૧૭ રાવલપિંડી ૧૮ આ નામનો પુરૂષ થઈ ગયો તેનો ઇલાકો ૧૯ નો ૨૦ ઇશ્વર ૨૧ સાચો.
* અમૃતસરની મહાસભામાં ગવાએલું પંજળી ભાષાનું ગીત.

૧૫

મદોંકો નેક કામમેં

મદોંકો નેક કામમેં ડરના નહિ અચ્છા;
 નામદંસે ઉમ્મીદકો કરના નહિ અચ્છા.
 કયા ગમ^૧ હૈ અગર દેશકે લિયે જાન ભી જાયેં;
 બદ રશ્મર^૨ યા બદ કામમેં મરના નહિ અચ્છા.
 મદોંકો

લડના કિસીસે ખૂબ નહિ ઇસ જહાનમેં;
 પર ખાસ કર ભાઇઓસે ઝંઘડાના નહિ અચ્છા.
 મદોંકો

બદના^૩ ઉસીકા ઠીક હૈ જિસસે હો બેહ^૪ જહાં^૫
 કાહિલ^૬ યા મખખીચૂસકા^૭ બદના નહિ અચ્છા
 મદોંકો

કરનેસે પહેલે સોચ^૮ લો હરકામ કા અંજામ^૯
 પર આગે કો કદમ ધર કે હટાના નહિ અચ્છા.
 મદોંકો

૧ અફસોસ ૨ રિવાજ ૩ વૃદ્ધિ થવી ૪ બહેતર ૫ દુનિયા ૬ આજસુ, પ્રમાદી
 ૭ કંબુસ ૮ વિચારો ૯ પરિણામ.

૧૬

આઝાદીની તમન્ના

યે શિર જાવે તો જાવે, પર આઝાદી ધર આવે;
 યે જાન ફના હો જાવે, પર આઝાદી ધર આવે.
 જો આગે કદમ ઉઠાયા, વો અળ નહીં હઠતે વાલા,
 જો યકીન આપતે પાયા, વો કબી નહીં રૂકતે વાલા.
 યે નવજવાનોં કી સેના, વો અળ નહીં હઠતે વાલી;
 યે નવજવાનોં કી સેના, વો અળ નહીં રુકતે વાલી.
 હમ ખુતે જિગર કે પ્યાલે, દુશ્મન કો પિલાતે વાલે,
 હમ નહિ હૈ ખુઝદિલ આદમ, હમ કહા સો કરતે વાલે.
 અળ ગદૈન ઊંચે ઉઠાર્ઠ, નહિ જુલ્મો સે ઝુકતે વાલી;
 અળ સિતમકે કરતે વાલે, ચલ યાંદૂક જલ્દી ઉઠા લે.
 હમ ખડે હૈ ધરકે સીના, અળ ! ગોસિ ચલાતે વાલે;
 ચલ બતા દે તાકાત તેરી, અળ હમ નહિ હઠતે વાલે.
 હમ મરેંગે લડતે લડતે, નહિ લડાર્ઠ મરતે વાલી;
 મયદાન ન હોગા ખાલી, જાતક ન હો ખુશ-હાલી.
 અળ મંજૂર હમેં હૈ મરના, ચલ અપના સાજ સજ લે;
 ચલ બતા દે તાકાત તેરી, અળ હમ નહિ થકતે વાલે.

—જયન્તિલાલ આચાર્ય

१७

हमारा हे हे हिंदुस्तान

अथ तो ले ले शीशका दान,
 हमारा हे हे हिंदुस्तान.
 हम हय हिन्दी हिन्द हमारा,
 तन मन धन कुर्यान;
 हिन्द को हम आज़ाद करेंगे,
 अथ हम नहि नादान-हमारा.
 हिन्दका जे कोछि मित्र अने,
 वह शोषसे रहे महोमान;
 जेरे जुलम नहीं यसे किसीका,
 यसे अदल दरमान-हमारा.
 हम हय अहिंसावादी,
 हम तो सतपे देंगे जन;
 आप भरे कोछि को नहि भारे,
 याहे लये धमसान-हमारा.
 हिन्दु मुस्लमान पारसी मिलकर,
 धरे हिन्दका ध्यान;
 दास सत्तार नरनारी,
 भूथ अने गुलतान-हमारा.
 —सत्तार भियां

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

69 5/92 ૨૧

૧૮

ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા

ગિરિતેં ગિરાઓ, મઝધાર મેં બહાઓ,
મહાસાગરમેં ફૂળાઓ, કિન્તુ હાથ નહીં ભેડેંગે.
તીખી તેગસે કટાઓ, તત્ત તેલમેં કઢાઓ,
ચાહે ખાત્ર ખિંચવાઓ, પર મુખ નહીં મોડેંગે.
કાલિ નાગ તે ડંસાઓ, ચાહે ભૂમિમેં ગડાઓ,
અથવા સૂરિપેં ચઢાઓ, પર પશુ નહીં છોડેંગે.
ભનત પ્રણવ હમ, સૈનિક સ્વરાજ્યકે હૈં,
ચિતામેં ભી ખાખ હોતેં, ટેક નહીં તોડેંગે.

—ૐ કા ર ના થ

૧૯

નામ જિન્દો મેં

નામ જિન્દો મેં લિખા જાયેંગે મરતે મરતે
લાજ ભારતકી બચા જાયેંગે મરતે મરતે.
રક્તન હોયેંગે જૂઠા યહ તો હોનારી હૈ,
લેકિન બીઘુડોંકો મિલા જાયેંગે મરતે મરતે.
મરતેવાલે મરદ તુમ દેશ પર અપને મરીઓ,
યહ સગક સગકો સીખા જાયેંગે મરતે મરતે.

ભારત ! મૈં તરે

ભારત ! મૈં તરે નામકા ડંકા બજાઉંગા,
 સંસારકા શિરમોર તુઝે ફિર બનાઉંગા.
 રહને ન હુંગા માકી ગુલામીકી બેડિયાં,
 આઝાદ બનાઉંગા, તબી ચૈન પાઉંગા.
 બલિમ પુલિસ ગર હમ પેં ચલાયગી લાડિયાં,
 તો શોક સે મૈં સામને સીના ચડાઉંગા.
 હિંસા કો સ્વપ્ન મેં ભી ન લાઉંગા હૃદય મેં,
 અંબરસે સિતમગરકે મૈં બોટા કઠાઉંગા.
 બૌદ્ધ ગોલિયોં કી યા તેગોં કી માર હો,
 માતા કે લિયે શીશ મૈં અપના ચઢાઉંગા.
 ધર ધરમેં ચક્ષા ચર્ખા, બના કરકે સૂતકો,
 લાખોં કરોડોં થાન મૈં ખાદી બનાઉંગા.
 કપડે વિદેશી, મુલકમેં બિકતે ન હુંગા મૈં,
 ખાદીસે દેશ-ભાષ્યોં કે તન સજાઉંગા.
 ગાંજે, શરાબ, તાડિયોં કી બા દુકાનોં પર,
 કર બેડ ભાષ્યોંકે નશા કો છુડાઉંગા.
 અબ તક બે લુટા માલો બર વડ કમ હૈ કુછ નહીં,
 લુટને ન હુંગા, દેશકી દૌલત બચાઉંગા.
 એ 'ભીમ' ન કર સોચ, ચે મોહનને કહા હૈ.
 "સ્વાધીન માતૃભૂમિ મૈં અપની બનાઉંગા."

૨૧

ચરખા ચલા ચલા કે

ચરખા ચલા ચલા કે, લેંગે સ્વરાજ લેંગે,
મલમલ ને હૈ વિદેશી, આનેકી ગજ મિલેગી,
ખાદી નહિ ત્યજેંગે—લેંગે૦

બહોત્તર કરોડ રૂપિયા, પરદેશ ન રહા હૈ,
ઉસકો બચા બચા કે—લેંગે૦

ચરખેકી ધણુ ધણાટી, રણમેરી યા બજેંગે;
અંગ્રેજ કો સુના કે—લેંગે૦

યા હક્ક હૈ હમારા, તન જન સે ભી પ્યારા,
મરને નહીં ડરેંગે—લેંગે૦

હમ સબ પરેડ ફૈજ, કપ્તાન હમારા ગાંધી,
આજ્ઞા ઉસીકી લેંગે—લેંગે૦

ચરખા હી તોપ બનેગા, તકલી બની હૈ બરકી,
ગોલેસે સૂતકે હમ—લેંગે૦

२२

आ २ डो ली !

ओ, विश्वस्त आरडोली ! ओ, भारतकी 'थर्मापोली' !
नहीं नहीं, द्विर् भी सशस्त्र थी श्रीक सैनिकों की टोली.

'हल्दी घाटी' के रणुकी भी वही पूर्व-परीपाटी थी:
अब अब कर वैरीकी गर्दन वीर-वरो ने काटी थी. १

पर तू है निःशस्त्र तपस्विनी ! द्विर् कैसे समता^१ होगी ?
उपमा आप अनेगी तू यही क्षेणीमें क्षमता^२ होगी.

बोहे को शनि दान गान कर तूने स्वीकृत किया नहीं:
मुठ्ठी का अवग्रह्य जनकर लकड़ीको भी लिया नहीं. २

उठी नहीं तू कि जे पुरा है उसे नष्ट कर देने को,
तुली^३ दुर्घ है किन्तु पुरे को आज बला कर लेने को.

शुभे ! सक्षलता दें तुझको हरि, यही प्रार्थना है मेरी !
स्वयंसिद्धि से भी अहंकर है साधु साधना यह तेरी. ३

द्विर् भी अपनी शक्ति तोल तू और विपक्षीका अल भी,
संगीते, 'भेशीनगने,' अब और उधर है कौशल भी,

न हो विजयका निश्चय जिनको, साक्षी हो कर हट गये.
अहंकर पग न हटे द्विर् पीछे, याहे सिर भी कट गये ! ४

करती है कानून-भंग तू, पर दिनके कानून बला ?
उनको 'न्याय' 'न्याय' कह कर जे यहां झांसते रहे गला !

झौल उठेगा^४ भूत न किसका जैसे अत्याचारोंसे ?
संयम तुम्हे दिखाना है पर निज विनीत व्यवहारोंसे. ५

आज महात्माद्वारा तूने आत्मा का अल जना है,
परमात्माने दिया जिसे यह सत्याग्रहका आना है;

भय दे सकता है क्या तुझको घोर आयुधोंका घेरा ?
प्रतिपक्षी के लिये सड़न है प्रहरणसे भीषण तेरा ! ६

१ भेग, सरभाणुणी २ तूही ३ कभर कसी ४ उकणशे ५ सड़नशक्ति

સાવધાન ! આધાર્યે^૧ તુઝકો વ્રતસે વિચલિત કર ન સકે,
 એલે નયે વાર હંસ હંસ કર, છકે વિપક્ષી ઔર થકે !
 શોણિત ચાહે^૨ તો ધતના લેં હિંસક ઉસમેં ડૂબ ઉઠેં.
 ધૃષ્ટા કરે અપને ઉપર વે ઔર આપહી ઉગ^૩ ઉઠેં. ૭
 સૂરત મેંહી કોઠી પહેલે નૌકરશાહી ને ખોલી,
 સૂરત સે હી ચલી હટાને અબ ઉસે બારકોલી !
 પર સંગ્રામ ગોરેંસે આપના ગંગા યમુના તુલ્ય રહે,
 દોનોં કે બીનર સમતા કી સરસ્વતીકા સ્રોત વહે ૮

—મૈથિલીશરણુ ગુપ્ત.

૨૩

સરદાર ગાંધી હૈ

હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ,
 હમારે કાફિલે કા કાફિલા સરદાર ગાંધી હૈ.
 ગુંગ્યા હૈ જમાનામેં અજબ લલકાર ગાંધી હૈ,
 નહીં ડરતા હું દુશ્મનસે મેરી સરકાર ગાંધી હૈ;
 હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ.
 બસે હુગે ઘર ઉગડ રહે હૈ;
 ઉગડ ગુલશન^૧ બને હુગે હૈ;
 સિખાકર સત્યાગ્રહ હમકો, દિખાયા હૈ વહ દુનિયાકો,
 જમાયા જેલમેં ડેરા ઔર છોડા ઘરબાર ગાંધી હૈ;
 હમારી કૌમને માના હુઆ સરદાર ગાંધી હૈ.

૧ અડચણો ૭ ઘા ૮ ઉલકાઈ ૧ બાગ.

૨૪

ગાંધી તું

ગાંધી તું આજ હિન્દ કી એક શાન^૧ બન ગયા
સારી મનુષ્ય જાતિકા અભિમાન બન ગયા—ગાંધી.

તું સત્ય અહિંસા દયા નિઃસ્વાર્થ ત્યાગસે
ધર્મ આજ મૃત્યુ લોગમે ભગવાન બન ગયા—ગાંધી.

તેરા પ્રભાવ સાદગી હસ્તી કો દેખ કર
દુશ્મન ભી ખેડ્યાં હો હયરાન બન ગયા—ગાંધી.

તું દોસ્ત હય હર કોમકા હર દિલ અઝીઝ હય
સારા જહાન તેરા કદરદાન બન ગયા—ગાંધી.

તેરી નસીહતોમેં વહ જાદુકા અસર હય
જીસકો લગી હવા તેરી ઇન્સાન બન ગયા—ગાંધી.

ગો હિન્દ આજ ઊઠ ન સકે બાયસે તગદીર
ફિર ભી સ્વરાજ્ય લેનેકા સામાન બન ગયા—ગાંધી.

ધિક્કાર હય માધવ હમેં ધર્મ તેતીસ કોટિકો
તુજસા ફકીર જેલકા મહેમાન બન ગયા—ગાંધી.

२५

भारतका उंका

भारतका उंका आलममें, जगवाया वीर जवाहरने,
 आधीन जनो, स्वाधीन जनो, समझाया वीर जवाहरने.
 वह लाख ने मोतीलाख का है, है लाख दुलारा भारतका,
 सोते भारतको छुके करके, जगवाया वीर जवाहरने.
 अंग्रेजो की मृत्युष्मामें, लूते थे भारतवासी सभ,
 पूरी आजादीका मंत्र मढा, शीपलाया वीर जवाहरने.
 घोंटी है राजनीति उसने, छानी है भाष विदेशीको,
 समता स्वतंत्रताका मारग, दीपलाया वीर जवाहरने,
 छिडे रोशन आग धक्कती है, आजादीकी उसके दिलमें,
 उससें युवकोंका मुर्दा दिल, यमकाया वीर जवाहरने,
 आदर्श-चरितसे वह अपने, युवकोंका सम्राट जना,
 आजादीका जिया जंदा, फरहाया वीर जवाहरने.

२६

मंत्र वंदेमातरम्

शुद्ध सुंदर अति मनोहर मंत्र वंदेमातरम्
 मृदुल सुषकर दुःखहारी मंत्र वंदेमातरम्
 मंत्र यह है तंत्र यह है मंत्र वंदेमातरम्
 सिद्धिदायक पुद्धिदायक ऐक वंदेमातरम्
 ओजमय अलकांतिमय सुप्रशान्ति वंदेमातरम्
 मतिप्रदायक अति सहायक मंत्र वंदेमातरम्
 हर घडी हर पार^१ हो हरनाम वंदेमातरम्
 हरदम हमेशा ओलीओ गुरमंत्र वंदेमातरम्
 नपीओ निरंतर शुद्ध मनसे मंत्र वंदेमातरम्
 सोते समय पाते समय कलगान वंदेमातरम्
 आठों प्रहर दिलमें रहे मृदुतान वंदेमातरम्
 मुपसे हृदयसे रात दिन हो नप वंदेमातरम्
 तेग^२ से शिर भी कटे भूयो न वंदेमातरम्
 भोत की घडीयां गुंन हो नाह वंदेमातरम्
 जेल में हो तो नपो शुभ नप वंदेमातरम्
 पेडीयां अंकार दे शुभ तान वंदेमातरम्
 अन्दुक गोली तोप की है आउ वंदेमातरम्
 तेग अरुणी के लिये है ढाल वंदेमातरम्
 कर्णुका दह कवय है ऐक शम्भ वंदेमातरम्
 विश्वविजयी शत्रुविजयी मंत्र वंदेमातरम्

—नारसिंह देव

१ हरवभत २ तलवारथी

૨૭

સારી જહાંસે અચ્છા

સારી જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા
 હમ યુવયુવેં હય ઉસકી વોહ ગુલિસ્તાં^૧ હમારા. ૧
 ગુરખતમે^૨ હો અગર હમ રહેતા હય દિલ વતનમેં
 સમજો વહી હમે ભી દિલ હો જહાં હમારા. ૨
 પરખત વોહ સખસે ઉંચા હમસાયહ^૩ આસમાંકા,
 વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસખાં હમારા. ૩
 ગોદીમેં ખેલતી હય ઉસકી હઝારોં નદીયાં,
 ગુલ્શન હય છન્દે દમસે રશ્કે^૪ છનાં હમારા ૪
 અય આખે રહે^૫ ગંગા! વોહ દિન હય યાદ તુઝકો,
 ઉતરા તેરે કિનારે જખ કારવાં હમારા ૫
 મઝહુલ^૬ નહિ સિખાતા આપસમેં ખેર રખના,
 હિન્દી હય હમ વતન હય હિન્દુસ્તાં હમારા. ૬
 યુનાનો મિસરો રમા^૭ સખ મિટ ગએ જહાંસે,
 અખ તક મગર હય યાદી નામોનિશાં હમારા ૭
 કુજ ખાત હય કે હસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
 સદયોં^૮ રહા હય દુશ્મન દવરે ઝમાં^૯ હમારા. ૮
 ઇકખાલ! કોઈ મહેરમ^{૧૦} અપના નહિ જહાંમેં,
 માલુમ કયા કિસી કો દહેં નેહાં^{૧૧} હમારા. ૯
 —ઈકખાલ

૧ યાગ; ૨ પરદેશ; ૩ પાણીશી; ૪ ઇર્ષ્યા; ૫ નદી; ૬ ધર્મ; ૭ રોમ
 ૮ સદીઓ ૯ દાળચક્ર ૧૦ દયા ખાનાર ૧૧ ક્ષુપું.

੨੮

ਪ੍ਧਾਰਾ ਵਤਨ ਛਮਾਰਾ

ਯੁਲਯੁਲ ਅਗਰ ਹੈ ਛਮ ਤੋ ਵੜ ਹੈ ਯਮਨ ਛਮਾਰਾ,
 ਤਨ ਹੋ ਕਈ, ਵਡੀਂ ਪਰ ਰਫ਼ਤਾ ਹੈ ਮਨ ਛਮਾਰਾ.
 ਪ੍ਧਾਰਾ ਵਤਨ ਛਮਾਰਾ ਪ੍ਧਾਰਾ ਵਤਨ ਛਮਾਰਾ.

ਛਸਕੇ ਛੀ ਅਨ ਨਲ ਸੇ ਛਮ ਸਯ ਕੇ ਸਯ ਪਲੇ ਹੈ,
 ਮਿਟੀ ਹੈ ਛਸਕੀ ਭਸਮੇਂ ਧੀਂ ਫੂਲੇ ਹੈ, ਫੂਲੇ ਹੈ. ਪ੍ਧਾਰਾ
 ਲਗਤੀ ਹੈ ਯਨ ਕੇ ਸੁਰਮੀ ਆਂਘੋ ਮੇ ਆਕ ਛਸਕੀ,
 ਛਮਕਾ ਹੈ ਪਾਕ ਕਰਤੀ ਤਾਸੀਰ^੧ ਪਾਕ ਛਸਕੀ. ਪ੍ਧਾਰਾ

ਮਿਟਿਨੇ ਛਸਕੀ ਕਯਾ ਕਯਾ ਨਗਮੇਂ ਹੈ ਗੁਲ ਘੀਲਾਏ,
 ਯੁਨ ਯੁਨ ਕੇ ਫੂਲ ਭਸਮੇਂ ਲੋਗੋ ਨੇ ਧਰ ਆਯੇ. ਪ੍ਧਾਰਾ
 ਥੇ ਰਾਮ ਲੀ ਧੀਂ ਪਰ ਧਨਸ਼ਯਾਮ ਲੀ ਧੀਂ ਪਰ,
 ਐਸੇ ਮਛਾਪੁਰਖ ਹੈ ਗੁਨਰੇ ਲਵਾ ਕਈਂ ਪਰ? ਪ੍ਧਾਰਾ

ਯਾਤੀਸ ਛੋਟਿ ਯਾਤੀ ਹੈ ਗੋਦ ਮੇਂ ਘਿਲਾਤਾ,
 ਸਯ ਛੋ ਧੀਂ ਘਿਲਾਤਾ ਸਯ ਛੋ ਧੀਂ ਘਿਲਾਤਾ. ਪ੍ਧਾਰਾ
 ਛਸਕੀ ਛੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ ਅਫ਼ਰੇ ਪੈ ਨੇ ਯਮਕ ਹੈ.
 ਹੈ ਛਫ਼ਿਯੋਂ ਮੇਂ ਐਧਾ^੨ ਛਸਕਾਛੀ ਤੋ ਨਮਕ ਹੈ. ਪ੍ਧਾਰਾ

ਆਫ਼ਿਮ^੩ ਛਸਕੇ ਹੈ ਛਮ, ਮਘਫ਼ੂਮ^੪ ਹੈ ਧਛ ਅਪਨਾ,
 ਪ੍ਧਾਰਾ ਵਤਨ ਛਮਾਰਾ ਪ੍ਧਾਰਾ ਵਤਨ ਛਮਾਰਾ.

੧ ਅਸਰ ੨ ਰਸ ੩ ਗੁਲਾਮ ੪ ਮਾਫ਼ਿਕ.

२६

सरङ्गरोशी की तमन्ना

सरङ्गरोशी की तमन्ना^१ अय हमारे दिलमें डय,
देखना है जेरे कीतना आनन्द^२ कातिलमें डय.

रहरवे^३ राहे महुआत राहे न जना राहमें,
लज्जते सेहरान-वर्दी^४ दूर ये मंजुलमें डय.

आज फिर मकतलमें^५ कातिल कल रहा है आर आर,
क्या तमन्नाये शहादत^६ भी किसी के दिलमें डय.

अय शहीदे मुदकोगिलत में तेरे उपर निसार^७,
अय तेरी डिम्मत का अर्थां गेर^८ की मलदिलमें डय.

वक्त आने दे जताहेंगे तुझे अय आसमाँ^९ !
हम अभीसे क्या जताओं क्या हमारे दिलमें डय.

अय न पहुँचे वलवले^{१०} हैं और न अरमतोड़ी भीड,
सिद्ध गिट जनेकी हसरत^{१२} यक दिले गिरिभक्तमें डय.

—गिरिभक्त

१ लगनी २ आवडां ३ मुसाद्रीर ४ सहेवगाह ५ कतलखाना ६ कुरबानी
७ किदा ८ भीलखानी ९ दुश्मन आकाश १० वलवलाट ११ मुराहो १२ छिछा-

૩૦

ખા કે હિં દ

(૧)

અય ખા કે હિં દ તેરી અજમત^૧ મેં કયા ગુમાં^૨ હૈ,
દરિયાયે ફેજ^૩ કુદરત તેરે લિયે રવાં^૪ હૈ;
તેરે જગીસે^૫ નૂરે હુસ્ને અમલ અયાં^૬ હૈ,
અલ્લાહ રે જોખો જનત^૭ ઔજે^૮ ધજ્જે શાં હૈ;

હર સુઅહ હૈં યહ ખિદમત ખુરશીદ^૯ બુરજ્યાકી,
કિરનોસે ગૂંધતા^{૧૦} હૈ ચોટી^{૧૧} હિમાલયાકી.

(૨)

ધસ ખા કે^{૧૨} દિલનશીસે^{૧૩} ચક્ષમે હુયે વહ જરી,
ચીનો અરયમેં હોતી થી જન્સે આયશારી;^{૧૪}
સારે જહાંમે જગ થા વહશતકા^{૧૫} અબ્દ^{૧૬} તારી,^{૧૭}
ચક્ષમે ચરાગ આલમકી સરજમી હમારી.

શમએ અદબ^{૧૮} ન થી જગ યૂનાંકી અંજુમનમેં,
તાયાં^{૧૯} થા મહરર૦બીનશર^{૨૦} ધસ વાદિયે^{૨૧} કુલનમેં^{૨૨}

(૩)

ગૌતમને આખર દી ધસ ગાયદે^{૨૪} કુલનકો,
સરમદને ધસ જમીં પર સદકે ક્રિયા વતનકો;

૧ મહત્તા ૨ શક ૩ મહેરબાની ૪ જરી ૫ લલાટ ૬ ચમકે ૭ શોભા
૮ દબજો ૯ પ્રકાશિત ૧૦ ગૂંધતા ૧૧ શિખર ૧૨ જમીન ૧૩ રમણીય
૧૪ પાણીની રેલ ૧૫ જંગલીપણું ૧૬ મેઘ ૧૭ છવાએલાં ૧૮ જ્ઞાનદીપ
૧૯ પ્રકાશિત ૨૦ સૂર્ય ૨૧ બુદ્ધિ ૨૨ ભૂમિ ૨૩ પુરાતન ૨૪ પુણ્યતીર્થ

अक्रूरने जमे-उलङ्कित^{२५} यज्जशा इस अंजुमनको,
सीया लहसे अपने राणाने इस यमनको;
सग सूर भीर अपने इस आक्रमे नेहां^{२६} है,
दूटे दुग्गे अंडर है या उन्की ह ड़ीयां है.

(४)

दीवारो दरसे अजतक उनका असर अयां है,
अपनी रंगोमें अजतक उनका लह रवां है;
अजतक असरमें दूभी नादूसक्री^{२७} देशां^{२८} है,
द्विद्वैस गोश अज तक द्वैद्वित अज्जं है;
काश्मीर से अयां है नन्ततका रंग अजतक,
शौकतसे अह रहा है दरियाये गंग अजतक.

(५)

अगली सी ताजगी है दूखो में और दूखोमें,
करते है वजह् अजतक ताउसां नंगलोमें;
अजतक वही कडक है गिजली के आदलोमें,
पस्तीसी आ गध है पर दिवके वजवलोमें;
युव शमय अंजुमन है गो अंजुमन वही है
दुग्गे वतन वहि है, आके वतन वही है.

(६)

अरसोंसे हो रहा है अरहम समार^{२९} हमारा,
हुनियासे मिट रहा है नामो निशां हमारा,

२५ प्रेमनो ध्यालो २६ छपायेवा २७ घंटनो २८ नादई कथा भोर २९ छज्जत

કુછ કમ નહીં અજલસે^{૩૦} ખાખે-જેરાં હમારા,
એક લાશ એકફન હૈ હિન્દોસ્તાં હમારા;
ધરકે ભરે ખખતે ખરખાદ હો રહે હૈ,
નિહલત^{૩૧} નસીખ વારીસ ગફલતમેં સો રહે હૈ

(૭)

અય સૂર હુખમે કૌમી^{૩૨} ઇસ ખ્યાલમે જગા દે,
ભૂલા હુઆ ફસાના^{૩૩} કાનોંકો ફિર સુના દે;
મુરદહ તખિયતોંકી અફસુદૃગી^{૩૪} મિટા દે,
ઉઠતે હુએ શરારે^{૩૫} ઇસ રાખસે દિખા દે.
હુખમે વતન સમાયે આખોમેં નૂર હો કર,
સરમેં ખુમાર હોકર, દિલમેં સરર^{૩૬} હો કર.

(૮)

શૈદયે^{૩૭} ખોસ્તાંકો સરવો સમન^{૩૮} મુખારક,
રંગીન તખિયતોંકો રંગે સુખન મુખારક;
ખુલખુલકો ગુલ મુખારક, ગુલકો ચમન મુખારક;
હમ એકસોંકો અપના ખ્યારા વતન મુખારક;
ગુચે^{૩૯} હમારે દિલકે ઇસ ખાગમેં ખિલેંગે,
ઇસ ખાકસે ઉઠે હૈ ઇસ ખાકમેં ખિલેંગે.

૩૦ મોત ૩૧ હલકા ૩૨ દેશપ્રેમી ૩૩ કથા ૩૪ ચીમળાટ ૩૫ ચીનગારી
૩૬ આનંદ ૩૭ ગાઢ પ્રેમી ૩૮ વખત ૩૯ ફૂલની કળી ૪૦ શોધનાર

(૯)

હય જૂથે ૪૦ શીર ૪૨ હમકો નૂરે સહર ૪૨ વતનકા
 આંખોંકી રોશની હૈ જલવા ૪૩ ઇસ અંબુમનકા;
 હૈ રશ્મે ૪૪ મેહર જરો ૪૫ ઇસ મંજિલે કુહનકા,
 ૪૬ તુલતા હૈ બર્ગે ગુલસે કાંટા ભી ઇસ ચમનકા;
 ગદોં ગુઆર યાંકા ખિલઅત ૪૭ હૈ અપને તનકો.
 મર કર ભી ચાહતે હૈ ખાકે વતન કશનકો.

—ચક્રબસ્ત

૩૧

ધન્ય ધન્ય ભારત ભોમ

ધન્ય ધન્ય ભારત ભોમ,
 વિજય શક્તિ જીવન ભોમ,
 હમ બને હૈં એક કોમ,
 દેશ કે હિસા.....રે. ધન્ય.

ચેહિ જાન ચેહિ પ્રાણ,
 મુલક કે લિયે કુરઆન,
 હમ સદા રહે મસ્તાન
 વતન ચે હમા.....રે. ધન્ય.

ધન્ય ધન્ય મતુજ બાળ,
 પુણ્ય ભોમ યહિ રસાળ,
 હમ ધરેંગે સર ખુશાલ,
 માતૃ ભોમ ખ્યા.....રે. ધન્ય.

હૃદય સ્ફૂરિત નવલ પ્રાણ,
 હમ કરેંગે અમર ગાન,

૪૧ દૂધ ૪૨ સવાર ૪૩ ઝગમગાટ ૪૪ મધ્યા ૪૫ તળેટી ૪૬ તુલ્ય છે ૪૭ ઝલ્લો

નિત્ય નવલ ધવલ સાન,
 મુલ્ક કે હમા.....રે. ધન્ય.
 ક્રાન્તિકાર હમ મળૂં,
 હમ કિસાન દેશ - નૂર,
 હમ સદાકે કર્મ - શર
 વતન મેં હિ પ્યા.....રે. ધન્ય.

—ચંદ્રવદન મહેતા

૩૨

કુચ ગીત

આઓ પ્યારે ભાઈઓ, આઓ ક્રાંતિકારીઓ,
 આઓ શીઘ્ર માતૃભૂમિ-અર્ધ-મુક્તિ કે લિયે.
 નહીં ડરેંગે અળ કિસીસે, આયે ધોર આપદા,
 ધર્મ યુદ્ધ કરને વાલે હમ તો નિડર હૈ-સદા-
 આઓ.

જયતુ જનની જન્મભૂમિ, જયતુ લોકનાંદિની,
 જયતુ જયતુ સ્વરાજ્ય વિભવ, જયતુ ભુવનમોહિની;
 આઓ.

બોલ સકલ ભારતીય મંત્ર વન્દે માતરમ્,
 બોલો એક સાથ મિલકે જય સ્વતંત્ર ભારતમ્;
 આઓ.

કમર કસકે નીકલ પડો શાંતિ યુદ્ધ કે લિયે,
 અમર દેખકે હોય ચકિત હમસેં મિલનેકે લિયે;
 આઓ.

ગાંધીજીને હુકમ દિયા, મરતે તક લડેંગે હમ,
 ઇન્દિલાય ઝીન્દગાદ કહકે અળ મરેંગે હમ;
 આઓ.

સ્વરાજ્યનાં ગીતો

(ખંડ ૩)

ગુજરાતી

૩૩

મારું વતન

મારું વતન આ મારું વતન હાં,
જહાલુ જહાલું મને મારું વતન હાં.—જહાલું.

જેની માટીની મારી કાયા ધડેલી,
તેને કરું હું કોટિ કોટિ નમન હાં.—જહાલું.

રાણા પ્રતાપ ને શિવાજી શૂરવીર,
મારા વતનનાં એ મોંઘા રતન હાં.—જહાલું.

લાલ અને બાલ વળી દાદા ને દાસજીએ,
જેને સમર્થ્યું છે સારું જીવન હાં.—જહાલું.

ગાંધી બાપુને હૈયું વસ્યું જે,
સંસાર સાર ને જીવન ધન હાં.—જહાલું.

વહાલા વતનની બેઠીને તોડવા,
હોંશે ઓવારું હું તન મન ધન હાં.—જહાલું.

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

ભારત માતની આઝાદી

ભારત માતની આઝાદી :

મારી અમ્મર આશા હો :

મારા દેશની આઝાદી :

અન્તરની અભિલાષા હો :

ભારત મારી,

હું ભારતનો :

અતૂટ પ્રેમ સગાઈ;

ભારત માની સેવા :

મારી એ જ તમન્ના હો !—ભારત.

શા માટે મા !

તારી આંખે

અખંડ અશ્રુધારા ?

ત્રીસ કોટિની કુરબાની :

તુજ અંધ વિનાશા હો !—ભારત.

બેઠો ભૈયા !

સંગ ચલો સૌ

ચઢવા મુક્તિ મિનારા !

સોળ કળાએ સ્વતંત્ર ભારત

પૂર્ણ પ્રકાશા હો !—ભારત.

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

૩૫

માડીની ઝૂંપડી

દુઃખિયાંનો વિસામો રે, માડી તારી ઝૂંપડી,
રણુવગડાનો છાંયો રે, આંધળિયાની લાકડી.

કુંજનિકુંજે લચી વલ્લરી નિર્ઝરિયાં સંતાય,
અમલ કમલદલ પર પંખીડાં, બ્રહ્મલીલાને ગાય;
રઢિયાળી એ વાડી રે, સોલવતી જે ઝૂંપડી,
આજે ખાવા ધાતી રે, નિર્જન રણુમાં ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

ધર્મ કર્મ રસ કસ લૂંટાયાં ઘર ઘર વખરી હીર,
છતી સંતતિ સત્ત્વ લુંટાયું, ખેંચાયાં તુજ ચીર;
લૂંટાતી ઓ માડી રે, ખાલી તારી ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

ધન સંચી ખેતર સૂકવિયાં, દન ત્રેયો ચોપાસ,
રાતી વિભુની આંખડી દેખી પંખીડાં પામે ત્રાસ;
તેને સોડે રહાતી રે, માડી તારી ઝૂંપડી,
પોપણિયાં શી પાતી રે, આછી બાડી રાખડી—દુઃખિયાં.

વન વીંટયાં સિંચાણે સઘળાં, અવશ પડ્યાં તુજ આળ,
હામ હ્યો ને હડધૂત કરીને રણુ વગડે દે માર;
અંકે લેવા ધાતી રે, તેને માતા રાંકડી,
શીળી છાંયે છાતી રે, માડી તારી ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

કણુ કણુ કાળે વન વન વીંકે તુજ આલુડાં પાંખ,
પણુ સુખદુઃખનાં લહાણું લેવા, ઠરતી તુજ પર આંખ;
અંતે તું સંઘરતી રે, માતા મ્હારી દૂગળી,
પ્રભુનો પથ દાખવતી રે, માડી તારી ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

તુંજ જીવન અમ તું સર્વસ્વ, તુંજ સુધાતો સાર,
મૂર્તિમતી વત્સલતા દેવી, તું સુર લોકનું ધાર;
નંદન વન શી વહાલી રે, અમને તારી જૂંપડી,
જન્મ-ભૂમિવ્રત પાળી રે, શણગારીશું જૂંપડી—હુઃખિયાં.

—જવાભાઈ પટેલ

૩૬

માડીની ધૂળ

હોય ભલે મોટી મોટી મહોલાતો શોભાવાળી,
જે જૂંપડીએ જન્મ ધર્યો લાગે મુજને રઢિયાળી.
ગારો ગુમાન ભરી માતાઓ પરની સંપતશાળી,
દીન ભલી મારી માડીની ગોદ મને હૃંદાળી.
શી સોહે રાજની વાડી લીલી કુંજેવાળી,
મીઠી જને ઘર આંગણના લીમડિયાની ડાળી.
ઝગઝગતા વીજળીના દીવે રોજ અધે દીવાળી
તેલપૂર્યા માના દીવડિયાની શોભા નિહાળી !
મૈલ મિનિટે ઉડતી સંહુને ભાવે ભૂંકણ ગાડી,
હેયું હરખે નિરખી વહેલડી ધમધમ ધુધરમાળી.
ફક્કડ ટુટડી ટુકે ઉડતી સોંધી મીલની સાડી,
મને ખપે માડી જાયાંની પૂખાદી સાદી નાડી.
હો જગ કહેતું આખું મુજને અણસુધરેલ અનાડી,
વહાલી તારી ધૂળ મને પવિતર હો ગુગ જુગ માડી !

—કલ્યાણજી

૩૭

અમારો દેશ

અમારો હિન્દ, અમારી જનની
 ધાત્રી અમારી, અમારો દેશ !
 શા માટે, મા, તારાં શુષ્ક નયન ?
 શા માટે, મા, તારા રુક્ષ કેશ ?
 શા માટે, મા, તારી ધૂળમાં ખેંદક ?
 શા માટે, મા, તારો મલિન વેશ ?
 તેત્રીસ કરોડ સંતાન જેનાં
 મુખેથી બોલે 'અમારો દેશ.'

(સહગાન)

શેતું આ દુઃખ શેતું આ દૈન્ય ?
 શેતી આ લજ્જા ? શેતો આ કલેશ ?
 તેત્રીસ કરોડ એક જ સ્વરે
 મુખેથી બોલે 'અમારો દેશ'

પ્રગટીને જ્યાં ગૌતમ બુદ્ધ
 મોક્ષદાર કરિયું મુક્ત,
 આજેય જેને અરધું જગત
 પ્રણતિ કરે ભક્તિ-યુક્ત !
 અશોકે પ્રસારી કીર્તિ જેની
 કંદહારથી હિંદ-જલેશ,
 નથી શું, મા તું તેઓની જનની ?
 નથી શું, મા, તું તેઓનો દેશ ?

(સહગાન)

શેનું આ દુઃખ ? ધત્યાદિ.

એક દિ જેના સેનાપતિઓ

ખોલાવતા લંકામાં જય,

એક દિ જેનાં તંગ વહાણો,

ભમતાં ભારત—સાગર માંય,

સંતાન જેનાં ટિબેટ, ચીન,

જાપાને સ્થાપતાં ઉપનિવેશ,

તેને શું છાજે, મા, ધૂળમાં ખેડક ?

તેને શું છાજે, મા, છિન્ન વેશ ?

(સહગાન)

શેનું આ દુઃખ ? ધત્યાદિ.

શૂર શિવાજી, વીર પ્રતાપ,

નથી શું, મા, તું તેઓનો દેશ ?

ધન્ય અમારી નસમાં જો એ

તેઓનું વહે રક્ત લેશ !

યદ્યપિ મા તુજ દિવ્ય ક્રાંતિ

ઘેરી અંધારે આજ અશેષ,

વીંખાશે વાદળ ચમકશે ફરી

તવ લલાટે નવ ઉજ્જેશ !

(સહગાન)

શેનું આ દુઃખ ? ધત્યાદિ.

—હરિહરભાઈ ભટ્ટ

ભારત મૈયા

રે મને ભારત મૈયા વહાલી વહાલી.

ભારત મૈયા વહાલી વહાલી.

રે, મને ભારત મૈયા વહાલી વહાલી.

ભારત મૈયાનો બાળક નાનેરો,

મૈયાની ગાદ મને વહાલી,

મૈયાનું લગ્ન અને મૈયાની રોટી,

મૈયાએ કાયા ધોલી—રે મને૦

ફૂલની સુવાસ અને ફળની મીઠાશથી,

ભારતવાડી મ નો હા રી

દુનિયાના દેશમાં ભારત મૈયાની,

જોડી નહિ જડનારી—રે મને૦

ગોરા વિદેશી શવણને પગલે

સોનાની રેલ જાય ચાલી,

મૈયા લૂંટાતી દેખી દેખાય ના,

હેયે ભભૂકે હોળી—રે મને૦

મૈયાની દેહે જંજીર ગુલામી,

માયા ભરેલી રૂપેરી

તોડું કે તૂડું નિષ્ણે ઉગાડું—

સૂરજ સ્વરાજનો સુનેરી—રે મને૦

ત્રીસ ત્રીસ ટોટિ બાળક મૈયાને
 મૈયાને કોણ કહે બિચારી ?
 રૂઢી રૂપાળી મારી મૈયાને કાળે
 કરું હું પ્રાણની પથારી—રે મને.
 મુક્તિ સંગ્રામનો સારથી મુરારી
 મૈયા પ્રભુની દુલારી,
 ભારત મૈયાનો વિજય ગળવો
 જય જય ભારત મહતારી—રે મને.

—ચીમનલાલ બટ

૩૯

જય જન્મભૂમિ

જય જન્મભૂમિ જનની ભારત
 માત મંગલકારિણી,
 છપ્પી રમ્ય હૃદય વિષે વિરાજે,
 જય ભુવનમન મોહિની.

*

અમ હૃદય તું મા, પ્રાણ તું મા,
 સર્વ તું મા તું હી તું;
 તુજ ચરણમાં નૈવેદ્ય હો મા,
 જીવનતું, સર્વસ્વ તું.

*

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૪૫

પરચક તૂટે, તિમિર ખૂટે,
 અરુણની પગલી પડે;
 જયધંટ આજે, ભવ્ય આજે,
 જીવનની ભરતી ચડે !
 હો ધન્ય મૈયા ! ધન્ય ભારત !
 ધન્ય ભારતવાસી હો !
 જયગીત ગાઓ માત કેરાં
 ત્રીસ કોટિ કંઠે હો !
 સ્વાધીન હો ! સંપૂર્ણ હો !
 આલમ તણું મા નૂર હો !
 અમ જીવનનું મા એક અવિચળ,
 સ્વપ્ન સરસ મધુર હો !

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

૪૦

જન્મભૂમિ

જય જન્મભૂમિ, ભારતમાતા
 ન મી એ તુજ ને સ્નેહથી,
 જય પૂણ્યભૂમિ, ભારતમાતા
 સ્તવીએ તુજ ને સ્નેહથી: ક્રુવ.
 આ તે શુભ કર્મોના યોગ્યજે,
 બહુ જન્માંતરનાં પુણ્યજે,
 તવ અંકમહી અવતાર મજે:—જય.
 તુજ પુનિત હવાથી પ્રાણુ ધરું,
 તુજ અન્નજે હું ઉદર ભરું,
 તુજ પ્રેમજાનાં પાન કરું:—જય.

તું ધર્મ હૃદય ધરનારી છો,
 તું કર્મ વિમળ કરનારી છો,
 તું પાતકને હરનારી છો:—જય.
 પ્રભુના અવતાર તણી ધરણી,
 તું તીર્થ કરની વિચરણી,
 છો પયગંબરની તું જનની:—જય.
 જ્યાં પહાડ ઊંચા હિમથી ઉજળા,
 જ્યાં વહેતી સરિતાઓ સુજળા,
 જ્યાં ધરતી રસકસથી સુકળા:—જય.
 જ્યાં જંગલનાં ઝુક્યાં ઝાડો,
 જ્યાં દુર્ગ સમા ઊભ પહાડો,
 જ્યાં ડાણકે સિંહ દર્દ ત્રાડો:—જય.
 જ્યાં વાયુ સુખકારી વહેતો,
 જ્યાં સૂરજ સમધારણુ તપતો,
 જ્યાં રતનાકર નિત ઘૂંચવતો:—જય.
 તુજ શૌર્યે સતીત્વ જગે પ્રગટ્યાં,
 ઉર ભક્તિતણું તો પૂર ઊલટ્યાં,
 તપત્યાગ તણી તુજ ન્યારી છટા:—જય.
 ધરી સંયમ સત્ય અહિંસાને,
 નિજ ને પરતું હિત કરવાને,
 તેં પાઠ પઢાવ્યા દુનિયાને:—જય.
 તુજ શિલ્પ રૂડાં સાહિત્ય કળા,
 સ્વર સંગીતના મધુરા વિમળા,
 બહુ ઉત્તમ તવ બુદ્ધિ પ્રબળા:—જય.
 તુજ શિક્ષણ બહુ દેશે લીધું,
 તુજ રત્નામૃત જગતે પીધું,
 તેં કુટુંબ વસુધાતું કીધું:—જય.

૪૧

મૈયા મારી

જય હો ભારત મૈયા મારી,
જન્મભૂમિ જય મંગલકારી — જય.

કોણ હશે એવાં નરનારી,
હોય નહીં દિલમાં ચિનગારી ?
“ભારતીય હું, ભારત મારી,
જીવન તુજ પર જાઉં વારી” — જય.

કોણ ચહે પરતંત્ર દશા આ,
પીડિત મૂર્છિત હીન જીવન આ ?
ત્રીસ કોટિની એક ટેક આ,
“સ્વતંત્ર કરશું ભારત સાક્ષી” — જય.

કોણ કહે ભારત ના જાગે ?
યુગયુગની જડ નિદ્રા ત્યાગે,
મુક્તિ દૂર ચલી રહી આગે;
વિશ્વ વિજયિની હો મહતારી — જય.

સ્વતંત્રતાના શૂરા યાત્રી,
સ્વતંત્રતા અમ જીવનધાત્રી,
મિત્રાવશું બંધનની રાત્રી,
સ્વતંત્ર ભારત મૈયા મારી — જય.

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

૪૨

તારે લિયે

હે ભરત માતા ! જીવન તારે લિયે !
વિશ્વજનની ! આ જીવન તારે લિયે !

આ જીવનની ભાવના ને ભક્તિ સૌ,
આ જીવનની સંચીસંચી સાધના ને શક્તિ સૌ,
સૌ સમર્પું ચરણ તારે માવડી
આ હૃદયની વ્યોમ ઉડવા પહેર મા તું પાવડી !

આ જીવનનાં આંસુઓ ને હાસ્ય સૌ,
આ જીવનની ઉર્મિઓના ઓઘ ને ઉલ્લાસ સૌ,
સૌ ભરી અખર દિયો તુજ માવડી !
આ બદનથી ગૂંથ માતા શક્તિઅખતર સાંકળી.

આ રુધિરતું પુંદ્રુપુંદ્રે તાહરું,
આ કલેવરનો કણેકણ ચરણ તારે પાથરું,
લે બલિ લાખ્ખો અમારા માવડી !
વિશ્વમાં ફરકી રહો તારી ધ્વજ ગગને ચડી !

—સુન્દરમ

૪૩

ખાકે હિન્દ*

અયિ ! હિન્દભૂમિ તારો, મહિમા દિગ્ગન્ત ગાજે,
 રેલી અમિનિધિ કંઠ, કુદરત તને નવાજે;
 તૂજ ભાસ-પડ સનાતન, સૌન્દર્યતેજ રાજે,
 જોડી જગે નીરખતાં, તારી જડે ન આજે;
 પ્રતિ પ્રાતઃ યાવ ભાનુ, તૂજ આરતી ઉતારે,
 હિમાલિ-કેશ તારા કિરણોથકી સમારે.

(૨)

સંસ્કૃતિ-પૂર રેલ્યાં, અહીંથી દિશાએ ચારે,
 ચીન અર્પને કિનારે, ચેતન અજગ્ય પ્રસારે;
 આલમ અંધી છવાઇ, અજ્ઞાન-અંધકારે,
 અમ ભૂમિ જ્યોત સાહી, દોરે ભૂલ્યાંતે દારે;
 ત્રીસે ન સંસ્કૃતિની, જોતાં જડે નિશાની,
 ત્યારે ય હિન્દ-આંગણુ, રેલી ઉપા યુવાની.

(૩)

પુરાણ દેવભૂમિ, કીધી ગૌતમે યશાળી,
 તજ દેશ સરમદે નિજ અહીં દેહને પ્રજાળી;
 પોષી પ્રજાતવ પ્રીતે, કંઠ અકબરે ઉજાળી,
 સિંચી રૂધિરે રાણે, સુરવાડી આ રસાળી;
 આ ભૂમિની સમાધે, શરવીર કેં સૂતા છે,
 ખડેર અસ્થિ જેનાં, અણમૂલી અમ મતા છે.

(૪)

ખડેર જીર્ણ એ કેં શૂરકીર્તિ હજી કવે છે,
 જેનાં અમારી રગ રગ ઉઠાં રૂધિર વહે છે;

* મૂળ ઉર્દૂ પરથી ભાષાંતર. બુઓ આ સંગ્રહનું ૩૦ મું ગીત.

દેવો ચઢી વિમાને, હજી એ ધ્વનિ શ્રવે છે,
 એ કીર્તિ ઘોષ હજીયે, અમ કાનમાં રવે છે;
 કસ્મિર શું ન દાખે, કે' સ્વર્ગ-રંગ હજીયે ?
 વહતી શું ન પ્રતાપી, પુનિત ગંગ હજીયે ?
 માધુર્ય ને મૃદુતા, એનાં એ ફળ ફૂલોમાં
 કરતા કલા કલાપી, આજેય જંગલોમાં;
 ધન વીજના કડાકા, એના એ વાદળોમાં,
 પણ વ્યાપી રહી શિથિલતા, અમ ઉરની ચળવળોમાં;
 એની એ સંસ્કૃતિ, દેતી પ્રકાશ અમને,
 બહાલું વતન રહ્યું નહીં, બહાલો વિનાશ અમને.

(૬)

વર્ષોથી વામ વિધિ: પલટી સ્થિતિ અમારી,
 અટવાઇ પૃથ્વી-પટથી, જે જે સ્મૃતિ અમારી;
 પરી થઇ હજી જરી નહીં, ધન નિન્દ જે અમારી;
 શય સમ કફન વિનાની, ભૂગિ હિન્દ જે અમારી;
 જેનાં ખૂંપી ખજાના, ઉલટા વહી રહ્યા છે,
 કમભાગ્ય વારસો કે', ગાફેલ સૂઇ રહ્યા છે.

(૭)

હદ થઇ, વિભુ ! હવે તો, કંઈ દેશ-પ્રેમ જગાવો,
 ભૂલ્યા; બધિર કાનોમાં મંત્ર કંઈ સૂણાવો;
 ચેતન-વિહીન ખોખાં: ચેતન અજળ સ્ફૂરાવો,
 આ ભસ્મરાશિમાંથી, ચિનગારી કે' ઉડાવો;
 બહાલું વતન સમાયે, નયનોમાં તાર થઇને,
 શિરમાં ખુમારી થઇને, દિલમાં કરાર થઇને.

(૮)

ફૂલ-બાગ શોષિનોતે, ફૂલથી લગન મુઆરક !
 રંગે રસિક જનને રસનાં ઝિલન મુઆરક !

બુલબુલને ગુલ મુઆરક ! ગુલને ચમન મુઆરક !
 બેલી વિનાનાં ચમને, બહાલું વતન મુઆરક !
 નન્દનવને આ ખીલશે, અમ ઉર પ્રપુલ્લ કળીશું,
 જે માતૃ-અંક જૂલ્યા, તે અંકમાં ઢળીશું.
 (૯)

ભોજન ભૂખ્યાંતે: ચમને બહાલાં છે નૂર વતનનાં
 નયનોની રોશની એ, સુખ સત્ય છે જીવનનાં;
 ઝગઝગ ઝગે છે જ્યોતિ, રગરગ એ પ્રેમ-અગનનાં,
 બહાલા કુસુમસમ છે, કાયાંયે આ ચમનનાં;
 છે ચર્ણુ-ધૂલિ જેની, અમ ભસ્મ-લેપ તનને,
 મરીને અરે ! ચહીશું, પ્યારા વતન-કંકનને.
 —શેલત

૪૪

વન્દે મા ભારતી

વન્દે વન્દે મા ભારતી હમારી રે,
 પુષ્પભૂમિ મા ભારતી હમારી રે.
 હિમગિરિ શિખા જોગી જગતા જડે,
 પંચ આપ વારિ સિંધુ સાગરે મળે.
 અક્ષપુત્ર ગંગા એક ધારી રે—વન્દે
 વને વને ને કુંજ કુંજ કોકિલા વસે,
 મયૂર મયૂરી ઠેર ઠેર ગલકતાં દીસે,
 સિંહ સિંહણનાં જૂથ રહે જારી રે—વન્દે
 મૃત્યુને હંસવનાર અક્ષય્ય જ્યાં,
 ગૃહસ્થધર્મ દેવને વસાવનાર જ્યાં,
 શોભે શોભે યુગલ નરનારી રે—વન્દે

—રાયચૂરા

૪૫

જય જય ગરવી ગુજરાત

જય જય ગરવી ગુજરાત !

જય જય ગરવી ગુજરાત !

દીપે અરુણું પરભાત—જય જય૦

ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળળ કસુંબી પ્રેમશૌર્યઅંકિત
તું ભણવ ભણવ નિજ સંતતિ સઉને, પ્રેમ ભક્તિની રીત.

ઊંચી તુજ સુંદર જાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

ઉત્તરમાં અંબા માત,

પૂર્વમાં કાળી માત,

છે દક્ષિણ દિશમાં કરંત રક્ષા કુતેશ્વર મહાદેવ,
ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ પશ્ચિમ કેરા દેવ,

છે સહાયમાં સાક્ષાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

નદી તાપી નર્મદા જોય,

મહી ને બીજી પણ જોય,

વળી જોય સુભટના જુદા રમણને રત્નાગર સાગર,
પર્વત ઉપરથી વીર પૂર્વજો, દે આશિષ જયકર—

સંપે સોહૈ સહુ જાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

તે અણહીલવાડના રંગ,

તે સિદ્ધરાજ જયસિંગ,

રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ થશે સત્વરે માત,

શુભ શકુન દીસે મધ્યાહ્ન શોભશે વીતી ગઈ છે રાત.

જન ધુમે નર્મદા સાથ,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

—સ્વ૦ કવિ નર્મદ

૪૬

ગુણવંતી ગુજરાત

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 નમીએ નમીએ માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 મોઘેરા તુજ મણિમંડપમાં ઝૂકી રહ્યાં અમ શીશ !
 માત મીઠી તુજ ચરણ પડીને માગીએ શુભ આશિષ !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 મીઠી મનોહર વાડી આ તારી નંદનવનશી અમોલ ;
 રસ ફૂલડાં વીણતાં વીણતાં ત્યાં કરીએ નિત્ય ક્ષોભ !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 સંત મહંત અનંત વીરોની વહાલી અમારી માત !
 જય જય કરવા તારી જગતમાં અર્પણ કરીએ જાત !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 ઊંડા ઘોર અરણ્ય વિષે કે સુંદર ઉપવનમાંય !
 દેશ વિદેશ અહોનિશ અંતર એક જ તારી છાય !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 સરસરિતા રસભર અમીઝરણાં રત્નાકર ભરપૂર !
 પુણ્ય ભૂમિ કૃષ્ણકૂલ ઝૂઝૂમી માત ! રમે અમ ઉર !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 હિન્દુ મુસલમાન પારસી સર્વે માત ! અમે તુજ યાળ !
 અંગ ઉમંગ ભરી નવરંગે કરીએ સેવા સહુ કાળ !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 ઉર પ્રભાત સમાં અજવાળી ટાળી દો અંધાર !
 એક સ્વરે સહુ ગગન ગજવતો કરીએ જય જયકાર !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

—અખરદાર

૪૭

ગૂજરાત

ધન્ય હો : ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ !
 અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ;
 કૃષ્ણચંદ્રની કૌમુદી ઉજળો,
 કીધ પ્રભુએ ય સ્વદેશ;
 અમારો ગુણિયલ ગુર્જર દેશ. ધન્ય હો !
 આર્યતું સાગર તીર્થ પુરાણ,
 તપોવન ભૃગુવસિષ્ઠના ભાણ;
 ગીતાના ગાનારા મહારાજ
 પાર્થના સારથીનાં જ્યાં રાજ્ય;
 શ્રીસ રામથી ય જૂનાં,
 કુરૂ પાંડવથી ચે પ્રાચીન,
 સોમનાથ ગિરિનગર દ્વારિકા;
 યુગ યુગ ધ્યાન વિલીન ,
 ઉભીને કાલ સિન્ધુ ને તીર,
 અન્નવેળાં સરી ભવ્ય સુધીર. ધન્ય હો !
 સ્થળે સ્થળ નવપદ્મવના પુંજ,
 નદી ને તળાવ કેરી પુંજ,
 કોમળી કવિતા સમ સુરસાળ,
 સિન્ધુ જ્યાં દે મોતીના થાળ;
 જગજૂન નિજ ગીત ગર્જતો,
 ફરતો સાગર આજ,
 કેસર બિછળી ધુધવે ગરવો,
 વનમાં જ્યાં વનરાજ.
 ગિરિ ગિરિ શિખર શિખર સોહન્ત,
 મંદિરે ધ્વજ ને સન્ત મહન્ત. ધન્ય હો !

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૫૫

પૂર્વથી પશ્ચિમ વહે પ્રકાશ,
 જાણુ ભરી જેતી તેમ નિકાસ;
 મોહી આંગણુ ઉતર્યોજ યુરોપ,
 વીણુ વા વાડી ના કુલ રોપ,
 વીણી ન વીણશે પુણ્ય પાંગરી,
 અમ રસ ભૂમિની છાયા;
 જગમોહન મુ'અઘ નગરી જૂવો !
 શું પાથર્યો કી ન ખાળ્યઃ
 નિત્ય નવદૂલે ખીલે અભિરામ;
 લક્ષ્મી મ્હોર્યાં લક્ષ્મીનાં ધામ. ધન્ય હો !

ચોળી ચણીયો પાટલીનો ઘેર,
 સેંથલે સાળુની સોનલ સેર;
 છેડલે આચ્છાદી ઉરભાવ.
 લલિત લજ્જનો વદન જમાવ;
 અંગ આખે યે નિજ અલખેલ,
 સાળુમાં ઢાંકતી રૂપની વેલ;
 રાણકતનયા ભાવ શોભના,
 સુંદરતાને શું છોડ !
 આર્ય સુંદરી નથી અવનીમાં,
 તુજ રૂપ ગુણની જોડઃ
 ભાલ કુંકુમ, કરકંકણ સાર,
 કંથનાં સંજ્યાં તેજ રાણગાર. ધન્ય હો !

ખેતરો નાનાં નાની શી પોળ,
 નાતજાતે ન્હાનડિયા ઘોળ;
 ક્ષત્રીજનયાનાં ન્હાનલ રાજ્ય,
 ધમના ન્હાનકડા જ સમાજ,

વૃદ્ધ ચાણુકયે વણ્યાં પૂર્વે
 ન્હાનાં પ્રગ્નનાં તંત્ર,
 એ પુરાતનના પડછાયા
 આ અમ જીવનજંત્રઃ
 એક ફૂલવેલે ફૂલતાં ફૂલ,
 અમારાં એક સુગંધ અમૂલ. ધન્ય હો !

દેશ નિજ તજી ધર્મને કાજ,
 સાગરે બુકાવ્યું સફરી જહાજ;
 ધર્મવીર પારસીનો સત્કાર,
 જગત ઇતિહાસે અનુપ ઉદાર;
 ઇસ્લામી યાત્રાળુનું આ
 મ કાનું મુખ બાર;
 હિન્દુ મુસલમિન પારસી સૌને
 અહિયાં તીરથ દ્વારઃ
 પ્રભુ છે એક ભૂમિ છે એક—
 પિતા છે એક માત છે એક—
 આપણે એકની પ્રજા અનેક. ધન્ય હો !

નથી રમી સમશેરોના દાવ,
 નથી ત્યગ તણા ઝીલ્યા ચે ધાવ;
 શ્રીકૃષ્ણે કુરૂક્ષેત્રની માંય,
 લીધાં વ્રત જાણે હજીય પળાય;
 એક ઇડરના વનકેસરીએ,
 ભડવીર આપ્પારાવ;
 વિશ્વવન્ધ સૂરજકુળ સ્થાપી,
 ચિતોડ કીધ યશઃકાંચઃ
 જન્મભૂમિ દયાનંદનાં ધામ
 ગાંધીનાં ગીતા જીવન નિષ્કામ. ધન્ય હો !

सूरतना रसिक रंगीला राज,
 युद्धिधनभर्यो श्रीनगर सभान;
 शूरवीर सौराष्ट्री यशवान,
 कुञ्चनां साहसिक संतान
 ખંડ ખંડ વિસ્તરતો હિન્દી,
 મહાસાગર મહા રેલ;
 તીર તીર નર્મ સ્થાપી ગુર્જરી,
 સંસ્થાનોની વેલ,
 મહાસાગરના પૃથ્વીવિશાળ,
 સરોવર કીધાં ગુર્જરી આળ. ધન્ય હો !
 વને વન લીલો ઘટા સોહાગ,
 નગતનો દીપે શું અમૂલ્ય આગ;
 સગ્નવ્યા જૈને રસ શણગાર,
 લતા મંડપ સમ ધર્માગાર
 ભારતીએ કંઠ ફૂલ ફૂવારો
 અંજલિમાં શું લીધ !
 દિશ દિશમાં ફૂલધાર ઉડાવી
 દિલનાં પરિમળ દીધ !
 હિન્દમાતની લાડલી આળ
 ગુર્જરી ! જય ! જય ! તવ ચિરકાળ !
 ધન્ય હો !

—કવિ ન્હાનાલાલ

૪૮

ગુર્જરીની ગૃહકુંજે

ગુર્જરીની ગૃહકુંજે !

અમારું જીવન ગુંજે ગુંજે

—ગુર્જરી.

આંખ અમારી ખુલી અહીં પહેલી,

પગલી ભરી અહીં પહેલી;

અહીં અમારા ચૌવન કેરી,

વાદળીઓ વરસેલી.

—ગુર્જરી.

અહીં શિયાળે તાપ્યા સગડી,

કોકિલ સુણી વસંતે;

અષાઢનાં ધનગર્જન કીડ્યાં,

રણઝણુતા ઉર તંતે.

—ગુર્જરી.

અહીં અમારાં તનધન અર્ચ્યાં,

પૌષ્પનિધિ સૌ ખર્ચ્યાં,

વિશ્વવાડીને સુશ્રવિત કરવા,

નસ નસથી રસ અર્ચ્યાં.

—ગુર્જરી.

અમે ભમ્યા અહીંના ખેતરમાં,

કુંગરમાં કોતરમાં,

નદીઓમાં નાહ્યા આજોડ્યા,

કુદરત પાનેતરમાં.

—ગુર્જરી.

અહીં અમે રોયા કલ્લોડ્યા,

અહીં ઊઠ્યા પછડાયા,

જીવનજંગે જગત ઘૂમ્યા પણ,

વિસરી નહિ ગૃહમાયા.

—ગુર્જરી.

—સુન્દરમ

૪૯

જન્મભૂમિ ગૂજરાત

જય જન્મભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

જય મંગલમૂર્તિ માત, નમન તવ ચરણે !

ભારત માતી હૃદયનન્દિની,

સુજલા સુદલા અમીરસ ઝરણી.

તુજ સેવા અમ સ્વર્ગ-નિસરણી

દિવ્ય દેશ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

જ્ઞાનવીર શ્રી કૃષ્ણ ચંદ્રની,

સત્યવોર ગાંધી મોહનની,

યુગલ જગદ્ગુરૂકેરી જનની

પુણ્યભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે ?

લક્ષ્યાધિ હૃદયોમાં તારી,

રાજે રમ્ય છબિ સુખકારી,

સ્વર્ગાદિપિ ગરવી મહતારી

ધન્ય ભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

મૂકિત કૂચ કરે નરનારી.

સ્વતંત્ર કરવા ભારત સારી,

તું સોહે ત્યાં અંડાધારી,

વીર ભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

શક્તિ અમારી તારે કાળે,

ભક્તિ અમારી તારે કાળે,

પ્રાણપથારી તારે કાળે,

માતૃભૂમિ ગૂજરાત નમન તવ ચરણે !

આગે આગે સદાય આગે,
 વધે ગુર્જરી અભિનવ ત્યાગે,
 રોમે રોમે જીવન જાગે,
 કર્મભૂમિ ગૂંજરાત, નમન તવ ચરણે !
 ઉષા ભવ્ય નવરંગી આવે,
 આશાનાં અજવાળાં લાવે,
 ઉદય-ખીન અદ્ભુત બળવે,
 જય ગરવી ગૂંજરાત, નમન તવ ચરણે !
 —ચીમનલાલ ભટ્ટ

૫૦

ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?

ગુર્જરી કોણ કહે કંગાળ,
 માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ !
 મીઠી મનોહર વાણી તારી, ઉર ઉરમાં ગુંજાય,
 રણકારો રૂપેરી ધંટડી, જેવો મા તુજ થાય !
 માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ—ગુર્જરી.
 અમારાં હીણાં ભાયગ આજ,
 અપર મા કરતી ધરમાં રાજ !
 તન્મવી વણુ અપરાધી માત,
 બાળકો કરતાં આંસુપાત,
 અવનીતળ પર શું અમ સરિખા હશે અભાગી લોક ?
 માત સગી સમ કોડ પૂરે શું ઉરના, પારકી કોક ?

હાય મુજ ઉર કેં કેં થઇ જાય,

હૃદય-સર મારું આ ડહોળાય—ગુર્જરી

લવે જન પામર વીણુ વિચાર,

કહો છો 'શું શાં પૈસા ચાર'

અમોને તેની શી દરકાર ?

અમારે મન તું હૈયાહાર !

ઓછી અધૂરી જેવી તેવી પણ મા તે તો મા,

સુખ દુઃખમાં પણ પ્રીતે પાતી પોષણિયાં ઉરનાં.

ઉજળાં જગજૂનાં તુજ કૃપા

વડી માતા ભંડાર અખૂટ—ગુર્જરી.

મીરાં નરસૈયે ભક્તિ-ગાન

અખાએ ગાયાં આતમ-જ્ઞાન

દયાએ રેલાવી રસધાર,

સન્નવ્યા પ્રેમ ભટે શણગાર.

પીર નર્મદ શૂરો સંતાન,

ભર્યો જુસ્સો દિશાભિમાન:

એ સહુ તારાં જાળ પનોતાં તું સેવી દિન રાત,

તે સેવે ગરવો ગાંધી ગદ્ય રજનિ આ રજિયાત;

અરે એ ઓજસુતો અંધાર

ભરતો મા તારા ભંડાર:

ગજવશે જગમાં જય જયકાર

ગુર્જરી કોણ કહે કંગાળ.

—કલ્યાણજી

ભાગ્યવિધાતા મહાસભા

હારે કોણ સાચું

સાચું સેવક હિંદ માતાનું, કોણ સાચું ?

(૪૬) મહાસભા ! મહાસભા !

પાંત્રીસ કોટિ હિંદીઓની

ભાગ્યવિધાતા મહાસભા ! મહાસભા !

હારે કોણ નીડર અડગ લડનાર,

કોણ આગે કદમ બઢનાર,

કોણ જંગે બહાદૂર બૂઝનાર ? (૪૬ગાન)

હારે કોણ દુખિયાંની વહારે ધાતું,

કોણ શક્તિતણાં અમરત પાતું,

કોણ સ્વતંત્રતાના સ્વર ગાતું. (૪૬ગાન)

હારે કોણ દીનદલિત તણી પડખે ?

કોણ ખેડૂત મજૂર તણી પડખે ?

કોણ પૂર્ણ સ્વરાજ તણી પડખે ! (૪૬ગાન)

હારે કોની સાથે આજ બિમારહીશું ?

કોને દિલથી સાથ સદા દેશું ?

કોને કારણ સૌ કુરબાન થશું ? મહાસભા

—સુન્દરમ

પર

સ્વતંત્રતા

એક ચાહ, એક ચાહ, એક બસ કૃપાનિગાહ
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ લ્હાણુ !

ઉગતી ઉપા તણી સ્વતંત્રતા !

એ વિરામ, એજ ધામ, સ્વર્ગ એ મહાભિરામ
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ લ્હાણુ !

ખીલતાં પ્રલો તણી સ્વતંત્રતા !

એક આજ કામકાજ, મુક્તિ તણું એક સાજ,
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ લ્હાણુ !

સિદ્ધ થતા યોગીનો સ્વતંત્રતા !

એક જાપઃ બલ અમાપ, રાષ્ટ્ર ઉરે વ્યાપ વ્યાપ,
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ લ્હાણુ !

ઉડતા વિહંગની સ્વતંત્રતા !

શ્વાસ, શ્વાસ, પ્રાણ પ્રાણ, અરે જાપઃ મુક્તિ આપ !
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ લ્હાણુ !

ધૂધતા સમુદ્રની સ્વતંત્રતા !

એક જાળ બાળ બાળ, રાષ્ટ્રતાણું બંધ જાળ,
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ લ્હાણુ !

મુક્તકંઠ ગીતની સ્વતંત્રતા !

દીપ્તિના ઝગો ઉગસ,

શક્તિના ઉગો પ્રકાશ

મુક્ત થતા રાષ્ટ્રની સ્વતંત્રતા !

—સુન્દરમ

૫૩

સ્વાતંત્ર્ય ગીત

(૧)

યુગ યુગ જૂનાં વજ્રસમાણાં, બંધન તૂટે આજ,
રોમે રોમે પૂરણ જોમે, સ્વતંત્ર સંગીત બાજે,
જીવનસિદ્ધિ આવે, નવજીવન રસ લાવે,

સંજીવની જય દેવી !

જનમનમોહિની શક્તિ જય હે ! સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

(૨)

સ્વતંત્રતાની જ્યોતિ જાગે, શૂર વધે સંગ્રામે,
શિરને સાટે, મુક્તિ માટે, ધૂમે રણ-મેદાને,
આગે આગે આગે, પ્રચંડ જય જય નાદે,

યૌવનમૃતિ દેવી !

જય અભયંકરી જનની જય હે ! સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

(૩)

સ્વતંત્ર વાયુ સ્વતંત્ર વારિ, સ્વતંત્ર નર ને નારી
સ્વતંત્ર હિંચે વ્યોમ વિરાજે, સ્વતંત્ર ભારત મારી !
વહી જા સુદૂર વહી જા, પારતંત્ર્યની છાયા !

હે સ્વતંત્રતા દેવી !

સ્વરાજ્ય તુંહી, સુરાજ્ય તુંહી, સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

(૪)

સ્વતંત્ર જન્મું, સ્વતંત્ર જીવું, સ્વતંત્ર મરવું યાયું,
સ્વતંત્રતાની પાંખ પલાણી, સ્વતંત્ર તુલ્યે નાયું,
સ્વતંત્રતા ધ્રુવતારા, જીવનની રસધારા,
જન્મસિદ્ધ જય દેવી !

સ્વતંત્રતા, જય સ્વતંત્રતા. જય સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

—ચીમનલાલ ભટ્ટ

૫૪

એક દિન એવો આવશે

એક દિન એવો આવશે

ન્યારે અમીઝરણો ઝરતાં પૃથ્વીનેય પલાળશે,
એક દિન એવો આવશે.

કળિકાળમાં પણ વીર એવા આર્યભૂમિમાં પાકશે.
નિજ વીર્યથી ભૂમિ ભક્તિથી આ સૃષ્ટિનેય ધ્રુજાવશે. એકં

રામ અન્તુન ભીષ્મ જોવા, કર્ણ સંગ પ્રતાપને,
હમિરાજ યોગીરાજ, ગુર્જરાજનેય લુલાવશે. એકં

શિખિરાજ ભગિરથરાજ સમ પરમાર્થજીવન ગાળશે,
મેવાડના ભડ ભીષ્મ, ચંદ્રારાજને વિસરાવશે. એકં

પરબ્રહ્મનિષ્ઠ વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર ઋષિના પાદને,
પ્રેમે નમી નિસ્વાર્થ નેતા આર્યદેશ ઉદ્ધારશે. એકં

આત્મબળ પામી બધા આ પુત્ર ભારત વર્ષના,
નિર્ભય તણી મૂર્તિ બની સૌ સ્વાર્થને તુચ્છકારશે. એકં

આ દેહ કાચો કુંભ આત્મા નિત્ય દૃવ્ય પ્રકાશશે,
 દૃઢ સત્ય પર એ શત્રુના સંગ્રામમાં સૌ ચાલશે. એકં
 આ દુઃખ ને ભૂખના પડે પોકાર ચારે દિશથી,
 ત્યાંથીય મંગળ ગીતના ધ્વનિ મંદ મધુરા ચાલશે. એકં
 મરૂ દેશના જેવી ઉજ્જડ ભૂમિ સર્વ ભારતવર્ષની;
 ફળ ફૂલથી લચી સુંદરી સમ એકલી અહીં મહાલશે. એકં
 અહીંથી મહાવીર મહારથી ટંકાર કરતા શસ્ત્રના,
 પરદેશમાં જઈ રાજ્યના શુદ્ધ ધર્મને શિખવાડશે. એકં
 પૂર્વે થયા નહોતા વળી સ્વપ્ને ન તકર્યા વીર તે,
 આ પૃથ્વીને કરી સ્વર્ગ સર્વે દેવનેય ઉતારશે. એકં

—મગનભાઈ પટેલ

પપ

માજી હવે ઉજળી થાશે રાત

માજી હવે ઉજળી થાશે રાત અંધારી આથમી રે લોલ.
 વહાણુલાં વાશે થાશે પ્રભાત, દુઃખડાં નાશે શમી રે લોલ.
 માજી તારા દાન દયાના વીર, ધીરવીર નગશે રે લોલ.
 નગશે સાવજ, ચીત્તા, વાધ કેશરી ત્રાડશે રે લોલ.
 નગશે રામ વિનામાં રામ ગર્વ ગંજન થશે રે લોલ.
 નગશે, નગશે નદવચંદ્ર, અધમ ઉદ્ધારશે રે લોલ.
 નગશે મેવાડી ભડવીર, પ્રતાપનાં પણ ધણું રે લોલ.
 માજી એને યુગયુગના ઉપવાસ, કરશે પારણું રે લોલ.
 મંદ મૃદુ હિમાળાના વાય, ઉત્તરના વાયા જશે રે લોલ.
 માજી જશે રોગદોગ શોકનાં ચોક, શીતલતા શાંતિ થશે રે લોલ.

ઝરશે અમી ઝરતા વરસાદ, ભૂમિ ભીંજવશે રે લોલ.
 ક્યારડે કલ્પતરનો પાક કણુના કળશી થશે રે લોલ.
 માછ એવા મોં માગ્યા વરસાદ કુંદનના વરસશે રે લોલ.
 આવતી સાગરીયાની છોળ રતનચોક રેલી જશે રે લોલ.
 માછ તારો ભાગ્યસવિતા ભર્ગ સિંચતો ચઢતો જશે રે લોલ.
 પ્રભુના શરદધૃતમના ચંદ્રસમો થંભી જશે રે લોલ.
 માછ તારૂં ભારત અનશે સ્વર્ગ, નંદનવન આંખુ થશે રે લોલ.
 માછ તારો જય જય જય જયકાર જગત ગણુ ગાજશે રે લોલ.

—વિહારી

૫૬

જન્મભૂમિનું જય મંગળ

જય મંગળ પ્રિય જન્મભૂમિનું ગજવીએ :-
 ભગીરથ સમ વિરલ વીર ભારતી સુભટ સુધીર,
 ઉર સમુદ્રને હિમાલયે ઉછળીએ...જય૦
 જનની અંક બુલીએ, ઝનુની રંગ ઝીલીએ,
 આત્મઅળ ઉજ્જશથી અધું ઉજળીએ...જય૦
 સત્યઅર્થ સજ્જ થાએ વિજય વાવડો ઉડાવો,
 વીર ધર્મથી ધરા સદા ધ્રુજવીએ...જય૦
 સત્યથી સચવાય સ્વત્વ, સમજીએ થઈ પ્રવૃત્ત,
 ધુમીએ ઝંઝૂમી જંગ તો મચાવીએ...જય૦
 ભૂતળ ફેડી ફેડીએ, હાંડી જડો ઉખેડીએ,
 દોર ને દમામ દેશનો જમાવીએ...જય૦
 સ્થિતિ સમય સ્વીકારીએ પ્રવૃત્તિ યત્ન યોજીએ,
 જાતને સ્વદેશ કાજ કાં ન હોમીએ...જય૦

માત દીન દુભાય છે સપુત । પીડા પીછાનીએ
 દૂધ દિપાવીએ ઉમંગને વધાવીએ...જય૦
 દેશ-સેવના સ્વધર્મ, અન્ય ન કર્તવ્ય કર્મ,
 આત્મભાવથી બધું પ્રભુમય પિછાનીએ...જય૦

—લલિત

પૃ

ધન્ય ધડી

ધન્ય ધડી ને ધન્ય દિવસ આ
 જો જો ના ભૂલાય-
 હાં જો જો ના ભૂલાય.
 કુંભકર્ણુના બની સહોદર,
 સદીઓ ભર એવી જે નિંદર,
 ચલો ફગાવો ભીષણ વિષધર,
 આગેઆગે દુનિયા આખી વેગે વહી જાય,
 હાં વેગે વહી જાય—ધન્ય.
 સર્વોદયની ઉષા ચમકતી,
 લોકહૃદયને રસગ્રસ કરતી,
 આશાની દીપમાળ પ્રગટતી,
 શક્તિનાં અજવાળાં રોમે રોમે પથરાય,
 રોમે રોમે પથરાય—ધન્ય.
 ચઢો હિમાલય અવિચલ નિશ્ચય,
 પડો આપડો નહીં પરાજય,
 કર્મવીરનો થાય સદા જય,
 અખૂટ ભાયું શ્રદ્ધા કેરું શિખર પર લઈ જાય,
 હાં શિખર પર લઈ જાય—ધન્ય.

—ચીમનલાલ લટ્ટ

૫૮

ધન્ય ઘડી આજે

નગો ઓ હિંદ બાળ,
સુપ્રભાત રાજે;
નગો ભારત કુમાર,
ધન્ય ઘડી આજે — નગો.

હૃદય હૃદય એક ગાન,
રોમ રોમ એક તાન;
મુક્ત કંઠ, મુક્ત પ્રાણ,
ગગન ભરી ગાજે — નગો.

ત્રીસ કોટી દેહ ભલે,
આત્મજ્યોત એક જલે;
શક્તિ ભક્તિ સાથ મળે,
જન્મભૂમિ કાજે — નગો.

ના સુરાજ્ય, ના કુરાજ્ય,
ના નહીં વિદેશી રાજ્ય;
જય સ્વરાજ્ય, જય સ્વરાજ્ય,
જીવન ગીત ગાજે — નગો.

અંધ સકલ છિન્ન થાઓ,
તિમિર દૂર દૂર જાઓ;
સર્વ હૃદય સિદ્ધ થાઓ,
એ જ આશ આજે — નગો.

થાક નહીં, જંપ નહીં,
પરમ જોમ એક સહી;
પ્રેમ ભક્ત ચિત્ત મહી,
મુક્તિ ખીન બાજે — નગો.

મુક્તિનું સુપવં આજ,
મુક્ત મુક્ત ગગન આજ;
મુક્ત હૃદય માહી આજ,
ભારતી વિરાજે — જગો.

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

૫૯

તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો

દિવાલો દુર્ગની ફાટે તમારા કેદખાનાની,
તૂટે જંજીર લોખંડી તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
તમારા માર્ગમાં ઊભા પહાડો ચે ખસી જશે,
ગિયાખાં માર્ગ દર્શ દેશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
ઊતરવા સાત સાગર જે તમારા પથ્થરો તરશે,
વિના નૌકા સફર થાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
જવું આકાશમાં ધારો ન વાયુ-યાન પાસે છે,
વિના પાંખે ઊડી જશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
થશે વિદ્યુત ને વાયુ તમારા દાસ અગ્નિ ચે,
વરસશે મેહ માગ્યા જે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
હજારો રોગની જ્વળા દવાના પુંદના વિના,
પુઝાશે શાંતિ સિંચાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
દિગંધર સાધુને ચરણે સિકંદર શાહ નામે છે,
ગળે સૌ ગર્વ ભૂપતિના તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
જીગરની બાળહઠથી તો વિકોળા દૂધ પીએ છે,
પ્રકટશે પથ્થરે પ્રભુજી તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

કલ્યાણજી

૬૦

અમે હિંદી હિંદી હિંદી

અમે ભરત ભૂમિના પુત્રો અમ માત પુરાણ પવિત્ર,
 રે જોનાં સુંદર સૂત્રો ઝળકાવે ઉચ્ચ ચરિત્ર.
 અમ અંતરને ઉદ્દેશી કરશું હોકાર હંમેશ,
 અમે હિંદી હિંદી હિંદી છે હિંદ અમારો દેશ.

અંધાર વિષે અચડતાં કે કરતાં નિત્ય પ્રકાશ,
 પડતાં રડતાં રગડાતાં કે કરતાં હાસ્ય વિલાસ;
 પળ પળ અમ ઉરનિધિએ, શી હા ઉછળે ઉર્મિ અંશેષ,
 અમે હિંદી હિંદી હિંદી છે હિંદ અમારો દેશ.

ક્યાં હશે હિમાલય જોવો, ક્યાં પુણ્ય પવિત્ર જ ગંગ,
 ક્યાં મળે અલૌકિક એવા સહુ દેશ તથા બહુ રંગ.
 ક્યાં મુનિ ઇશ્વરજન બેસી કરતા પ્રભુ પંથ ઉજ્જેશ,
 અમે હિંદી હિંદી હિંદી છે હિંદ અમારો દેશ.

ક્યાં રામ યુધિષ્ઠિર ઘૂમ્યા, ક્યાં ગન્ધર્વો અર્જુન ભીમ,
 ક્યાં રજપુત વીર ઝંઝૂમ્યા, બળ દાખવવા અસીમ.
 રે ભૂલીયે તે રીતે શી, અમ અંતરથી લવલેશ,
 અમે હિંદી હિંદી હિંદી છે હિંદ અમારો દેશ.

નથી રે જીવનું પર આશે, છે પારકી આશ નિરાશ,
 નથી કર ધરવો કો પાસે, સ્વાત્રયનો છે ઉત્સાહ.
 કંઈ પુણ્ય પ્રભા જ પ્રવેશી અહિં દે અમને ઉપદેશ,
 અમે હિંદી હિંદી હિંદી છે હિંદ અમારો દેશ.

ધમ ધમ ધરતી, ધ્રુવશું અમ દેશતણું કરી ગાન,
જય જય જય નાદ કરીશું દૃઢશું મોઘા અમ પ્રાણ;
એ ભક્તિ વશી ઉર તે શી દેજો શક્તિ પરમેશ,
અમે હિંદી હિંદી હિંદી છે હિંદ અમારો દેશ.

—અખરદાર

૬૧

અખર ભરો ભરો

ભર ભર મારું અખર ભૈયા ! ઓ ભારતના વાસી !
ધર ધર ભીખું હરનિશ કરતી, હું જુગ જુગની પ્યાસી
અખર ભરો ભરો હો—ધ્રુવ.

ક્ષણ ક્ષણ ગણતાં મન શોષાયું, શોષાયું તન ત્રાસી,
બાર બાર સૈકાથી ભટકું, અરે અરે ઉપવાસી;
અખર ભરો ભરો હો ! ૧

અંજલિ નાખે ખોખો નાખે, નાખે કો ભર પ્યાલી,
જુગસકું તળિયું દે શોષી, અખર તો રહે ખાલી;
અખર ભરો ભરો હો ! ૨

ઓ ભૈયા ! જુગના જુગ વીત્યા, હવે નહિ એ ચાલે;
નદ ઉલટાવો, સિંધુ ભરાવો—છલ છલ ભરો ઉછાળે !
અખર ભરો ભરો હો ! ૩

ગાજવીજને મૂશળધારે રેલ રેલ જગ છાતી,
એક આપટે નવ ચોમાસું વીર ! તૃષા ન છિપાતી,
અખર ભરો ભરો હો ! ૪

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૭૩

જ્યોતિ જ્યોતિ ધર ધર ને સળગ્યો, રોતી રોતી શું માગું ?
 શિર કાપી અપ્પરમાં નાંખો, કરો કાળજી આધું !
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૫

એક કેસરીની ત્રાડે તો ભરી દિસે વનવસ્તી,
 એક વીર રાગ મસ્તીમાં કરુણતણી ક્યાં હસતી !
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૬

અધ ઉઘડ્યાં છે દ્વાર પ્રમાનાં; ઓ ભૈયા ! ઝટ આવો !
 અપ્પર મારું ભરો વીરત્વે ! પૂર્ણ પ્રભા રેલાવો !
 અપ્પર ભરો ભરો હો ! ૭

—અપ્પરદાર

૬૨

નગો વીરા

નગો વીરા ઓ નગો,
 સૂણી રણઝણતા રણનાદ.
 થઈ સજ્જ સહુ ઝુકાવ,
 કરવા ભારત આઝાદ.
 ચાલો ચાલો ઝટ ચાલો,
 કરી દુશ્મનને પડકાર,
 નિજ ભારતભૂમિનો જગમાં,
 વરતાવો જય જયકાર ! ૧

સત્ય અહિંસા, શાન્તિ,
 અભેદ થશે હથિયાર,

યુદ્ધાં બનશે દુશ્મનનાં
તીર, તોપ તથા તલવાર;
કરી કેસરિયાં સહુ ચાલો,
જંગે મહાલો નરનાર.
નિજ ભારતભૂમિનો જગમાં,
વરતાવો જય જયકાર ! ૨

ભારતની ઉન્નતિ અર્થે,
સહુ મોહ વિદેશી છોડો,
ભારતની મુક્તિ માટે,
જીલમી સત્તાને તોડો;
વળી ધીર ધરી ધૂનવો,
આ સ ર કા ર,
નિજ ભારતભૂમિનો જગમાં,
વરતાવો જય જયકાર ! ૩

અવસર અણમૂલ જો જશે,
આઝાદ શી રીત થવાશે ?
સૈફાં કું વીતી જશે,
નહિ તોય કદી ઊઠાશે;
જંગે ઝુકાવો જલ્દી,
તણ દો ડર સૌ આવાર,
નિજ ભારતભૂમિનો જગમાં,
વરતાવો જય જયકાર ! ૪

૬૩

પૂજારણ

હું તો પૂજારણ હો ! ભારત માતની;
 આવોને પૂજાએ હો જ્ઠેન,
 પૂજારણ હો ! ભારત માતની !

મ્હારો પૂજાપો જ્ઠેન ! આ તો ઊણો અધૂરો;
 પૂજના ભવ્ય ઉર-કોડ, પૂજારણ હો !

મ્હારે પૂજામાં જ્ઠેન ! અર્પવાં ભક્તિનાં ફલડાં;
 આશાનો ચેતવું પ્રદીપ, પૂજારણ હો !

દેવીનાં ચરણે જ્ઠેન ! રાખવું હૈયું આ રમતું;
 આરતીએ મુક્તિ તણાં ગીત, પૂજારણ હો !

સાધવા સ્વરાજ્ય મ્હારે જ્ઠેન ! માંડવા યજ્ઞો અમોલા;
 દેવાં છે દેહ બલિદાન, પૂજારણ હો !

આવો તો પૂજાએ જ્ઠેન ! આજ સૌ ભેળાં મળીને;
 હૈયું બન્યું હવે અધીર, પૂજારણ હો !

—જ્યોતરના શુકલ

૬૪

જય માતૃભૂમિ

જય માતૃભૂમિ ભક્તિ થકી નીત સ્તોત્રો તારાં ગાઘઝે,
 તુજ ચરણ નમી ધન્ય ધન્ય અવતાર અમારો માનીએ-જય.
 જ્યાં વેલી ક્ષો કુલથી લયતી,
 જ્યાં પુનિત સરિતાઓ રમતી,
 જ્યાં કુદરતની લીલા હસતી — જય.
 જ્યાં વેદ પુરાણ સ્મૃતિ ઝાઝી,
 શ્રી કૃષ્ણે ગાયાં ગીતાણ,
 જેણે વિદેશીને નાખ્યાં ચાંણ — જય.
 જ્યાં રાગ કૃષ્ણ અર્જુન વીરા,
 જ્યાં ધર્મરાજ હરિચંદ્ર હીરા,
 જે દેશ તણા હુતા હીરા — જય.
 જ્યાં વશિષ્ઠ આદિ સપ્તર્ષિ,
 વળી જનક સગણા રાજર્ષિ,
 જ્યાં થઈ ગયા બહુ બ્રહ્મર્ષિ — જય.
 સાવિત્રી સીતા સમ સતીઓ,
 મૈત્રેયી ગાર્ગી મહામતિઓ,
 જ્યાં થઈ ગઈ બહુ ગુણવતીઓ — જય.
 જ્યાં વીરાંગના રણમાં ધૂમી,
 નિજ નામ દીપાવ્યાં રણ ઝઝૂમી,
 એ દેશ અમારી જન્મભૂમિ, — જય.
 અમ અંતર દેશહિતો ધરશું,
 અમ માત કાજ કષ્ટો સહશું,
 વળી પ્રાણાર્પણ પ્રેમે કરશું — જય.

૬૫

હિંદવાસીની રે લોલ

જનની જગદંબા રૂપ ધારીને રે લોલ,
 આવી કુમકુમ પાલવે હું આજ,
 હિંદ વાસીની રે લોલ દેશને ગમ્મઉં ફરી વિશ્વમાં રે લોલ.

પૂર્વના પ્રદેશ સર્વ જાગ્યા રે લોલ,
 હું જગાવે જાગશે આ હિંદવાસીની રે લોલ. દેશને૦

આર્યાવર્તની જે શ્રેષ્ઠ સાધવી રે લોલ,
 જનકીથી હું યનું અધિક હિંદવાસીની રે લોલ. દેશને૦
 ગૌરવે ભરેલી ભવ્ય માનિની રે લોલ,

દ્રોપદીથી હું યનું અધિક હિંદવાસીની રે લોલ. દેશને૦
 દેવને જીતેલ રાજ-યોગિની રે લોલ,
 સાવિત્રીથી હું યનું અધિક હિંદવાસીની રે લોલ. દેશને૦

જ્ઞાનના અગાધ પંથે મહાલતી રે લોલ,
 ગારગીથી હું યનું અધિક હિંદવાસીની રે લોલ. દેશને૦

વીર ક્ષત્રિયાણી ગંધ્ય કાળની રે લોલ,
 દાખવું હું ઝોર ક્ષાત્ર તેજ હિંદવાસીની રે લોલ. દેશને૦

પૂર્વનો પ્રભાવ હજી આંજતો રે લોલ,
 ભાવિને યનાવું હું અપૂર્વ હિંદવાસીની રે લોલ. દેશને૦

૬૬

કૂખને દીપાવજે

સાચો શહીદ બની ખેલજે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

બાપુનાં વેણુ મા ઉઠાવજે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

ભારતનો જોગી ઝુઝે સાગરને કાંઠે;

હાકલે ચેતના જગાવજે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

ખાદીના વાધા ટોપ ખાદી સખવશે;

સુદર્શન ચક્રે ચઢાવજે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

અહિંસાનો બપ જલે શાન્તિ ઉર ધારજે;

સલ્ય શર શત્રુને હઠાવશે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

સૈનિક બની તું વીર મોખરે ધપાવજે;

જંજીરે જડાતાં મા હારજે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

તાપે તપાવે ધોગ ધીમે ધપાવશે;

તાપ કૂટે આંસુ મા રેલાવજે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

માનવની નેક એક, જીવની ટેક એક;

મરણાન્તે વીર તું નિભાવજે હો વીર !

માતાની કૂખને દીપાવજે.

—શાંતિકુમાર

૬૭

તુજ વિના કોણ ?

રાગ-પ્રભાત

બગ જીવાનિયા, હિંદ બાપા શૂરા,
 તુજ વિના સૈન્યમાં કોણ બાશે ?
 સેંકડો સૈનિકો આજ ટોળે મળ્યા,
 તું નહિ સૈન્યમાં ભરતી થાશે ?
 હિન્દ માતા તણી લાજ લૂંટાય છે,
 તુજ વિના કોણ રક્ષા જ કરશે !
 ધન અને ધાન્ય વિણ રંક રીઆય છે,
 દુઃખડાં દીનનાં કોણ હરશે ?
 હિન્દની લક્ષ્મી પરદેશ ધસડાય છે,
 તુજ વિના બંધ તે કોણ કરશે ?
 હિન્દના હુન્નરો હર્ષથી પોષવા,
 તુજ વિના કોણ પ્રયત્ન કરશે ?
 દુષ્ટ સત્તા તણા દુષ્ટ જે કાયદા,
 તેની સામે વળી કોણ થાશે ?
 કાયદા તોડીને, દેશની દાઝથી,
 જેલની રાજ તે કોણ પીશે ?
 મૂઠી મીઠું નહિ છોડતાં મૂઠીથી,
 લાઠીના માર તે કોણ ખાશે ?

દાર પીનારને શાન્તિથી વિનવતાં,
જેલના મહેલમાં કોણુ જાશે ?

દેહના દુઃખને સુખ સમ ગણી લઇ
દેશનાં કાર્ય તે કોણુ કરશે ?

દેશ કાળે જીવન દેશ કાળે મરણ
તુજ વિના એવું પણ કોણુ લેશે ?

દેશની દાઝથી ખુલ્લી છાતી કરી
ગાળીને ફૂલ ગણી કોણુ રહેશે ?

દેશ કાળે કરી કાય કુર્યાનને
તુજ વિના અમર તે કોણુ થાશે ?

૬૮

જીવાનિયા સૌ જાગો

ભારત જનની દૂધ દિપાવો જીવાનિયા સૌ જાગો,

પ્રભુ નામ લઈ જંગ ઝુકાવો જીવાનિયા સૌ જાગો;

ત્રીસ કોટિની પાલક જનની, હાડ ચામ રહી ભારત જનની;

શું સૂતા છો ચલો જંગમાં, જીવાનિયા સૌ જાગો.

ભૂખ્યા પેટે સૂએ કરોડો, ટાંઢે થયે બંધુ કરોડો;

વસ્ત્ર વિદેશી હરામ કરજો, જીવાનિયા સૌ જાગો.

૬૯

કર્મ ભૂમિ

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ રે
 હો અહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 શંખનાદ જોરથી ફૂંકાય છે,
 હો અહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 ગુહમની લગામ સામે ઘેર્યંથી ઝગૂમતાં.
 વીર એ ખેડૂતને વધાવીએ
 હો અહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 સત્ય ટેક પાળવા રણે ચડી ઊભા રહ્યા,
 નીરખીને ત્યાગ ધન્ય થઇએ રે,
 હો અહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 લોભ ખીક મૃત્યને જરીય ના પિછાનતી,
 નારીઓને નેહ નમન કરીએ રે,
 હો અહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 મુક્ત દેશ-મુક્ત પ્રાણુ મંત્ર-એ શિખાડતા,
 ખારડોલીને સહુ પ્રણામીએ,
 હો અહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

—જયોત્સ્ના શુક્લ

૭૦

જનની સેવન

જનની સેવનનો મધુમધુરો અવસર ક્યાં મળે રે.
 અવસર ક્યાં મળેરે, જગ જીવ્યું ફળે રે,
 નવનિધિ લાડે નિશદિન ખૂલવે.
 ઉરહીર પાતી હૈયે હુલવે.
 અદ્ય સાદું પણ અમિત ભારનું ક્યાં વળેરે. જનનીં
 પ્રભુપુર ગૌરવ વદને મલકે
 મંજુલ મોહક અંતર ઝલકે.
 નવનવ સાજે શીખ દેસાને પણે પણે રે. જનનીં
 ઉત્તમ શોણિત જનની કાળે
 રેલાયે શું વધુ કહેવાશે,
 કિસ્મત ક્યાંથી ભારતીહિત કાયા ઢળે રે. જનનીં
 —૩૧. ચંદુલાલ.

૭૧

તમે કેમ હૈયાસૂના છો ?

તમારાં કાળજાં શેનાં છે ?

તમારા દિલમાં દયા છે ?

તમે કેમ હૈયાસૂના છો ? ધ્રુવં

દેશમહીં આ દવ લાગ્યો ને સળગી મહેલમહોલાત,

ખૂંગિયા વાગ્યા, માતના જાયા ધાળે દેશની વહાર,

તમે કેમ ઊંધમાં ઘોરો છો ? —તમે કેમં

શુરલા જગ્યા, વીરલા જગ્યા, જગ્યા ભડ બહાદુર
મસ્તકના મેલનારા જગ્યા, તનના ફેડણહાર,
અમીરાઈ ઠેસમાં ઠેલણહાર. —તમે કેમ૦

માતને આજે આંખ બળાપા, લોકને નિત અપવાસ
લાલ પીળાં ત્યારે ચીર તમારે ભોજન ને મુખવાસ.
ગુલાલી ગેલ કરો છો રે —તમે કેમ૦

ગેલ કરો, તમે ખેલ કરો, ને ભૂલો તમારા ભાઈ;
હાંધમાં કે અગ્નિમાં પેલો પારકો ચૂસી જાય.
તેને દો છો મૂઠીએ મૂઠી રે—તમે કેમ૦

લાજલૂંટાતી, લખતી જાતી, ભૂખની ચ્હુયો લાગી;
અન્નવિહોણાં, વસ્ત્રવિહોણાં, ધરવિહોણાં અભાગી.
પડોશી તમ છે લાખો લાખ —તમે કેમ૦

રોટલો ખોયો, ચોટલો ખોયો, ખોયાં ચોટાં ને ચોક
ગેલમાં ખેલમાં પારકો તારે આવી ભરાયો ગોખ.
તમેને દાસ બનાવ્યા રે —તમે કેમ૦

પારકો જાયો પેટ તમારું ચીરીને ચૂસી ખાય;
હાંશથી એને શીરાપૂરી તમે ખવાડો ભાઈ.
ભાંડુ બલે ભૂખથી માર્યાં જાય—તમે કેમ૦

આટલું તેથી ભૂખ્યો ભાંડુ પેટ બતાવી માગે;
આટલું આજે નાગો ભાંડુ અંગ બતાવી માગે.
તારા દિલમાં રામ જો જાગે —તમે કેમ૦

ભાઈ! ના માથું શીરાપૂરી, માથું ના હીરનાં ચીર,
વેંતનો મારો પેટનો ખાડો પૂરવા માથું ખીર.
માથું ચાર હાથનું લૂગડું રે—તમે કેમ૦

બીજા ના માથું, દાન ના માથું, માથું ના મક્ત કાંઈ;
એ પૈસાની રોજી માથું, મહેનત માથું કાંઈ.

મારો જરા માલ તું લેને રે—તમે કેમ.

મેં આ પીંજ્યું, મેં આ કાંત્યું, વણ્યું મેં દિવસ રાત;
જાડું ઝીણું કાપડ કીડું, જેવી તેવી ભાત;

મથ્યો ચાર દામની આશ રે—તમે કેમ.

કામળ તારી કાયા જાણું, જાણું તું પૈસાદાર;
જાડું મારું કપડું એના ખૂંચે તને તાર;

વિદેશી તો વહાલું લાગે રે—તમે કેમ.

તારે જ્ઞેન છે પીડા આ તો માલ નહારો જાડો;
મારી પીડા જ્ઞેન તું જાણે, પેટમાં મારે ખાડો?

મજા તારે આપદા મારે રે—તમે કેમ.

જ્ઞેન તું મારી, ભાઈ તું મારો, દિલમાં તારા રામ;
પગ આગળ ટળવળતાં તારાં ભાંડુને ઠેલી તમામ.

વિદેશી અમથી વહાલો શું?—તમે કેમ.

લખમી તારી વિદેશમાં શું આંખ મીંચી ઠેલીશ?
ભૂખ્યા તારા ભાઈને પેટે પગ તારો મેલીશ?

કમાવા રોટલો દેને રે—તમે કેમ.

રોટલો માથું, મહેનત આપું, માથું ના પાઈ હરામ
કરોડ તારાં ભૂખ્યાં ભાઈના દિલમાં રહેતો રામ.

તારી કને આટલું માગે રે,

મને ખાવા રોટલો દેને રે,

દિને તારા રામ જો જાગે રે.—તમે કેમ.

—સુંદરમ

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૮૫

૭૨

આનંદ છે રે લોલ

અમે કીધાં કેસરિયાં	આનંદ છે રે લોલ.
અમે મુક્તિપંથ પળિયા	આનંદ છે રે લોલ.
અમે સત્યધર્મ સાધ્યા	આનંદ છે રે લોલ.
અમને પ્રેમપંથ લાધ્યા	આનંદ છે રે લોલ.
અમે અહિંસાને ધરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે શાંત ક્રાન્તિ કરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે મુક્તિ માટે મરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે મરતાં નહિ ડરશું	આનંદ છે રે લોલ.
આવે જલે જવા વારો	આનંદ છે રે લોલ.
પડે લાઠી તણા મારો	આનંદ છે રે લોલ.
ભલે કરે ગોળીબારો	આનંદ છે રે લોલ.
થાએ બંદૂકના બારો	આનંદ છે રે લોલ.
ચાલે બોંબ તણા મારો	આનંદ છે રે લોલ.
ચલે સંમશરની ધારો	આનંદ છે રે લોલ.
ભલે લોહીથી રંગાશું	આનંદ છે રે લોલ.
તોયે ભીરુ નહિ થાશું	આનંદ છે રે લોલ.
લીધી નેમ પૂર્ણ કરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે ધર્મયુદ્ધ મરશું	આનંદ છે રે લોલ.

—પંકજકાંત

૭૩

ખદર દેવ

ગાંધીજી ગુજરાત આવ્યા, ખાદીનો પેગામ લાવ્યા.
રંછિયા ને શાળ લાવ્યા, ઘર ઘરનું સ્વરાજ લાવ્યા.
હાથે લોઢીને રૂ લાવ્યા, હાથે પીંજ પૂણીઓ લાવ્યા;
હાથે કાંતેલ સૂતરની, હાથ વણેલી ખાદી લાવ્યા.

ઘરઘરથી નરનારી આવો, ખુટ્ટાં ઓ ડોશીમા આવો;
અનાથ ને રાંકડિયાં આવો, દેવામાં હૂબેલાં આવો;
ખેતરના ખેડૂતો આવો, હુંગરિયાના ભીસો આવો,
ગામ અને ઘર છોડી રહેતા, શહેરી મીલ મજૂરિયા આવો.

કાતરિયામાં કાટ ખવાતાં, સડી હવાઇ લોટ થાતાં
રંછિયો ને શાળ તોયે કું કું તો ખાવાનું દેતાં.
ઘરમાં બેઠાં, માળે બેઠાં, ટાળ અને ટપ્પાંમાં બેઠાં,
નામ હરિનું લેતાં લેતાં, ધીમે ધીમે સૂતર કાંતો.

શાળવી સૌ શાળ લાવો, પીંજરા સૌ પીંજણ લાવો,
સૂઝારીનો સાથ કરીને લુહારી સૌ ત્રાક લાવો,
સૈકાથી લૂંટાતા ચાલ્યા, પરતંત્રે પીસાતા ચાલ્યા;
ઘરનો ધંધો ખોઈ દધને, ચૌટામાં વેચાતા ચાલ્યા.

શાળવીઓ કહે, દેવ આવ્યો, ધંધો મારો લેતો આવ્યો,
પીંજરો કહે, વીર આવ્યો, પીંજણિયામાં પ્રાણ લાવ્યો;
કોઇ કહે, કારીગર આવ્યો, કોઇ કહે, ભડવીર આવ્યો,
કોઈ કહે, અમ ઉદ્યોગનો, સાચો તારણહાર આવ્યો.

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૮૭

અનાથ કહે કે નાથ આવ્યો, તોધારે આધાર આવ્યો,
ભૂખે પેટે સુનારાના ખાડાનો પૂરનાર આવ્યો;
અણપદનો જનદુગર આવ્યો. તપિયાંનો ગુરુદેવ આવ્યો,
શિક્ષિતોનો કલાકાર દુઃખીનો “ખદર દેવ” આવ્યો.

૭૪

અમારા બાહુમાં બળ દે

અમારા બાહુમાં બળ દે, અહોનિશ દેશહિત કરવા;
અમોલું બુદ્ધિતું બળ દે, અનેરાં દેશ હિત કરવા.
અમોને ધૈર્ય ને શાંતિ, સદા દે દુઃખ સહવાને;
દયા દે ઊંડી હૃદયે તું દીનોનાં દુઃખ દહવાને.

મુસલમાનો અને હિંદુ, બધામાં સંપ તું દેજો;
ઊંડો ઉત્સાહ ને આશા, વળી આસ્થા ભરી દેજો.
તમ્ભવી દેહની પરવા, સદા દે દેશની પરવા,
ગરીબી યા અમીરીમાં સદા જનસેવ તું દેજો.

વળી વિચાર, વાણી ને સદા દે ઐક્ય આચારે;
સદા દે ઇષ્ટની સિદ્ધિ, સદા ઉત્સાહ વિચારે,
દયાળુ ઇશને યાચું અમોને સદ્ગુણો દેજો;
સદા જનસેવ એ ખ્યારું અમારું સૂત્ર તું કરજો.

—મણિલાલ ભટ્ટ

૭૫

હું તો વીરાંગના

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ
 ધાયે અમૂલ્ય વેશ રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,
 સાડી સુઢાયે કાંત્યા સૂત્રની રે લોલ
 ફેસરીએ રંગી રંગભેર રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.
 લીધી છે નેમ હવે ખેલવારે લોલ
 ધાર્યો છે ચંડિકાનો વેશ રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના લોલ.
 હૈયું ના હાથ રહે માહરું રે લોલ
 દુઃખી દેખીને હિંદ માત રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.
 મેં તો ધારી સમશેર બહિષ્કારની રે લોલ
 લીધી સાથે અહિંસાની ઢાલ રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.
 મારી ઓઢણીએ યુદ્ધચિત્ર ચીતર્યાં રે લોલ
 મારી ચૂડલીએ ગાળે યુદ્ધગીત રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.
 રણનાં વાજિંત્ર મારે ઝૂમણે રે લોલ
 વળી રણકે પાયે નેપૂર રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.
 મારા શોણિતમાં પૂર વહે ક્રાન્તિનાં રે લોલ
 તોયે મારે અહિંસાની નેમ રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.
 મારે હૈયે સ્વદેશ પ્રેમ ઊભરે રે લોલ
 માંરું ચહે છે ચિત્ત ચગડાળ રે
 આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.

—પંકજકાન્ત

ઝંડા ગીતો

૭૬

નિશાન ભૂમિ ભારતનું

નહિ નમશે નહિ નમશે

નિશાન ભૂમિ ભારતનું

ભારતની ઓ ધર્મ ધ્વજનું

સાયવશું સન્માનઃ ભૂમિ.

ઐક્ય તણો ઓ અમરપટો છે

મુક્તિનું વરદાનઃ ભૂમિ.

ભારત માતા મંદિર પર ઓ

શાંતિનું ઓધાણુઃ ભૂમિ.

ચક્ર સુદર્શન અંકિત ઓ તો

હિન્દી જનના પ્રાણુઃ ભૂમિ.

અચળ અમારે આંગણુ ઓ તો

સ્વરાજનાં મંડાણુઃ ભૂમિ.

સાચા હિન્દી શુરાઓનું

ઓ છે વિજય સુક્રાનઃ ભૂમિ.

નહિ નમશે નહિ નમશે

નિશાન ભૂમિ ભારતનું

—ત્રિભુવન વ્યાસ

૭૭

સ્વરાજ્યનો સંત્રી

ત્હારે ક્યારે કૈંક દુલારે દિલનાં શોષિત પાયાં,
પુત્ર વિજેગી માતાઓનાં નયન ઝરણુ ઠલવાયાં;

અંડા ! અજર અમર થાજે !

વધ વધ આક્રાશે જાજે !

ત્હારે મસ્તક મંડાઈ નવ ગરુડ તણી મગરૂરી,
ત્હારે ભાલ નથી આલેખ્યાં સમશિર ખંજર ધૂરી;

અંડા દીન કપૂતર શો,

ઉરે તુજ રેંટિડો રમતો.

જગ આખા પર આણુ ગજવતી ત્રિશૂલવર્તી જલરાણી,
મહારાજ્યોના મદ પ્રબોધતી નથી તુજ ગર્વ નિશાની;

અંડા ! ગભરુ સંતોષી,

વસે તુજ હૈયામાં ડોશી.

નહિ કિનખાત્ર મુખમમલ મશરુ ફેરી ત્હારી પતાકા,
નહિ જરિયાની હીરભરતના ભપકા તુજ પર ટાંક્યા;

અંડા ભૂખર વો તો ચે,

કોટિ દિલડાં તુજ પર મોહે.

પરભક્ષી ભૂદલ નૌદલના નથી તુજ ધ્વજ ફફડાટ,
વન રમતાં નિર્મળ મૃગલાં પર નથી નથી શેર-હુંકારા;

અંડા ! ઊડજે લહેરાતો,

બહાલના વિંઝણલા વાતો.

સપ્ત સિંધુની અંજલી વહેતો સગિરણુ તુજને ભેટે,
ખં ખંડની આશિષ છોળો ઉદ્ધી તરંગો છાંટે;

ઝંડા ! થાકેલા જગતો,
 દિસે છે તું આશા દિવડો.
 નીલ ગગનથી હાથ ઝુલાવી વિશ્વ નિમંત્રણ દેતો,
 પીડિત જનની બાંધવતાના શુભ સંદેશા કહેતો;

ઝંડા ! કરજે જગ તેડાં,
 પ્રગ્ન સધળીના અહીં મેળા.

નીલ ગગનની નીલપ પીતી ઉન્નત તુજ આંખલડી,
 અરુણ તણે કેશરીએ અંજન બીજી મીટ મદીલી;

ઝંડા ! શશી દેવે સીંચી,
 ત્રિલોચન! ધવલ આંખ ત્રીજી.

એ ત્રણ આંખ ભરી તેં દીઠા તુજ ગૌરવ રખવાળા,
 શ્રીફળના ગોટા સમ ફૂટ્યાં ફટ ફટ શીશ સુંવાળાં;

ઝંડા ! શાહિદ રહેજે હો !
 અમારા મૃગા ભોગ તણો.

કુમળાં બાળ કિશોર બુઝર્ગો સહુ તુજ કાળે ધાયાં,
 નરનારી નિર્ધન ધનવંતો એ સહુ ભેદ ભુલાયા;

ઝંડા ! શાહિદ રહેજે હો
 રુધિરના બિન્દુ બિન્દુ તણો.

કો માતાના ખાલી ખોળે આજ બન્યો તું એટો,
 કપાળના કંકુડાં હારી તેને પણ બળ દેતો;

ઝંડા ! શાહિદ રહેજે હો,
 હજારો છાનાં સ્વાર્પણતો.

તુજને ગોદ લઈ સૂતારાં મેં દીઠાં ટાવરિયાં,
 ત્હારાં ગીત તણી મસ્તીમાં ભૂખ તરસ વિસરિયાં;

ઝંડા ! કામણ શાં કરીયાં !
 ફિદા થઈ તુજ પાછળ ફરીયાં.

આજ સુધી અમ અવળી ભક્તિ જૂઠા ધ્વજ પર ધાયા,
રક્તપિપાસુ રાજકુળોના નેળ કાજ કપાયા;

અંડા ! નિ મ ક હ લા લી તું,
હતું એ ફૂડ - બિરદ જૂતું.

પંથ પંથ ને દેવ દેવની પૂજા ધજા નિરાળી,
એ પૂજન પર શીશ કપાવ્યાં હાય ! કથા એ કાળી;

અંડા ! વિત્યા યુગ એવા,
સકળ વંદનનો તું દેવા !

તું સાચું અમ કલ્પતરુવર સુકિત ફળ તુજ ડાળે,
ત્હારી શીત સુગંધ નથી કો ગાનસ સરની પાળે;

અંડા ! જુગ જુગ પાંગરજે,
સુગંધી ભૂતલ પર ભરજે.

રાષ્ટ્રદેવના ધુમ્મટ ઉપર, ગહેરે નાદ ફરકે,
સહુ ધર્મોના એ રક્ષકને સંત નૃપાલો - જૂકે;

અંડા ! આજ ન જે નમશે,
કાલ તુજ ધૂલિ શિર ધરશે.

આઠે પહોર ટુંકાડા કરતો જાગૃત રહે ભુજંગી !
સાવધ રહેજે પહેરો દેજે અમે ન રહીએ ઊંધી;

અંડા ! સ્વરાજના સંત્રી !
રહો તુજ ઝાલર રણઝણતી !

—અવેરચંદ મેઘાણી

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૯૪

૭૮

ફરક ફરક જયવંત

ફરક ફરક જયવંત !

અંડા ! અજર અમર બળવંત !

તવ શુભ નામે તિમિર વિરામે

જાગે સુપ્ત દિગ્ગંત !

અંડા અજર અમર બળવંત !

આરતી તવ રવિ શશી ઉતારે,

સપ્ત સિન્ધુ તવ પાય પખાળે,

સાઠ કોટિ ભુજ વિરાટ તારે,

હિમગિરિ તવ દૃઢ દંડ ! અંડાં

સૌમ્ય પ્રતાપી તારી કાન્તિ

દેખી ઊડતી જગની બ્રાન્તિ.

છાયામાં તવ ભભૂકે કાન્તિ

વિપ્લવ આળ જ્વલંત ! અંડાં

ત્રિરંગી તારી છાયા ઘેરી

ગાળે તેમાં ત્રિકાળ-ભેરી

વિશ્વવિજેતા ! ક્યાં તુજ વૈરી ?

જગ તુજ હૃદય વસન્ત ! અંડાં

ચક્ર ભવ્ય એ તવ ઉરપ્રાન્તે,

જગ નૂતન સર્જે એકાન્તે,

ખંડ ખંડ તંતુ તવ સાંધે

ઊંડ ઊંડ તાત ! દિગ્ગંત ! અંડાં

રાખી અણુનમ તુજને ગર્વે,
 ચૂમી પાય તવ ખર્વ નિખર્વે,
 ધપીએ આગળ સાથે સર્વે,
 દાખવી શૌર્ય અનંત ! ઝંડાં
 ભાલે તવ અમ શોણિત ચંદન,
 તોડ્યાં ફોડ્યાં પુરાણ બંધન !
 વિશ્વવિજેતા ! તુજને વંદન,
 તું અમ રાષ્ટ્ર અખંડ ! ઝંડાં

સ્નેહરશ્મી

૭૯

ઝંડાનો જયકાર

ઝંડાનો જયકાર, અમારા ઝંડાનો જયકાર !
 તિરંગા ઝંડાનો જયકાર !
 ભારતી ઝંડાનો જયકાર !
 કેસરવરણો સફેદ લીલો મનમોહન બલિહાર
 અમારાં

ત્રીસ કોટિ દિલનો દિલરંગી,
 જીવન ને મૃત્યુનો સંગી,
 ભારતનો એ ભવ્ય તિરંગી;
 સદા ઊંચે ઊડનાર—અમારાં
 રાષ્ટ્રવીરનો રાષ્ટ્રદેવ તું,
 દેશભક્તનો ધ્યાનમંત્ર તું,
 માતૃભૂમિનો મોરમુગટ તું;
 કદિ નહિ નમનાર—અમારાં

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૬૩

સરસ્વતી ને યમુના ગંગા,
ત્રણ પટમાં ત્રણ વહે તિરંગા,
સત્ય, પ્રેમ, શક્તિ પડછંદા;
અ ખંડ રે લવનાર—અમારાં

હસતો રમતો થનથનગનતો,
ચક્ર સુરશન હૃદયે ધરતો,
સર્વોદય સંદેશ નીતરતો;
મધુર રાગ ગાનાર—અમારાં

સકલ રાષ્ટ્રમાં તવ જયગાથા,
પ્રચંડ ગાળે દિવ્ય પતાકા,
ભીષ્મ હૃદય-પલટાની માતા;
હો વંદન હજાર—અમારાં

કેસરીયાં તવ ચરણે ધરશું,
કુર્યાનીનાં સત્ર ઉજવશું,
સ્વરાજ્ય સ્વપ્નું સિદ્ધ કરીશું;
ધન્ય ધન્ય અવતાર—અમારાં

વજ્રર હૈયું વજ્રર કાયા,
વજ્રર મુઠ્ઠિમાં ધ્વજરાયા,
એક પૂંઠે કંઈ અનેક ધાયા;
સૂતા રણ મોઝાર—અમારાં

સ્વરાજકી જય, ભારતકી જય,
દરિદ્રનારાયણકી હો જય,
પ્રાણ પિયારા ઝંડાકી જય;
બોલો જય જયકાર—અમારાં

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

८०

नमन ध्वजराया ! *

नव हिन्द राष्ट्र अंडा,
 नमन ध्वजराया !
 हिन्दूभूमिना गौरवना तुं,
 गा सुंदर छंदा—नमन०
 हिन्दीजनोना स्वाभिमानना,—
 पुकार पडछन्दा—नमन०
 स्वरान्यतो तुं भंत्र गगनभां
 गजव परयंडा—नमन०
 स्वतंत्रतानी लहेरे तारा
 उराउ त्रयु रंगा—नमन०
 तारे आतर अपी जवानी
 अक ज उत्कंडा—नमन०
 नवयुगना हे युगपति लेजे,
 वंदन अष्टांगा—नमन०
 —शुगताराम हवे

● भराडीनुं लार्पातर

૮૧

દેશધ્વજ

ધરીએ સૌ બાળ અમે દેશધ્વજ હાથમાં
 ધ્વજ ધરીને અમે મળ કરીશું,
 ગુલામગીરીને રજ દહશું;
 શેરી ને પોળ વિષે ફરીએ સૌ સાથમાં;
 રમીએ સૌ બાળ લઈ દેશધ્વજ હાથમાં,
 દેશની ધ્વજ એ તો ધર્મ છે,
 ધ્વજ નમે એ તો આપણી લજ્જા છે,
 રાખીશું અણનમી રોજ એને બાથમાં;
 નમીએ સૌ બાળ લઈ દેશધ્વજ હાથમાં.
 કેસરી સફેદ ને લીલા ત્રિરંગની,
 ફરફરશે રાતદિન માંડેલા જંગની;
 સાતે સાગર ફરી ફરકે આકાશમાં;
 ધરીએ સૌ બાળ અમે દેશધ્વજ હાથમાં.

—દેશબળ

१३

वीर-पूजा

(१)

१. सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा
२. सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा
३. सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा
४. सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा सदा

(२)

८२

स तका रे

पुनित पगले, रे पुनित पगले पधारो संत वीर !
आव्या आंगणे तो धडीक वधु योबनो रे वीर !
देश कोणे, रे युद्ध आदर्थां अनेरां रघुवीर !
भूमि भारतनां भाग्य आज जिवध्यां रे वीर !

परतंत्रे क्यडायलां, भारतनां संतान;

जोया शीश धरी करे, स्वतंत्रतानां पान.

नीडर सत्ये, रे नीडर सत्ये गजव्युं नग आज,

तप आत्मननां हिन्दते उद्धारशे रे वीर !

अभय डरना, रे कंध शीषव्या स्वतंत्रताना पाळे,

अमर न्योति ओ हिन्दते उज्जणशे रे वीर !

३

૮૩

તા રણ હાર

(૧)

અમારો ગાંધી, અમારો બાપુ, મોહન અમારો હૈયાનો હાર !
 માનવ મુક્તિ હાડકાનો પણ, આતમનો ગરવો ગિરનાર !
 દેહધારી એ તોય વિદેહી, ભારતભૂમિનો ભવ્ય કુમાર !
 દીનતણે દીનબંધુ એ સાચો, પ્રેમતણે વળી પારાવાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાળે
 એક અવાજે ' તારણહાર !
 જીવજો બાપુ, જીવજો ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલાવનાર ! '

(૨)

વૈભવ છોડયો, વાસના ત્યાગી, રંકનો રંક એ કૌપીનધાર !
 સત્તરને એક તાંતણે તાર્યા, દુઃખ દૂષેલ જે લોક અપાર !
 ચક્ર સુદર્શન, દારિદ્ર્ય મોચન, મંગળ મોહનું હથિયાર,
 દરિદ્રનારણ્ય-સેવનું : શુભ મુક્તશું મુક્તિનું સિંહદાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાળે
 એક અવાજે ' તારણહાર !
 જીવજો બાપુ, જીવજો ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલાવનાર ! '

(૩)

ઘોર ગુલામીનું આયખું ખૂટે, જીવનના રસ શોધણુહાર !
 જીગજીગ જામેલ મેલમાં નિતનિત, નૂતન વાધતોતો અંધકાર !
 સ્વાતંત્ર્ય સૂરત મોહિતી મૂરત, આજ હી ગી અમ ભારતકાર !
 નાશ ગુલામીનો-નાશ ગુલામીનો, સ્વાતંત્ર્ય-સૂર્યનો નયન્યકાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાજે
 એક અવાજે 'તારણુહાર !
 જીવજી આપુ, જીવજી ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલવનાર !'

“સત્યને કારણ જીવન-ધારણ સત્યને અર્થે તજી અવતાર”,
 મારગ ભૂલ્યાને પ્રાણથી પૂરણ સત્યનો મંત્ર સુણાવનહાર !
 વેર બળેલો ને ઝેર ઝળેલો, હિંસા થાકેલો જે સંસાર !
 મંત્ર અહિંસાથી તેહને તર્પતો, ગૌતમનો દૂજી અવતાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાજે
 એક અવાજે 'તારણુહાર !
 જીવજી આપુ, જીવજી ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલવનાર !'

(૫)

ભારત જીત્યો અને જગ જીત્યો, યોગી એ આતમનો જીતનાર !
 મિત્રને જીત્યો ને શત્રુને જીત્યો, ધટધટનો વિજ્યી સરદાર !
 જગજી લોકો, પ્રીતજી લોકો, મૃત્યુનાં અમૃતનો પ્રીતનાર !
 માનવમાં મહામાનવ રહો, સો સો શતાબ્દનો મંથનસાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાજે
એક અવાજે ' તારણુહાર !
જીવજી આપુ, જીવજી ગાંધી,
એ નવજીવન રેલવનાર ! '

(૬)

આજ અમારાં હાં દિલ્હાં નાચે, મુખડાં હાસે અપરંપાર,
જેર કરી અમ આતમ ગાજે, ભારત-આપુનો જયજયકાર !
આલમની એક ચીસ ઉઠે છે, માનવ ભાગ્ય તણે દરબાર,
તરજે, તારજે, તારજે ત્રાતા, હિંદનો-પૃથ્વીનો તારણુહાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાજે
એક અવાજે ' તારણુહાર !
જીવજી આપુ, જીવજી ગાંધી,
એ નવજીવન રેલવનાર ! '

—ચીમનલાલ ભટ્ટ

૮૪

પયગંબર એ ગાંધી

જંગ ભારતી તણો સુકાની, પયગંબર એ ગાંધી;
સત્ય અહિંસા શસ્ત્રે ઝૂઝે, પયગંબર એ ગાંધી.
સૂકલકડી છે કાયા જેની, આત્મશક્તિ છે અગાધ એની,
માટીમાંથી કરે માનવી, પયગંબર એ ગાંધી—જંગ

દુશ્મનને એ દોસ્ત બનાવે, કાયરમાં શૂરાતન લાવે,
 આઝાદી આતશ પ્રગટાવે, પયગંબર એ ગાંધી—જંગ
 અબજાને સગળા કરનારો, ખેડુમાં હિંમત ભરનારો,
 અંત્યજની વહારે ધાનારો, પયગંબર એ ગાંધી—જંગ
 નિર્ભયતા સ્થળસ્થળ ફેલાવી, સત્યાગ્રહીની ફેજ બનાવી,
 જુગ જુગ જીવે સહુનો પ્યારો, પયગંબર એ ગાંધી—જંગ
 —કુંલચંદલાઈ

૮૫

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

પુનિ સંતોનાં વૃન્દ (૨)
 આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

મૈયા ભારતી સોહંત (૨)
 આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

કુંજે વસંત કંઈકે ગુંજે નવ પ્રેરણા,
 કોકિલા સુકંઠે ટહુકંત
 આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

હૈડે રસચેતના જગાવે સ્નેહજ્યોત શી !
 પિંડે બ્રહ્માંડ પ્રગટંત,
 આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

અન્તર મહીં ભક્તિ જગન્નાથ જન્મભૂમિની,
 ઝગમગ કો ઓજસે હસંત;
 આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

શોભન જગમોહને બતાવી જીવન-માધુરી,
 હિંદી નવ કોડે હસંત;
 આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

—મંજુલાલ મજમુદાર

૮૬

યુગદેવ

હો યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ :

કંઈ ઉઘાડી તેં આમ આંખડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

કંઈ ખિલાવી તેં ઉર પાંખડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

માત મુકિતના મંત્ર મધુરા,

શીખન્યા વગાડી વાંસળી, હો !

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

વધાવું ભરી ફૂલ છાંયડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

મોહનજી તિમિર મહીં એ,

ભૂલ્યાં હતાં સૌ વાટડોઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

અંધાર વિદારનો ચાંદલીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

દુઃખે દૂખેલાં બન્ધુ અને એ,

દુઃખે દૂખીંતી પાવડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

શાન્તિ નીતિના પાઠ ભણાવી,

વરસાવી સુખ વાદળીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

વધાવું ભરી ફૂલ છાંયડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

મુળજીભાઈ પી. શાહ.

૧૮ મી લીટી પછી નીચેની લીટી વાંચો :

‘તારી તેં અમ નાવડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

૮૭

એવા ગાંધી ગૂજરાતે ઉતર્યા

એવા ગાંધી ગૂજરાતે ઉતર્યા રે !
 એતું સૂકું શરીર જાણે લાકડી રે
 માંહે જોરાવર છે જીવ —એવા ગાંધીં
 એણે ઘેર ઘેર રેડિયા મોકલ્યા રે
 લેવા સૂતરને તાંતણે સ્વરાજ્ય —એવા ગાંધીં
 એણે સાદાઈ શીખવી દેશને
 દારૂ તાડી કરાવ્યાં દૂર —એવા ગાંધીં
 લોક વાટ જુએ છે પ્રભુ આવશે રે
 નવ જાણે આવ્યો આવનાર —એવા ગાંધીં
 એનો ધન્ય જનમ ધન્ય જીવવું રે,
 માતાએ ઉપાડ્યો ધન્ય ભાર —એવા ગાંધીં
 એનો મોઘો આદેશ લોકો ઝીલતા રે,
 બોલી ભારતનો જય જયકાર —એવા ગાંધીં
 —ગિરીશ

૮૮

કોણ તપસ્વી આવ્યો ?

કોણ તપસ્વી આવ્યો
 રે ! કોણ મહાજન આવ્યો ?
 વૈભવ કીર્તિ તૃષ્ણા ત્યાગી,
 ભવ્ય ઝૂકીરીનો અતુરાગી,
 દીન દલિતનો સાચો સંગી,
 પંચ મહાવ્રત ધારી,
 રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

જોને વસ્ત્ર વિહીન શરીરે,
પગપાળો દૂર પંથે વિચરે,
ઘોર તિમીરે દીપક ધારે
દૂબતાં માનવ તારે,
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

માનવ મુક્તિ કાળ તલસતો,
રંક અમીરના ભેદ ભુલવતો,
અન્નતશત્રુ થઇને ફરતો,
પુણ્ય પુરુષ કો દીઠો.
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

તપસી, અવધૂત પંડિત કે એ,
રાજનીતિનુ વિચક્ષણુ નર એ,
રણ સુભદ્ર શહીદ કે છે એ !
અણદીઠ વિપ્લવવાદી ?
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

કોઇ કહે છે ડીવાદી ”
કોઇ કહે “ઉચ્છેદક” ગાંધી !
“ સર્જક શ્રેષ્ઠ ” કહે કો ગાંધી,
અગમ, અતુલ. અતુપમ
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી

ભારતના ઉજ્જવલ આકાશે,
સ્વાધીનતાના નવ ધતિહાસે,
કુમ કુમ અંકિત લેખ લખાશે,
ભારત ભાગ્ય વિધાયક
એ વિશ્વ વિભૂતિ ગાંધી.

—જયોત્સ્ના શુક્લ

૮૯

જય સરદાર જય સરદાર

કાની હાકે મડદાં ઉઠ્યાં ?

કાયર કેસરી થઈ તડૂક્યા

કાણે કીધાં સાવજ શરાં

અન્નમુખાનાં કાળજ ફૂળાં ?

ખેડૂતોનો તારણહાર,

જય સરદાર, જય સરદાર.

ભારતની મુકિતને કાળે,

સિંહ સમો ગૂજરાતે ગાળે,

રાગ તાજ વિનાનો રાળે

કાણુ હશે જન વલ્લભ આળે ?

ખેડૂતોનો તારણહાર,

જય સરદાર, જય સરદાર.

માટીમાંથી મર્દ બનાવી,

સખળી સત્તાને થંભાવી,

ગૂજરાતીને જેળ અપાવી,

ભારતમાં આશા પ્રગટાવી,

ખેડૂતોનો તારણહાર,

જય સરદાર, જય સરદાર.

—કલ્યાણુજી

ભીતરનો અવાજ

ધણુણુ ધણુણુ

કેદનાં કોટડાં, કેદનાં કોટડાં,
હાલ્યાં ડોલમ ડોલ;

ખણુણુ ખણુણુ

જેલનાં તાળાં, જેલનાં તાળાં,
ખખડ્યાં પોલમ પોલ.

ભીતર માંહેથી

સિંહ તાડુક્યો, સિંહ તાડુક્યો.
સિંહ સમો સરદાર;

દોઢ કરોડનો

મસ્તકનો મણિ, મસ્તકનો મણિ,
હૈયાં કરો હાર:

“ પેટને ખાતર

ઝો રે ગુલામો, ઝો રે ગુલામો,
હાલા જે'યો છો ભાર,

અળિયા તે તમને

ખેલ બનાવ્યા, ખેલ બનાવ્યા,
ગુણિયલને જ ગમાર.

જેહને પગલે

ધરણી ધ્રૂજતી, ધરણી ધ્રૂજતી,
વનમાં વાડી થાય;

રાંકડો થઈને
ખેડૂત બચ્ચો, ખેડૂત બચ્ચો,
અમથો હડધૂત થાય.”

[સૌ સાથે]

ધણુણુ ધણુણુ
કેદનાં કોટડાં, કેદનાં કોટડાં,
હાલ્યાં ડોલમ ડોલ;

ખણુણુ ખણુણુ
જેલનાં તાળાં, જેલનાં તાળાં,
ખખડયાં પોલમ પોલ.

ભીતર માંડેથી
સિંહ તાડુકયો, સિંહ તાડુકયો,
સિંહ સમો સરદાર;

દોઢ કરોડનો
મરતકનો મણિ, મરતકનો મણિ
હેયા કેરો હાર:

“ શામ કહેવાનું
જશામ કહેવાનું, જશામ કહેવાનું,
છોડ ખુશામત છોડ,

ચાકરને તું
શીદ ચડાવે રે, શીદ ચડાવે રે,
સાહેબ શ્રીરણુછોડ.

તારું રહ્યું જે
ખાઈને માતા, ખાઈને માતા,
ઉપર દે અપમાન;

એવા અવગુણિયાનો
છોડજે છાંયડો, છોડજે છાંયડો,

અડે તો લેજે સ્નાન.”

[સૌ સાથે]

ધણુણુ ધણુણુ

કેદનાં કોટડાં, કેદનાં કોટડાં,
હાલ્યાં ડોલમ ડોલ;

ખણુણુ ખણુણુ

જેલનાં તાળાં, જેલનાં તાળાં,
ખખડ્યાં પોલમ પોલ;

ભીતર માંહેથી

સિંહ તાડુક્યો, સિંહ તાડુક્યો,
સિંહ સમો સરદાર;

હ કરોડનો

મસ્તકનો મણિ, મસ્તકનો મણિ,
હૈયા કરો હાર;

“ રાહ ન છોડજે

સત્ય ને શાંતિની, સત્ય ને શાંતિની,
પાપનો છોડજે સંગ;

બારણાં ખોલ્યાં છે

આવજે જેલમાં, આવજે જેલમાં,
દુનિયા કરજે દંગ;

પાપ ન જાણે

પ્રપંચ ન જાણે, પ્રપંચ ન જાણે,
કોનો રે તારે ભય ?

મારે ને તારે તે

એક જ માલિક, એક જ માલિક,
સાચનો નિશ્ચે જય.”

—બુગતરામ દવે

સંગ્રામ — ગીત

૯૨

ના હઠવું ના હઠવું

ડગલું ભર્યું કે ના હઠવું ના હઠવું,
વેણ કાઢ્યું કે ના લટવું ના લટવું.
સમજીને તો પગલું મૂકવું, મૂકીને ના બીવું,
જવાબ જો નહિ આગળ તોયે ફરી ન પાછું લેવું:—ડગલું.

*

જ્યાં ઉભા ત્યાં ચોંટી રહીને, વચન લેવું સખળું;
આભ પડો કે પૃથ્વી ફાટો, તોય ન કરીએ નમળું:—ડગલું.
ફતેહ કરીને આગળ વધશું અથવા અહિંયાં મરશું;
પણ લીધેલું તે પાળીશું, રે વજ્જરનું કરશું:—ડગલું.

*

શૂરવીર તે જશનો લોભી, હિંમત મદિરા પીયે;
હિમંગથી તે ધસી વધે વા, ખૂબ ટકાવી રાખે:—ડગલું.

*

—નર્મદ

‘સહુ ચલો જીતવા જંગ’

સહુ ચલો જીતવા જંગ ખુલ્લો વાગે;
 યાહોમ કરીને પડો કૃતોહ છે આગે.....ટેક.
 કેટલાંક કર્મો વિષે, ઠીલ નવ ચાલે,
 શંકા ભય તો બહુ રોજ, હામને ખાળે;
 હજી સમય નથી આવીયો, કહી દિન ગાળે,
 જન ખ્હાતું કરે નવ સરે અર્થ કો કાળે;
 અંપલાવવાથી સિદ્ધ જોઈ બળ લાગે. યાહોમ.
 સાહસે કુર્યો પરશુએ, પૂરો અર્જુનને,
 તે પરશુરામ પરસિદ્ધ, રહ્યો નિજ વચને;
 સાહસે ઈંદ્રજીત શૂર, હણ્યો લક્ષ્મણે,
 સાહસે વીર વિક્રમ, જગત સહુ જાણે;
 થઈ ગર્દ જંગમાં મર્દ હક્ક નિજ માગે. યાહોમ.
 સાહસે કોલંબસ ગયો નવી દુનિયામાં,
 સાહસે નેપોલ્યન ભીડ્યો યૂરપ આખામાં;
 સાહસે લ્યુથર તે થયો પોપના સ્હામે,
 સાહસે સ્કોટે દેવું રે વાળ્યું જોતામાં;
 સાહસે સિકંદર નામ અમર સહુ જાણે. યાહોમ.

—નર્મદ

૯૩

શૂરવીર આવળે

શૂરવીર આવળે રે હો રણમાં
 ઉત્સાહ ચેતન ભરળે તનમાં —શૂરવીર.
 ગજ ગજ ફૂલો રે હો કોડે,
 અસિદ્ધાન દેળે જાતના નેરે—શૂરવીર.
 કરળે કેસરીઆં હો હરખે,
 પ્રભુ છે પોતે ઊભા પડખે —શૂરવીર.
 કાયર ભાગળે રે હો વનમાં
 ભય ને લાગે મોતનો મનમાં—શૂરવીર.
 અવસર આવ્યો રે હો તરવા,
 નિશ્ચય કરળે જીતવા કે મરવા —શૂરવીર.
 ઝંડો સતનો રે ફરકાવો,
 શાંતિ પાળો સ્વરાજ ઘેર લાવો—શૂરવીર.
 ડંકો વાગ્યો રે હો વહાલા
 યુવક ધાળે રણ મતવાલા —શૂરવીર.

—જયજીસિંહ ગામીત

૯૪

સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો

સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો દેવદુંડુભી ગાજે,
દેશ-યજ્ઞ-બલિ કાજ ધસો પણ છે અણુમૂલી આજે :

નવયુગ આજ મંડાયો,

અમ હિંદ આજ સંધાયો,

જયનાદે ગગન ગન્નવો,

સ્વાર્પણના ધોધ વહાવો :

એ પુણ્ય-ગંગ ધસમસતા જળમાં જશે તણાયા ભેદો,

સહુ એક સંગ પ્રચંડ સુરે પોકારો હિંદ હમારો-સહુ

અહા ! પુનિત સંગમ આજે,

ત્રિવેણી પુણ્ય પ્રભાતે;

સહુ વંદેમાતરમ્ બોલો,

માદરે વતન જય બોલો,

જય મહાસમાક્ષી બોલો,

જય જયજયજય જય બોલો

છે જન માલ કુરબાન અમારાં હિંદ માતને ચરણે,

અમ હૈયાં થનગન થનગન થાતાં નૂર ભર્યાં અમ નેણે-સહુ

નવ યુવાન બંધુ બહેનો,

ભડવીર ભલા ખેડૂતો

ભારતભરના મઝદૂરો

શું સહશો અત્યાચારો ?

રઘુવીર કરે ટંકાર, દઈ હુંકાર હવે ઝટ ચાલો,

શેતુ બાંધો સાગર પર, લઈ લંકા રણડંક બનવો-સહુ

કલ્યાણજી

૯૫

સમશેર સારી ખટકની

સમશેર સારી ખટકની,
 અમને નહીં તાબે કરે;
 અમ આત્મ છે પ્રભુ તેજ તે
 નહીં તુચ્છ શસ્ત્રે ગામરે —સમશેર૦
 મહાયજ્ઞ છે અમ આદ્યો,
 પૂરો કરીશું હામથી
 વિદ્વો કદી આવી નડે તો,
 હોમીશું અમ જાતને —સમશેર૦
 લાંછન ગુલામી શીર લઇ,
 પાળ્યા પશુસમ જગ દુર્યા
 આંખો અમારી છે ખૂલી,
 બસ ધોધશું અમ પાપને —સમશેર૦
 પરતેજથી નહીં ભડકશું,
 પશુ તેજ અમ જગદાપ્તશું
 નેશે બધી આલમ હવે,
 અમ હિન્દની તાકાતને —સમશેર૦

—ડૉ. ચંદુલાલ દેસાઈ

૯૬

આગે કદમ !

આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ !
 યારો ! ફનાના પંથ પર આગે કદમ !
 આગે કદમ પાછા જવા રસ્તો નથી,
 રોકાઓ ના ધક્કા પડે છે પીઠથી.
 રોતાં નહિ-ગાતાં ગુલાબી તોરથી;
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૧
 ખેસી જનારા ! કોણ દેશે ખેસવા !
 આ હર ઘડી સળગી રહ્યાં યુદ્ધો નવાં.
 આશા ત્યજો આરામ-સેજો લેટવા,
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૨
 આગે કદમ દરિયાવની છાતી પરે;
 નિર્જળ રણે, ગાઢાં અરણ્યે, ડુંગરે;
 પંથે ભલે ધન ઘૂઘવે કે લૂ ઝરે.
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૩
 રહેશે અધૂરી વાટ, ભાતાં ખૂટશે;
 પડશે ગળામાં શોષ, શક્તિ તૂટશે;
 રસ્તો છતાં ડૂકો જવાથી શું થશે ?
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૪
 આવે ન આવે સાથીઓ છતાં,
 ધિક્કાર બદનામી, બુરાઈ વેઠતાં,
 વૈરી જનોનાં વૈર હૈયે ભેટતાં
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૫
 ક્યાં બિભશો ! નીચે તપે છે પથ્થરો,
 બાહેર શીતળ, ભીતરે લાવા ઝર્યો,

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૧૭

અંગાર ઉપર ફૂલડાં શીઠ પાથરો !
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૬
 આ તો બધા છેલ્લા પછાડા પાપના;
 હોશે ખતમઃ ને ભાર્ગ ! ઝાઝી વારના;
 પૂરી થશે તારીય જીવન-યાતના;
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૭
 જ્વાલામુખીના શૃંગ ઉપર જીવવા
 તેં આદરી પ્યારી સદર એ નૌજવાં !
 માતા તણે મુકિત કદંબે જૂલવા
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૮
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ !
 યારો ! ક્ષનાના પંથ પર આગે કદમ !

—મેઘાણી

૯૭

અને તું આંહી ?

સૌ નેધ જંગમાં જાય, અને તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?
 અરે તું આંહી ?
 રણુડંક શંખ સંભળાય અને તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?

તું જુદું મહી નહિ ગાજે,
 તુજ બહેન તુંથી તો લાજે,
 અરે, પળ કેમ ચોભી રહેવાય ?

અરે તું આંહી ?

સૌ સમોવડા બોલાવે,
 રણશૂર ગીતો સૌ ગાવે,
 સૌ સાજ ધરી સજ થાય અતે તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?
 સૌ ન્નેધ જંગમાં જાય, અતે તું આંહી ?
 અરે તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?

—અંદ્રવદન મહેતા

૯૮

પૂર્ણ સ્વરાજ

સાગરની છોજોમાં આજે,
 ધોમ ધખેલી ધરતી આરે,
 વન વગડા ને હુંગર ધારે,
 ગાજે ગેબી એક અવાજ:—

પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

આવે આવે મરદો આવે,
 ખેતર છોડી ખેડૂત આવે,
 શાજો છોડી વણકર આવે,
 એરણુ છોડી લુહાર આવે,
 આવે આખો વીર સમાજ !

પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

આવે જાણે પૂર આવે,
 ધસમસતાં એ ટોળાં આવે,
 સાગર કાઠિ કાળ આવે,
 કંપે બયથી ઝાંખો આજ,

દરિયાની રાણીને તાન !
પૂર્ણ સ્વરાન ! પૂર્ણ સ્વરાન !

આવો આવો સર્વે આવો,
બાણુતાં બાળકબાળા આવો,
વૈદ્ય વડીલ ને હકીમ આવો,

સંગ્રામે જીતવું છે આન !—

પૂર્ણ સ્વરાન ! પૂર્ણ સ્વરાન !

એક પડે ત્યાં લાખ ધસે છે,
કેદો દેખી મર્દ હસે છે,
બંદૂક દેખી છાતી ધરે છે,

ખાખ બને છે પાપી રાન !

પૂર્ણ સ્વરાન ! પૂર્ણ સ્વરાન !

ગાંડો આગે સાગર નાચે,
ખોખે ખોખે સાગર નાચે,
મરદો કેરાં હૈયાં નાચે—
ધર ધર સૌને શોભે કેવું,

મુકત બનેલું સખરસ આન !

પૂર્ણ સ્વરાન ! પૂર્ણ સ્વરાન !

—સ્નેહરશ્મી

૯૮

અમે સદાય હોશિયાર

અમે સદાય હોશિયાર સર્જી ધીર વીર,
અમે સદાય તીક્ષ્ણ તેજ ધારદાર તીર,
અમે અમે, અમે અમે,
રવ તંત્ર તાતણા શહીદ.

અજર અમર જયી સદા રહો અમારો હિન્દ.

ન ભેદભાવ કોમના ન ભાવ જોય નીચ
સમાનતાની ભૂમિએ ચગાવીએ છ હોય.

એ ક જાં ધુ તા નો ધર્મ,

એક મુક્તિકેરં કર્મ,

એ વિનાના અન્ય કર્મ

તે મહીં મહાન શર્મ.

સ્વતંત્રતા સમાનતા સુજાંધુતાની હાક,

પાડતા બધે, ભૂમિતું રાખીએ જ નાક.

અમારી સેન દુર્ગ શી રહે સદા ખડી,

આસપાસ જીલ્મની ભલે પડે તડી.

ન થાય લેશ નીચું શીશ,

મેં થકી પડે ન ચીસ

અંતરે ઉઠે ન રીસ,

આવતા ભલે ખવીસ,

તોય હાથ ના ધ્રુજે, ન પગ ડગે લગીર,

અમે અકંપ : મોતના ભલે ઉડે સમીર.

અમે ફસી કમર લીધી ફસી લીધાં છે ચિત્ત,

અમે હસી તજ દીધાં છે સૃષ્ટિ કેરાં વિત્ત.

અમે જીવાળ પ્રેમના,

કરાળ શત્રુ જીલ્મના,

અમે વિહારી વ્યોમના,

અમે પૂજારી ભોમના,

અટક ટેકી, ફૂંક શા હિમાદ્રિની ખડા,

અમારી ભેરના ધ્વનિ જગત વિષે પડ્યા.

--સુન્દરમ

૧૦૦

જોધે ચડયા વીર

જોધે ચડયા વીર જોખન ઊભર્યા
 પાછા ફર્યા કહી સાંભળ્યું દીઠું ?
 ધરા ધૂળવતા, દિશા ફૂલવતા
 મોંઠા પડયા, કહી સાંભળ્યું દીઠું ?
 ફાટતાં હૈયાં ફાટફાટ માયાં
 છાંયડીમાં કહી ભાળ્યાં સમાતાં ?
 તેત્રીશ કોડની અંખનો આતશ
 રહેજે શમ્યો કહી સાંભળ્યું દીઠું ?
 સાંભળ્યું હોય તો પર બાપામાં,
 દીઠું હશે તો પર ભૂમિમાં,
 અહીંગે તો એ જૂનો શિરસ્તો,
 હારવા કરતાં મરવું મીઠું.
 ખાલી થશું કે ખૂટી જઈશું,
 ગામડે ગામડે ઊભાં બળીશું,
 માટી મટીને પત્થર બનીશું,
 બળતાં દેશની આખે મળીશું.

—પ્રીતમલાલ મજમુદાર

૧૦૧

સતનો સંગ્રામ*

સતનો માંડ્યો છે સંગ્રામ, પ્યારી માતૃભૂમિને કાળે;
 કીધાં કેસરિયાં આ વાર— પ્યારીં
 અમને મળ્યા શૂરા સરદાર, જેણે કંપાવી સરકાર;
 લડવા થયા અમે તૈયાર— પ્યારીં
 અમને થયું ખરેખર ભાન, દિલમાં ફેલાયું છે તાન;
 કરશું કાયાને કુરબાન— પ્યારીં
 સાચો કયો અમે પડકાર, હઠશે પરદેશી સરકાર
 લડશું સર્વે હારોહાર— પ્યારીં
 માથું ને ધડ બુદ્ધિ થાય, તોપણ ડગશું નહિ તલભાર;
 સત્યાગ્રહનું છે હથિયાર— પ્યારીં
 આખી પ્રજા યની છે એક, શિરને સાટે લીધી ટેક
 ભારતની સાચી ટેક— પ્યારીં
 —ફુલચંદ શાહ

૧૦૨

કૂચ ગીત

ભારતના બડવીર કુમારો કૂચ કરો કૂચ કરો.
 એક અવાજે એકજ તાલે કૂચ કરો કૂચ કરો.
 નિર્ભય મનથી મક્કમ પગલે કૂચ કરો કૂચ કરો.
 જીયું મરતક રાખી સધળે કૂચ કરો કૂચ કરો.
 સ્વદેશનાં સૌ સંકટ હરવા કૂચ કરો કૂચ કરો.
 જન્મભૂમિની સેવા કરવા કૂચ કરો કૂચ કરો.
 સિંહ સમા શૂરવીર થઈને કૂચ કરો કૂચ કરો.

* ૧૯૨૮ની મહેસુલ વધારા સામેની બારડોલીની લડત સમયનું સંગ્રામગીત

સ્વતંત્રતાના સૈનિક થઈને કૂચ કરો કૂચ કરો.
 દીન જનોના દળદર દળવા કૂચ કરો ચ કરો.
 સંપ કરી સૌ સાથે મળવા કૂચ કરો કૂચ કરો.
 સ્વમાનની ધરી ખરી ખુમારી કૂચ કરો કૂચ કરો.
 વતન તણું ગૌરવ વિસ્તારી કૂચ કરો કૂચ કરો.
 દુર્ગુણ સઘળા દૂર ફગાવી કૂચ કરો કૂચ કરો.
 સત્ય અહિંસાને અપનાવી કૂચ કરો કૂચ કરો.
 જગજગતને શિર નમાવી કૂચ કરો કૂચ કરો.
 ભારતનો જયકાર ગગનવી કૂચ કરો કૂચ કરો.

—ત્રિભુવન વ્યાસ.

૧૦૩

લ ઇ આ વો

તમે કહેશો અમો જેવા સિતમ કરનાર લઇ આવો;
 અમો કહેશું અમો જેવા સિતમ સહેનાર લઇ આવો.
 કહે છે જગત આખું કે હવે તો હદ થઇ ગઇ છે;
 હજી જો હોય બાકી તો નવાં હથિયાર લઇ આવો.
 પિસ્તોલો ભરી સહુએ બહુ ફરનાર જોયા છે;
 માથું હાથમાં લઇ ઢાઇ તો ફરનાર લઇ આવો.
 તમારી આ દવાથી દર્દ તો સામું વધી જશે;
 નવું છે દર્દ આ તેનો નવો ઉપચાર લઇ આવો.
 નહિ તો જખ્મ પર શયદા થઇને છાંટવા માટે;
 નિમકની મુઠ્ઠીઓ પહેલાં ભરી એ ચાર લઇ આવો.
 ભલે ગૂજરાત ગાંડી છે અને ડાહ્યા તમે છો તો;
 વધ્ધભ વીર જેવો એક તો સરદાર લઇ આવો.
 વળી આ આરડોલીનાં સહનશીલતા ધરા સાથે;
 ભરી જયકાર કરનારાં વિરલ નરનાર લઇ આવો.

—શયદા

૧૦૪

શૂરા જીતે સંગ્રામ

શૂરા જીતે સંગ્રામ—માથાં મેલી:

માથું આપે નાક ન આપે,

એ શૂરાનાં કામ—માથાં૦

લડવા ટાણે શૈર્ય જતાવે,

તુચ્છ ગણે ધનધામ—માથાં૦

ટેક નિભાવે નામ ઉગ્મજે,

કાયા કરે કુર્યાન—માથાં૦

હણવાનું તો નામ ન જાણે,

મરવા સાથે કામ—માથાં૦

હુંલચંદ્રભાઈ

૧૦૫

વીર હાક વાગે છે

વાગે છે રે વાગે છે મારા બાપુની વીર હાક વાગે છે;

ડોલે છે રે ડોલે છે, જીલમી રાજનાં રાજપાટ ડોલે છે.

જાલીમના જીલમો અને હાકેમની જેડીઓ

એકકે તડાકે તૂટે છે —મારા બાપુની.

અંધાર આથમ્યા ને ઝોથાર ઝોસર્યા

રણનાં રણશિંગડાં વાગે છે —મારા બાપુની.

દૈત્યરાજ શીટે ને રામરાજ વ્યાપે

સતના હંકા ગાજે છે —મારા બાપુની.

કાયરતા કાઢી ને વીરતા વહોરી

શૂરા સંગ્રામમાં જૂઝે છે —મારા બાપુની.

—નર્મદાશંકર પંડ્યા

૧૦૬

વીરની વિદાય

મારા કેસરભીના કંથ હો !
 સિંધાવેળ રણવાટઃ
 આમ ધૂન્ને, ધરણી ધમધમે રાજ !
 ઘેરા ઘેરે શંખનાદઃ
 હુંદુભિ ઓસે મહારાજનાં હો !
 સામંતના વીરવાદઃ
 મારા કેસરભીના કંથ હો !
 આંગણ રણધ્વજ રોપીઓ હો !
 કુંજર ડોસે દ્વારઃ
 બંદીજનોની બિરદાવલી હો !
 ગાળે ગઢ મોઝારઃ
 મારા કેસરભીના કંથ હો !
 પુર પડે, દેશ દૂલતા હો !
 ડગમગતી મહોલાતઃ
 કીર્તિ ફેરી કારમી રાજ !
 એક અખંડિત ભાતઃ
 મારા કેસરભીના કંથ હો !
 નાથ ! ચડો રણઘોડસે રે,
 હું ઘેર રહી ગૂંથીશઃ
 બખ્તર વજની સાંકળી હો !
 ભર રણમાં પાઠનીશઃ
 મારા કેસરભીના કંથ હો !
 સંગ લેશો તો સાજ સજ્જં હો !
 માથે ધરું રણમહોડઃ

ખડ્ગને માંડવ ખેલવા,
મારે રણલીલાના કોડઃ
મારા કેસરભીના કંથ હો !

આવતાં ઝાલીશ ખાણુને હો !
ઢાલે વાળીશ ધાવ;
ઢાલ કૂટે મારા ઉરમાં રાજ !
ઝીલીશ દુશ્મન દાવઃ
મારા કેસરભીના કંથ હો !

એક વાટ રણુવાસની રે,
ખીજ સિંહાસનવાટઃ
ત્રીજ વાટ શોણિનની સરિતે,
હો શૂરના સ્નાનનો ધાટ;
મારા કેસરભીના કંથ હો !

જયકલગીએ વળજે, પ્રીતમ !
ભીંજશું ફાગે ચીર;
નહિ તો વીરને આશ્રમ મળશું.
હો ! સુરગંગાને તીરઃ
મારા કેસરભીના કંથ હો !

રાજમુગટ ! રણુરાજવી ! હો !
રણુધેત્રા ! રણુધીર !
અધીરો ઘોડીસો થનગને, નાથ !
વાધો રણુ મહાવીર !
મારા કેસરભીના કંથ હો !

—કવિ નાનાલાલ

૧૦૭

અમે માંડયો જગન

માંડયો જગન અમે માંડયો જગન.
 તનમનની શુદ્ધિનો માંડયો જગન.....ટેક૦
 વહાલાં જંધુ ને ખહેનીઓ સહુને ઇજન,
 આવો ભાત ભરી થાળે કરીએ પૂજન....માંડયો
 એ જગનની જ્યોતે મારાં ઊઘડ્યાં લોચન,
 ટળ્યાં તિમિર ઊગ્યો ઉજમાળો દન....માંડયો
 ઘેન ઘેર્યાં વણુસાડ્યાં તન મન ધન,
 જાગો ગાંધીજી આવ્યા કરવા યજન....માંડયો
 રેલ્યાં રેલ્યાં ગંગાજી ધરને આંગણુ,
 દહ દુગ્ધકી પતિત ચાલો થઈએ પાવન;...માંડયો
 ભૂલ્યાં ભાંડું આવો ને વર્ણ વ્યસન,
 રૂંડે રેંદિયે રામજીનાં રટીએ રટન....માંડયો

—કલ્યાણજી

૧૦૮

યુદ્ધની હાકલ

મહાસભાએ મોરચા માંડીયા,
 તેનો શાણો સુકાની એક રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 હાકલ પડે ને વીરો ખપે,
 કંઈ શ્વરા ઘૂમે ધમસાણુ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 ભારત માતાનો સાચો સુપુત;
 જેની અહિંસા અનુપમ ટેક રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.

૧૨૮

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

સત્યનો સહાયક, યુદ્ધનો નાયક;
 સાચી રમતીનો સંત રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 દાંડીમાં ડેરા તાણીઆ ને;
 કંઈ સગરસ માંડ્યા સંગ્રામ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 શાણી સરકાર કંઈ શસ્ત્ર લહે;
 નિઃશસ્ત્ર ભારત સંતાન રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 દેવ-દાનવ શાં ગુહ મંડાણાં;
 સાગર મંથન ચળાય રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 દૂરનો વિદેશી વાણીયો ને;
 કંઈ વણજે કીધાં ધરખાર રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 મીઠામાં મહારથ આદર્યો ને;
 કંઈ દારમાં વાળ્યો દાટ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 વિદેશી કાપડના વણજમાં ને
 કંઈ દેશી પર દીધો કાપ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 —શાંતિકુમાર

૧૦૯

એકલો જાને રે

તારી જો હાક સુણી કોઈ ના આવે
 તો એકલો જાને રે !
 એકલો જાને, એકલો જાને,
 એકલો જાને રે !—તારી૦

જો સૌનાં મોં-સિવાય—

ઓરે ઓરે ઓ અભાગી !

સૌનાં મોં સિવાય;

ન્યારે સૌએ બેસે મોં ફેરવી,
 સૌએ ફરી જાય,
 ત્યારે હૈયું ખોલી,
 અરે તું મ્હોં મુઠી તારા મનનું ગાણું
 એકલો ગાને રે—તારી૦
 બે સૌએ પાછાં જાય—
 ઓરે ઓરે ઓ અભાગી !
 સૌએ પાછાં જાય;
 ન્યારે રણુ વગડે નીસરવા ટાણે,
 સૌ ખૂણે સંતાય
 ત્યારે કાંટા-રાને,
 તો તારે લોહી નીગળતે ચરણે ભાઈ
 એકલો ધાને રે !—તારી૦
 ન્યારે દીવો ના ધરે કોઈ,
 ઓરે ઓરે ઓ અભાગી
 દીવો ના ધરે કોઈ;
 ન્યારે ધનધોરી તુફાની રાતે
 પ્યાર વાસે તને બેઈ,
 ત્યારે આભની વીજે
 તું સળગી જઈ સૌનો દીવો
 એકલો થાને રે !—તારી૦
 તારી બે હાક સુણી કોઈ ના આવે—
 તો એકલો જાને રે!
 એકલો જાને, એકલો જાને,
 એકલો જાને રે !—તારી૦

—મહાદેવભાઈ

૧૦૯ અ

શૂર સંગ્રામ

શૂર સંગ્રામ કો દેખ ભાગે નહીં,
દેખ ભાગે સોઈ શૂર નાહીં.

કામ ચૌર ક્રોધ મદ લોભ સે જૂઝના,
મડાં ધમસાન તહેં ખેતમાંહી,

શીલ ચાર શૌચ સંતોષ સાથી ભયે,
નામ સમશેર તહેં ખૂબ બાજે.

કહૈ કપીર કોઈ જૂઝિ હૈ શૂરમા,
કાયરાં ભેડ તહેં તુરત ભજૈ.

—કપીરજી

૧૧૦

ખારડોલી

ઠોકાય જંગ થાણાં, હુશિયાર ખારડોલી,	૧
પૂન્ય વીરવહાણાં, તૈયાર ખારડોલી.	
શરણાઈ ઘેર બાળે, ને આત્મ ઘેરું ગાળે,	૨
ત્રીરતે વીરત્વ છાળે, પડકાર ખારડોલી.	
એક દિન રાષ્ટ્ર નામે, ઝૂકાવ્યું જીવ્ન સામે,	૩
તુજ કીર્તિ ઠામ્યામે, સરદાર ખારડોલી.	
ભાતુ સલીલ ખેંચે, વર્ષા અધિક દે છે,	૪
ઊંઘી રાજ્યનીતિ વહે છે, નિજ દાર ખારડોલી.	
સ્વાર્થે સદૈવ ધૂમી, રસડીન કીધી ભૂમિ,	૫
સત્યાગ્રહે ઝૂમી, કર વદાર ખારડોલી.	
લડી સત્યની લડાઈ, દફનાવ દંડશાહી,	૬
હો સાચના સિપાઈ, રખવાળ ખારડોલી.	
શુદ્ધ આત્મશક્તિ ઘેરી, દે વાદળાં વિખેરી,	૭
કર પ્રાણુને વધેરી, ઉદ્ધાર ખારડોલી.	
વાયુ સુગંધી વાશે, યશગાન દેવ ગાશે,	૮
ને ધન્ય ધન્ય થાશે, અવતાર ખારડોલી.	
દે રંગ જંગ લહાણાં, કિરતાર ખારડોલી,	૯
ઠોકાય વીર થાણાં, તૈયાર ખારડોલી.	

(૧૧૧)

બાપુનો સંઘ

મારા બાપુનો સંઘ, મારા બાપુનો સંઘ,
ચાલ્યો સ્વરાજ ઘેર ચાલુવા.
અમે માંડ્યો છે જંગ, અમે માંડ્યો છે જંગ,
શાંતિના રણુરંગ માણવા. મારાં

બોલ દરિયાની રાણી, બોલ દરિયાની રાણી,
સ્વરાજ ક્યાં સંતાડિયું ?
સાંભળ સાંભળ હિંદવાણી, સાંભળ સાંભળ હિંદવાણી
દરિયામાં રાજ તારું રાખિયું. મારાં

ડોળ્યાં દરિયાનાં નીર. ડોળ્યાં દરિયાનાં નીર,
ડોળી ડોળી અમે થાક્યાં;
બાપુ ચાખે લગીર, બાપુ ચાખે લગીર,
સ્વરાજના સ્વાદ ચાખિયા. મારાં

ચાલો ચાલો ત્રીસ કોડ, ચાલો ચાલો ત્રીસ કોડ,
મીઠો સ્વરાજરસ ચાખવા;
ચાલો હિંદુમુસલમાન, ચાલો હિંદુમુસલમાન,
મીઠું તમારું બતાવવા. મારાં

—બુગતરામ દવે

(૧૧૨)

તીર્થભૂમિ

જય ધરાસણા ધન્યભૂમિ ગુજરાતે નિશ્ચે તું બની,
ઝળકાવીશું, દેશવિદેશે ખ્યાતિ હિંદુસ્તાનની.

ક્યાં કુંગરી સ્ટેશન એ નાનું ?

ક્યાં ઉંટડી ગામ હશે પેલું ?

ક્યાં ધરાસણા કાણે બાળ્યું ?

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ ગુજરાતે...

પડી દષ્ટિ ત્યાં ગાંધીજીની,

ઘડી એક બધે હાકલ વાગી;

પછી ભવ્ય પિછાન ધર્મ એની,

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ ગુજરાતે...

ત્યાં ઉંટડીના ઝંકાત વને,

સૈનિક દલ નિર્ભય વાસ કરે;

ત્યાં શૌર્ય ભક્તિના આદ્ય વહે

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

એ વસમી વગડાની વાટે,

કંઈ કંટક ને પથરા ખૂંચે;

ત્યાં દૂર પથે રણભૂમિ બને,

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

એ શ્વેત સ્ફાટિક શા લૂણરાશી,

જેતાં દષ્ટિ નિશ્ચય કરતી;

ત્યાં ફરતી કંટકવાડ કરી;

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

ત્યાં પોલિસ ફેજ ખડી ઉભી,

અધિકારી પણ કરતા ચોક્કી;

સહુ પાસે ખંદુક ને લાડી,
જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

પણ શસ્ત્ર વિનાના સૈનિક ત્યાં,
યાહોમ ધસે હસતા રમતા,
ક્યાં પેખી કદિ આ નીડરતા ?
જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

અહ ! યૌવનનું નવચેતન એ,
અહ ! શૌર્ય અને ઉરમંથન એ;
કયમ પોલિસ ફોજ પિછાની શકે ?
જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

શાં ખંદુક ને લાડી ખખડે ?
અધિકારી દોડદોડ કરે;
શૂર સૈનિકને હણવા તલપે !
જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

એ ધરાસણાની લાડીઓ,
એ લાડીમારના પડધાઓ;
એ લોહીનીગળતા સૈનિકો,
જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

કયમ ભૂલીએ રે એ કૂર નીતિ ?
કયમ ભૂલીએ નિર્દય એ લાડી ?
કયમ ભૂલીએ લોહીભીની ભૂમિ ?
જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

એ ધરાસણાની રણભૂમિ !
મોઘાં બલિદાને અમર બની,
યાત્રિકોની બની તીર્થભૂમિ,
જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ ગુજરાતે...

—જયોત્સ્ના બહેન

૧૧૩

(છેલ્લો કટોરો)

“ધનધૈર વનની વાટને અજવાળતો આપુ,
વિકરાળ કેસરિયાળને પંપાળતો આપુ.”

...
“અણખૂટ વિશ્વાસે વહ્યું જીવન તમારું;
ધૂર્તો દગલખાને થકી પડિયું પનારું;
શત્રુ તણે ખોળે ઢળી સુખથી મનારું.
આ આખરી ઓસીકડે શિર સોંપવું આપુ,
કાપે ભલે ગર્દનઃ રિપુ-મન માપવું આપુ-

જા આપ ! માતા આખલાને નાથવાને
જા વિશ્વહત્યા ઉપરે જળ છાંટવાને,
જા સાન સાગર પાર સેતુ બાંધવાને.
ધનધૈર વનની વાટને અજવાળતો આપુ,
વિકરાળ કેસરિયાળને પંપાળતો આપુ !
ચાલ્યો જન્મે તુજ ભોમિયો ભગવાન છે આપુ,
“છેલ્લો કટોરો” ઝેરતો પીવા જન્મે આપુ !

(૨)

સુર-અસુરના આ નવયુગી ઉદધિવલોણે,
શી છે ગતાગમ રત્નના કામી જતોને ?
તું વિના શંભુ ! કાણ પીશે ઝેર દોણે ?
હૈયા લગી ગળવા ગરલ ઝટ જાવરે આપુ !
ઓ સોમ્ય-રૌદ્ર ! કરાલ કોમલ ! જાવરે આપુ-
કહે જગત નેગી તણા શું નેગ ખૂટ્યાં ?

દરિયા ગયા શોષાઈ ? શું ધન નીર ખૂલ્યાં.
 શું આલ સૂરજ-ચંદ્રમાનાં તેલ ખૂલ્યાં ?
 દેખી અમારાં દુઃખ નવ અટકી જન્મે બાપુ !
 સહીયું ધણું સહેશું વધુ : નવ ચડકન્ને બાપુ.
 ચાખુક, જમી, દંડ, ડંડા મારના.
 જીવતાં કષ્ટસ્થાન કારાગારનાં,
 થોડાધણા છંટકાવ ગોળીબારના.
 એ તો બધાંય જરી ગયાં કાઠે પડ્યાં બાપુ,
 ફૂલ સમાં અમ હૈડાં તમે લોટે ધડ્યાં બાપુ !

(૩)

શું થયું ત્યાંથી ઢીંગલું લાવે ન લાવે
 ખોસા દંધશું ભલે ખાલી હાથ આવે,
 રોપશું તારે કંઠ રસબસતી ભુજાઓ,
 દુનિયા તણે મોઝે જરી જઈ આવજો બાપુ.
 હમદર્દીના સંદેશડા દંધ આવજો બાપુ,
 જગ મારશે મહેણાં ન આવ્યો આત્મજ્ઞાની
 નાવ્યો યુમાની પોલ પોતાની પિછાની,
 જગપ્રેમી જોયો દાઝ દુનિયાની ન જાણી.
 આજર માનવ-જાત આકુલ ધર્મ રહી બાપુ
 તારી તખીખી કાજ એ તલખી રહી બાપુ,
 છેલ્લો કટોરો ઝેરનો આ પી જન્મે બાપુ.
 સામરપીનારા-અંજલી નવ ઢાળજો બાપુ.

—ઝવેરચંદ મેઘાણી

૧૧૪

એકજ એ નિરધાર.

અમારો એકજ એ નિરધાર,
 પ્રભુજી ! તું ઉતારે પાર;
 ક્યાં મુક્તિઓવારા ક્યાં તો મૃત્યુનો દરવાર,
 અમારો—પ્રભુજી.

ફૂંકી માયા ફૂંકી પૂંજી,
 ફૂંક્યાં ઘર ને પાર,
 મુક્તિ માટે તીરથયાત્રા લીધી ખાંડા-ધાર.
 અમારો—પ્રભુજી.

વાટે ડાકે ઘાટે ડાકે,
 છૂટે તાતાં તીર.
 મારગે વસમે વધતાં એ અળકે હૈયાં—હીર.
 અમારો—પ્રભુજી.

સંત ગુરુએ મારગ ચીંધ્યો,
 સતની છે તલવાર,
 દાલ અહિંસા, લક્તિ ભાયું, આલંબન કિરતાર.
 અમારો—પ્રભુજી.

—કલ્યાણજી

૧૧૫

હરિનો મારગ

હરિનો મારગ છે શુભનો,
 નહિ કાયરનું કામ જોતે;
 પરથમ પહેલું મસ્તક મૂકી,
 વળતી લેવું નામ જોતે.
 સુત વિત દારા શીશ સમરપે,
 તે પામે રસ પીવા જોતે;
 સિંધુ મધ્યે મોતી લેવા,
 માંહી પડ્યા મરજીવા જોતે.
 મરણ આગળે તે ભરે મૂડી,
 દિલની દુઝા વામે જોતે;
 તીરે ઊભા જીએ તમાસા,
 તે કાઢી નવ પામે જોતે.
 પ્રેમપંથ પાવકની જવાણા,
 ભાળી પાછા ભાગે જોતે;
 માંહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે,
 દેખનારા દાઝે જોતે.
 માથા સાટે મોંઘી વસ્તુ,
 સાંપડવી નહિ સહેલ જોતે;
 મહાપદ પામ્યા તે મરજીવા,
 મૂકી મનનો મેલ જોતે.
 રામ અમલમાં રાતામાતા,
 પૂરા પ્રેમી પરખે જોતે;

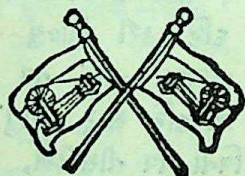
પ્રીતમના સ્વામીની લીલા,
તે રજનિદન નિરખે જોતે.
—પ્રીતમ

૧૧૬

શિર સાટે

રે શિર સાટે નટવરને વરીએ,
રે પાછાં તે પગલાં નવ ભરીએ. (ધ્રુવ)
રે અન્તર દૃષ્ટિ કરી જોલ્યું
રે ડહાપણ ઝાઝું નવ ડોલ્યું,
એ હરિ સારું માથું ઘોલ્યું—રે શિર સાટે.
રે સમજ્યા વિના નવ નીસરીએ,
રે રણ મધ્યે જઇને નવ ડરીએ,
ત્યાં મુખ પાણી રાખી મરીએ—રે શિર સાટે.
રે પ્રથમ ચડે શૂરો ચઢને,
રે ભાગે પાછો રણમાં જઇને,
તે શું જીવે બૂંદું મુખ લઇને—રે શિર સાટે.
રે પહેલુંજ મનમાં ત્રેવડીએ,
રે હોડે હોડે જીંદે નવ ચડીએ,
રે જો ચડીયે તો કટકા ચમ પડીએ—રે શિર સાટે.
રંગસહિત હરિને રટીએ,
રે હાક વાગ્યે પાછા નવ હડીએ,
અહ્માનંદ કહે ત્યાં મરી મરીએ—રે શિર સાટે.

—અહ્માનંદ.

વાનર-ગીતો

૧૧૭

બોલો શ્રીરામજી

આવી શ્રીરામસેના, બોલો શ્રીરામજી;
રાવણુના ભાર શા, બોલો શ્રીરામજી.
માતાના દૂત છે, બોલો શ્રીરામજી;
ભારતના પૂત છે, બોલો શ્રીરામજી.
દેશ ધન હાથમાં, બોલો શ્રીરામજી;
રામ નામ સાથમાં, બોલો શ્રીરામજી.
વીરા યજ્ઞરંગના, બોલો શ્રીરામજી;
લંકાના જંગમાં, બોલો શ્રીરામજી.
દરિયે હવંગ દો, બોલો શ્રીરામજી;
રમતનો રંગ લો, બોલો શ્રીરામજી.
ગલિમનો ક્ષય થાવ, બોલો શ્રીરામજી;
વાનરનો જય ગાવ, બોલો શ્રીરામજી.

—દેશગજી

૧૧૮

વાનર સેના, વાનર સેના

વાનર સેના, વાનર સેના

નીલ સેના અમારું નામ

હાતી ઉપર હનુમાનજી ને
માથે સીતારામ.

રાજા રામચંદ્રકી જય !

રાજા રામચંદ્રકી જય !

રાજા રામચંદ્રકી જય ! ૧

વાનર સેના, વાનર સેના,

x સુરત અમારું સ્થાન ?

હિંદ અમારી જન્મભૂમિ ને

હિંદ અમારો પ્રાણ !

વંદેમાતરમ્

વંદેમાતરમ્

વંદેમાતરમ્

૨.

વાનર સેના, વાનર સેના,

ત્રિરંગી ધ્વજ રાજ !

રંગોમાં તો ભરી અહિંસા

પટમાં પૂર્ણ સ્વરાજ !

રાષ્ટ્રધ્વજ કી જય !

રાષ્ટ્રધ્વજ કી જય !

રાષ્ટ્રધ્વજ કી જય !

વાનર સેના, વાનર સેના,

૩.

સેવાના વ્રત માથે !

સત્યાગ્રહની ભીષ્મ પ્રતિજ્ઞા

લીધી માથા સાટે !

મહાત્મા ગાંધીકી જય !

મહાત્મા ગાંધીકી જય !

મહાત્મા ગાંધીકી જય !

—જીગતરામ દવે.

xજે સ્થળની સેના હોય ત્યાંનું નામ ખાલવું.

૧૧૯

અમે ગાંધી વલ્લભનાં વાંદરાં

વાંદરાં વાંદરાં વાંદરાં રે, અમે ગાંધી વલ્લભનાં વાંદરાં;
ગાંધી વલ્લભનાં વાંદરાં.

ગોરાં ને કાળાં, નાનાં ને મોટાં,
એકજ માતાની દૂધનાંરે...અમે ગાંધી.

જિયાં ને નીચાં, જડાં ને પાતળાં,
ભારત માતાના લાડકારે...અમે ગાંધી.

કાણાં ને દૂબડાં, લૂલાં ને લંગડાં,
ભારત માતાનાં જોડનાંરે...અમે ગાંધી.

ખાહ્યણ ને વાણિયા, કણબી ને કાળી,
એકજ માતાની ગોદમાંરે...અમે ગાંધી.

હિંદુ ને પારસી, મુસ્લીમ ને ખ્રિસ્તી,
ભારત માતાનાં પોરિયાંરે...અમે ગાંધી.

ઢેડ ને ભંગી, ચમાર ને વાઘરી,
એકજ માતાનાં દૂધનાંરે...અમે ગાંધી.

ભારત માતાને દુઃખે દુભાઇ,
આવી જિભા અહીં ખંડકારે...અમે ગાંધી.

—ગિબ્બસાઇ

૧૨૦

વાનરસેના વાનરસેના !

આમળ પગલે ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 રાષ્ટ્રવાવટો ઝાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 ગુડગુડ ડંકા યમલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 નીલ નિશાની શીરકે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 ધમધમ પગલે ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 છાતી કાઢી હીંડે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 ડોળા ફાડી દેખે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 પૂર નેસમાં મહાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 ધ્વજને ઉંચે રાખે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 ધ્વજની પાછળ પડશે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 હુકહુક કરતું ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 સ્વરાજ યિંગલ ફૂંકે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 સૌની ઊંચ ઉડાડે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 આગળ પગલે ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.
 રાષ્ટ્રવાવટો ઝાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.

—જુગતરામ દવે

૧૨૧

હા જ હા, હા જ હા

ભારતને કરશે આઝાદ ? હા જ હા, હા જ હા.
 મોહન વીરનો ભણુશે મંત્ર ? હા જ હા, હા જ હા.
 ભારત માતાનાં સંતાન ? હા જ હા, હા જ હા.

ભારત માતા કેરાં દૂધ ? હા જ હા, હા જ હા.
 નીલી પટ્ટી એ એ'ધાણ ? હા જ હા, હા જ હા.
 નહિ લજ્જવશો કરતાં જૂથ ? હા જ હા, હા જ હા.

—ગિજુભાઈ

૧૨૨

ભારત માતાનાં બાળકો

બાળકો બાળકો બાળકો રે,
 અમે ભારતમાતાનાં બાળકો.
 ભારતમાતાના બોળામાં ખૂંદીએ,
 લળી લળી પાયે લાગીએ રે...અમે.
 બાપા ને બાદી પહેરે નહિ તો,
 એની સાથે નહિ બેસીએ રે...અમે.
 માડી ને બાદી પહેરે નહિ તો,
 એની સાથે નહિ બોલીએ રે...અમે.
 બેની ને બાદી પહેરે નહિ તો,
 એની સાથે નહિ હસીએ રે...અમે.
 ભાઈ ને બાદી પહેરે નહિ તો,
 એની સાથે નહિ બેલીએ રે...અમે.
 ગોઠિયા ને બાદી પહેરે નહિ તો,
 એની સાથે નહિ રમીએ રે...અમે.
 બાળકો બાળકો બાળકો રે,
 અમે ભારતમાતાનાં બાળકો.

—ગિજુભાઈ

૧૨૩

વાનરસેના નહિ ઉરશે

વાનરસેના નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 કાઠનાથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 કુતાગ્રિધીથી નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 સિંહનાથથી નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 શૂતપક્ષિતથી નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે.
 ચોરદોરથી નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે.
 સિપાઈથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 સત્તાથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 સોડીથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 થપાટથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 ધક્કાથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 ઘોડાથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 લાઠીથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 કાઠનાથી એ નહિ ઉરશે; નહિ ઉરશે, નહિ ઉરશે.
 —ગિજુભાઈ

૧૨૪

વાનર—ગીત

મોટા વાનર: વગર પૂંછડિયા વાનર ભાઈઓ! (૩)
 નાના વાનર: હૂપ હૂપ હૂપ રે હૂપ!
 મોટા: લડવા ચાલો! (૩)
 નાના: ચાલો લડવા, હૂપ હૂપ.

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૪૭

- મોટા: કમ્મર બાંધો !
 નાના: કમ્મર બાંધી હૂપ હૂપ. (૩)
 મોટા: છાતી કાઢો !
 નાના: છાતી કાઢી હૂપ હૂપ ! (૩)
 મોટા: કદમ મિલાઓ,
 એક દો, એક દો !
 નાના: એક દો, હૂપ હૂપ ! (૩)
 મોટા: રાવણુ જેવા, રાક્ષસ જેવા,
 ભારે બળિયા, ગોરા સાથે—
 લગાર્થ ખેલો !
 નાના: લગાર્થ ખેલો, હૂપ હૂપ ! (૩)
 મોટા: સીતા સરખી, આપણુ સૌતી,
 ભારત માને લૂંટી ચાલ્યા—
 ચાલો ભૈયા !
 નાના: ચાલો ભૈયા હૂપ હૂપ ! (૩)
 મોટા: હાથિયારો પણ કેવાં કેવાં ? સાચ ને શાંતિનાં રૂડાં,
 રામ ને રહેમાન જેવાં, વનજરને પીગળાવે તેવાં,
 બાંધી લેજો !
 નાના: બાંધી લીધાં હૂપ હૂપ ! (૩)
 મોટા: ગાંધી બાપુ ભારતકાળે, કકરી થઇને હાકલ પાડે,
 બેડો નગો નિદ્રા ત્યાગે, ચાલો સોએ,
 રણુમેદાને !
 નાના: રણુમેદાને હૂપ હૂપ ! (૩)
 મોટા: મંદેશો સૌને પહોંચાડો, દેશી પહેરો દેશી ઓઢો,
 પરદેશીને ઝેર પ્રમાણે, ભારતની જંજીરો તોડો,—
 ભારતવાસી

૧૪૮

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

- નાના: ભારતવાસી હૃપ હૃપ ! (૩)
 મોટા: વીર વાનરો રણમેદાને, લાઠી પડશે, ઘોડા ફરશે,
 વિમાનમાંથી બોમ્બ ધડકશે, ત્યારે કહેજો પ્રચંડ સાહે
 આવી જાઓ !
- નાના: આવી જાઓ હૃપ હૃપ ! (૩)
 મોટા: સનનન કરતી ગોળી છૂટે, ધનનન કરતા ગોળા છૂટે,
 મંકટના હિમાલય તૂટે, ધૂન મચવજો હસતે મુખડે,
 જય હિન્દુસ્તાં ?
- નાના: જય હિન્દુસ્તાં હૃપ હૃપ (૩)
 મોટા: નાચો ભૈયા કૂદો ભૈયા, સ્વરાજ સખરસ લૂંટો ભૈયા,
 ભારતની આઝાદી કરાં, ગીત મધુરાં ગાઓ ભૈયા
 જય ભારતકી !
- નાના: જય ભારતકી હૃપ હૃપ ! (૩)
 મોટા: સંકેદ લીજો કેસર રંગો, મુક્તિના અવતાર સરીખો,
 હિન્દી જનમનમોહન પ્યારો, ફરફર ફરતો ઝંડો મારો,
 જુગ જુગ જીવો !
- નાના: જુગ જુગ જીવો હૃપ હૃપ ! (૩)
 મોટા: જંગ બહાદુરો કદમ બઢાઓ, ધમધમ ધમધરણી ધુમ્મવો,
 “ધર્મે જય” તો વિજય તમારો જયજય નાદે ગગન ગમ્મવો,
 સ્વરાજકી જય !
- નાના: સ્વરાજકી જય હૃપ હૃપ ! (૩)
 મોટા: વગર પૂંછડિયા વાનર ભાષ્યો રે
 નાના: હૃપ હૃપ હૃપ રે હૃપ !

—ચીમનલાલ ભટ્ટ

૧૨૫

ગોરો

એક બાલક:— છોકરાંઓ રે !
 બધાં બાળક:— હો.....રે !
 એક૦— ગોરો આવ્યો !
 બધાં— ક્યાંથી આવ્યો !
 એક૦— મૂઠી જેટલો મુઠક મૂઠી
 દૂરને દરિયેથી આવ્યો !
 બધાં— વારુ, વારુ, ક્યાં ઉતર્યો ?
 એક૦— ચોરાશી અંદરને ખાળે—
 મુરતને કિનારે બિનર્યો.
 બધાં— વારુ, વારુ, શું શું લાવ્યો ?
 એક૦— શું શું લાવ્યો ?.....
 કાટ લાવ્યો, પાટલુન લાવ્યો,
 મુંડલા જેવી ટોપી લાવ્યો,
 દારૂની ખાટલીઓ લાવ્યો,
 ખાટલી સાથે ખૂટ લાવ્યો.

x

લૂંટારાંની ખાણ જેવાં—
 વેપારીનાં વહાણ લાવ્યો,
 ભાત ભાતના નખલા લાવ્યો.
 ફેશનના અહુ તખતા લાવ્યો;

x

ધૂમાડાના ભૂંગળ સાથે—
 દુઃખના તો ટુંગર લાવ્યો,

નકલી ઘોતી-સાડી લાવ્યો,
ભૂખ ભૂખ કરતી ગાડી લાવ્યો;

x

લશ્કરની તો લાર લાવ્યો,
ધનના ભૂખ્યા તાર લાવ્યો,
તોપ ને બંદૂક જેવાં—
ફેટલાં ચે કરતૂક લાવ્યો !
રેનક લાવ્યો, ચેટક લાવ્યો.
ન્યાયનીતિનાં નાટક લાવ્યો;
ઘોળા દી'ના ધાડાં સાથે—
નામદીનાં ગાડાં લાવ્યો.

x

કતલના કુંડે સંચા લાવ્યો,
પોતાના વહીવંચા લાવ્યો,
સ્વારથના બહુ ફિરસા લાવ્યો.
દોલત ભરવા ખિરસાં લાવ્યો.

x

ગતગતના સંચા લાવ્યો,
ધર્મ વિનાના ધંધા લાવ્યો,
સ્વારથ કાળે અંધાએવા—
નોકર ચાકર અંધા લાવ્યો;

x

કેળવણીના કૂચા લાવ્યો,
છાપાનાં બહુ કૂચા લાવ્યો,
કૌરવ જેવાં કૂળ સાથે—
યુલ્લામીનાં મૂળ લાવ્યો !

x

અધાં— એ અમારે નહિ જોઈએ,
નહિ જોઈએ, નહિ જોઈએ,

એક— ગભરાશો નહિ ડરશો નહિ,
પાછી પાની ધરશો નહિ.
ગાફલ થઈને ફરશો નહિ,
ધર મૂકીને અસરશો નહિ,
ગોરાની એ જાંઘળોમાં—
ફસરશો નહિ ફસરશો નહિ.
મરદ બનો, બહાદુર બનો,
ધરતું ભણો, ધરતું વણો,
ધરના વાંધા ધરમાં છણો,
સાથે રહીને પેટ ભરો,
છોતે વેડો ભૂખમરો,—
પણ સંપ કરો-પ્રેમ કરો.

x

સચ્ચાઈથી નિર્ભય રહો,
શાંતિ રાખીને દુઃખ સહો,
ભર દુનિયામાં વીર બનો,
ટાણું જોઈ શહીદ બનો.
સ્વાધીન રહીને કદમ ભરો,
ધર્મ પર વિશ્વાસ ધરો.

અધાં— વિજય વિજય છે ભારતનો,
વિજય વિજય છે ભારતનો.

—ત્રિભુવન વ્યાસ

૧૨૬

ઘેરિયા—ગીત

સમરેક મોરયા

વાનરસેના ! મોરયા.

મારો પડવી વાનરભાઈ, યુદ્ધની તૈયારી થાય,

—હારે હાં ભાઈ.

ધસો ધસો આગે વીર ! ભારતમાના રણધીર !

—હારે હાં ભાઈ.

માડીનાં દીપાવો દૂધ, શાન્તિતાં લડી લો યુદ્ધ

—હારે હાં ભાઈ.

ખીક કોની ધરશે ના, માતને લજ્જશે ના,

—હારે હાં ભાઈ.

અણમૂલો અવસર આ ભાઈ, દેવો પણ ઊતરવા ચલાય;

—હારે હાં ભાઈ.

તેડે છે સાગરને તીર, લડવૈયો સાચો ફકીર,

—હારે હાં ભાઈ.

ચાલો ચાલો વાનરભાઈ, રામની ફરતી દુહાઈ;

—હારે હાં ભાઈ.

ઉતરો રણ મેદાનમાં, ઊછળો વીરા તાનમાં

—હારે હાં ભાઈ.

લાડી પડે તડાતડ, માથાં ફૂટે ફડાફડ

—હારે હાં ભાઈ.

ઘોડાની ન્યાં દોડાદોડ, ઊભા રહો જોડાજોડ

—હારે હાં ભાઈ.

મનન ગાળી છૂટે લાખ, મરેડી ના કપાવે નાક;
—હારે હાં ભાઈ.

વાનરસેના હોશિયાર! ફૂફડા માટે તૈયાર!
—હારે હાં ભાઈ.

ગુરા તે શહીદ થાય, કામરાં તે ભાગી ગય
—હારે હાં ભાઈ.

કપડું લીધું માથે કામ, ગઢ લાંકા જીતવો છે હામ?
—હારે હાં ભાઈ.

ચાલો ત્યારે રાખો નામ, જ્ય જ્ય ખોલો સીતારામ
—હારે હાં ભાઈ.

—ગાપાળજી પટેલ

૧૨૭

નીલ સેનાના વાંદરા

ફરકંતા આવે વાવટા, ગજવંતા આવે ગામ રે;
મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારા ગામના દરજીડા રે, વીરા તમને વીનવીએ;
તમે ખાદી કપડાં શીવો રે...

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારા ગામના કાપડિયા રે, આપુ તમને વીનવીએ;
તમે દેશી કપડાં વેચો રે...

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારી ગામની માતાઓ રે, બહેનો તમને વીનવીએ
તમે દેશી કપડાં પહેરો રે...

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારા ગામના પિતાઓ રે, વીરો તમને વીનવીએ;
તમે દેશી કપડાં ધારો રે...

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારી માતાના ઓ વીરો રે, ભાઈઓ તમને વીનવીએ;
તમે દેશી કપડાં પહેરો રે...

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

ફરકંતા આવે વાવટા, ગળવંતા આવે ગામ રે;
મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

—ગિજુભાઈ

आभोन्नतिनां गीता

१२८

भारुं नानकहुं गाम

भारुं नानकहुं गाम,

भारुं इपकहुं गाम,

शुक तारा समुं मनोहारी हो राम !

भारुं नानकहुं गाम,

भारुं वहालीहुं गाम,

तारी नानी शी देह द्विष मोटां हो राम !

भारुं नानकहुं गाम,

भारुं मोधिंहुं गाम,

तारा भोजे हूँ ते भाव जाजा हो राम !

भारुं नानकहुं गाम,

भारुं यनगनतुं गाम,

तारां सादां जवन कंठ अभीक्षर्णी हो राम !

भारुं नानकहुं गाम,

भारुं टेकीलुं गाम,

તારાં સાચાં જીવન મહેક મહેકતાં હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું રઢિયાળું ગામ,

સ્વર્ગ ઉતર્યું આકાશથી અવનિ પરે હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું અગમગતું ગામ,

દેશ મંદિરનો ટમટમતો દીવો હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

સં પ સં પી હું ગામ,

જ્યાં ગંગાજમનાતી એકદિલી હો રામ !

મારું ગોકુળિયું ગામ,

તારે જોળે હો રામ,

ધ્રુવ પ્રહલાદશાં આળ ખેલે હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

તારે આંગણિયે રામ,

ગ્રામ લક્ષ્મીનાં તેજ પથરાયાં હો રામ !

—ચીમનલાલ ભટ્ટ

૧૨૯

રેંટિયો

રેંટિયે લેન્ને હરિનું નામઃ
 રેંટિયો દીન તણો દાતાર—રેંટિયો
 રેંટિયો બ્રુખ્યાનો ભંડાર— ”
 રેંટિયો અન્નજળનો દેનાર— ”
 રેંટિયો વસ્તરનો પૂરનાર— ”
 રેંટિયો દળદરનો હરનાર— ”
 રેંટિયો આંગણનો શણગાર— ”
 રેંટિયો ગરીબડાંની ગાય— ”
 રેંટિયે ગરવાં ગુણિયલ થાય— ”
 —રમણલાલ સોની

૧૩૦

કાચા સૂતરનો તાંતણો

અતૂટ એક કાચા સૂતરનો તાંતણો,	
અતૂટ એક કાચા સૂતરનો તાંતણો.	
હારે ઓલી લોઢાની બેડિયું ય તૂટે,	અતૂટ૦.
હારે ઓલી સોનાની સાંકળી વઢૂટે,	અતૂટ૦
હારે ધાર ખાંડાની તેજ યાય ખાંડી,	અતૂટ૦.
હારે હાર માને હજાર તોપ ગાંડી,	અતૂટ૦
હારે દુર્બળિયાં શું બળિયાંને ખાંધે,	અતૂટ૦
હારે શામળાં શું ઉજળિયાંને સાંધે	અતૂટ૦.
હારે અંધ સાથે આંખળાંને ખાંધે,	અતૂટ૦.
હારે પંગુ સાથે પાંગળાંને સાંધે,	અતૂટ૦.

૧૫૮

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

હારે રાંક સાથે તે રાજ્યીને આંધે, અતૂટ૦
 હારે રામ સાથે તે માનવીને સાંધે, અતૂટ૦
 હારે કાંતો કાંતો ને બહેન! પૂરી પ્રીતે, અતૂટ૦
 હારે કાંતો કાંતો ને ભાઈ ! એક ચિત્તે, અતૂટ૦
 હારે ધરોધરમાં એ પ્રેમને પસારો, અતૂટ૦
 હારે મારી ભારતીના ભારને જિતારો, અતૂટ૦
 હારે રૂડા રેંટિયા અખૂટ આપ દેજો, અતૂટ૦
 હારે આપુ ગાંધીજીની જીંદગીનો રહેજો
 અતૂટ એક કાચા સૂતરનો તાંતણો.

—જીગતરામ દવે

૧૩૧

કાંતવાનું દેવું

માથે કાંતવાનું દેવું—

જો જો ભૂલમાં નહિ જાય,
 એનું વ્યાજ ઘોડા જેવું,
 જો જો પાછળ નહિ પહોંચાય.

આજ વિતાડી જો આજસમાં.

કાલ હાંકવા થાશે વસમા.

આજ લાગે ત્યારે,

જ્યારે આજ લાગે ત્યારે,

જો જો કૂવો નહિ ખોદાય. માથે૦

ગરીબનું છે પૂજન માંડ્યું,

અક્ષતકુંકુમ પાર ઉતાર્યું.

દરિદ્રનારાયણનું અંતે દરિદ્રનારાયણનું,

જો જો નૈવેદ્ય નહિ વિસરાય, માથે૦

સ્વરાજ્યનાં ગીતા]

૧૫૬

રંકે સુખી ત્યાં રાજ સુખી છે,
 રંકે દુઃખી ત્યાં રાજ દુઃખી છે.
 રંકનો પડછાયો, રાજ રંકનો પડછાયો,
 જે જો કાયમનો એ ન્યાય. માથે૦

● —પ્રીતમલાલ મજસુદાર

૧૩૨

દેશી સાંભરે રે

હું તો જાનું જોઉં ને દેશી સાંભરે રે !
 મારું ધન તો વિદેશ વહી જાય રે—
 જાનું જોઉં ને દેશી સાંભરે રે !

હું તો દાતણ કરું ને દેશી સાંભરે રે !
 મારા પાઉડર પરદેશથી લવાય રે—
 દાતણ કરું ને દેશી સાંભરે રે !

હું તો નાવણ કરું, ને દેશી સાંભરે રે !
 મારા સાણુ તો પરદેશથી લવાય રે—
 નાવણ કરું ને દેશી સાંભરે રે !

હું તો લખવા બેસું ને દેશી સાંભરે રે !
 મારા કાગળ પરદેશથી લવાય રે—
 લખવા બેસું ને દેશી સાંભરે રે !

હું તો ફરવા જાઉં ને દેશી સાંભરે રે !
 મારા વાયલિયાં ઉડી ઉડી જાય રે—
 ફરવા જાઉં ને દેશી સાંભરે રે !

મને સ્વપ્ના મરી ગયે દેશી સાંભરે રે !
 મારા દેશનું કલંક કેમ જાય રે—
 જાનું જોઉં ને દેશી સાંભરે રે !

જ્યોત્સના શુક્લ

●

૧૬૦

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૩૩

ખાદી રંગ લાગ્યો

હું તો કાપડખનરે ગઈ'તી રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 પરદેશીનાં પોટલાં દીઠાં, ને દિલને ડંખ લાગ્યો.
 શોધી શોધીને બહેન હું તો થાકી રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 બેયાં વાયલ ને આંખ થઈ રાતી રે, દિલને ડંખ લાગ્યો.
 હું તો ભર્યાં બખરમાંથી બિભી રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 કામ દીઠો ન દેશનો સપૂત, દિલને રંગ લાગ્યો.
 મારા દેશમાં કપાસ ફાલ ફાલ્યો રે ખાદી રંગ લાગ્યો,
 વેચ્યો વેચ્યો વિદેશમાં તમામ, દિલને ડંખ લાગ્યો.
 મહારા ખેડૂતે ખંતે ઉગાડ્યો રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 વસ્ત્રહીણું ફરે છે એનાં બાળ, દિલને ડંખ લાગ્યો.
 મારો વણકરની વાત કાણુ બાણુ રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 પૂરો રોટલો ન પામે એનાં બાળ, દિલને ડંખ લાગ્યો.
 શિર ચોંટયું કલંક બહેન કાઢો રે, ખાદી રંગ લાગ્યો.
 પરદેશીનો મોહ હવે છોડો રે, દિલને ડંખ લાગ્યો.

—જ્યોત્સ્ના શુક્લ

૧૩૪

પરદેશીએ પાયમાલ કીધું

પરદેશીએ પાયમાલ કીધું

ભારત પરદેશીએ પાયમાલ કીધું.

હીરા ને હેમ ગયા, કાગળ ને કાચ રહ્યા,

કથીર નાણું ચાલુ કીધું—ભારત૦

સ્વશાળ્યનાં ગીતો]

૧૬૧

હાથની કળા હણી, મંચે હિન્દી તણી
 મંચે સભાના શ્રી ધું—ભારતં
 અંગૂઠાં, આંગળી કાપી કારીગરી,
 ઢાઢા મલમલ ગંધ કીધું—ભારતં
 રિદ્ધિસિદ્ધિ સહુ ભારતે ભરી'તી યહુ
 પરદેશીએ ચૂસી લીધું—ભારતં
 શૂરાનું શૂર ગયું દૈવત દેવાનું ગયું
 વીરોનું પણ પણ લીધું—ભારતં

૧૩૫

મારો રેંટિયો

ધીરો ધીરો ચાલે રે,
 મીઠો મીઠો ગાળે રે,
 રૂડો મહારો રેંટિયો હો જી.
 એ રેંટિયામાં દેશાધ્યના નીકળે તાર,
 એ તારે તારે ભાળું ભારતનો ઉદ્ધાર.
 ધીરો ધીરો ચાલે રે.
 ત્રાક રૂડી, પંખા રૂડા, ઉજ્જવળ એનો નાદ,
 ઉજ્જવળ પૂણી એપતી ઉજ્જવળ મારા હાથ,
 દેશે મારા દેશને,
 ઉજ્જવળ ઉજ્જવળ સાથ.
 દુઃખો સહુ હરતો રે,
 નિર્ભયપણે ફરતો રે,
 રૂડો મારો રેંટિયો હો જી.

૧૬૨

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

દયા, ક્ષમા ને દીનતા, ત્રણનો કાંત્યો તાર;
 સુંદર રંગે શોભતો દે સુખ તેહ અપાર.
 મમ દુઃખિયાનો દિલાસો રે,
 વિપત્તિનો વિસામો રે,
 રૂડો મારો રંટિયો હો જી.
 આ રંટિયાથી નીપજો સુંદર ખાદી રાજ,
 આ રાજે રાજે, સ્વરાજ્ય આવે છે પાસ;
 ધીરો ધીરો ચાલે રે,
 મીઠો મીઠો ગાજે રે,
 રૂડો મારો રંટિયો હો જી.

—મનોહર

૧૩૬

વહાલો રંટિયો

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી રિદ્ધિરે;
 વહાલો મારો રંટિયો હોજી.
 જેના ગુંજનમાં રામ કેરાં નામ,
 જીવનકેરી શક્તિરે, જન્મભૂમિની ભક્તિરે;
 એ તો એક જ રંટિયો હોજી.
 શ્રદ્ધા ને એકાગ્રતા, સંયમ શક્તિ વિશેષ;
 ધૈર્ય ચીવટ ને શાંતિના, આપે જો ગુણ બેશ,
 જડને ચેતન કરતો રે;
 વહાલો મારો રંટિયો હોજી—સ્વતંત્રાની.

પરદેશી પરતંત્રતા, તોડે પળની માંછ;
 દે આથિક સ્વતંત્રતા, શીળી સુખની છાંય.
 નિર્ધનિયાનો બેલીર;
 એ તો એકેજ રેંટિયો હોજ.

સ્વતંત્રતાની.

સૂતર ફેરે તાંતણે, મહેજે મળે સ્વરાજ;
 જેના જાગથી હિંદના સુધરે સઘળાં કાજ.
 રૂપાળો રઢિયાળોરે.

વહાલો મારો રેંટિયો હોજ—સ્વતંત્રતાની.

સુદર્શન ચક્કર સમું સર્વ શક્તિનું પૂર,
 જેમાં ગૂઢરીતે ભર્યું સૌ સુરજનું દૂર;
 એવો પ્રૌઢ પ્રતાપીરે :

વહાલો મારો રેંટિયો હોજ—સ્વતંત્રતાની.

સ્ત્રીકેરા શિયળની રક્ષાનો કરનાર,
 યોદ્ધાને અવકાશમાં છે શાંતિ દેનાર

—સીતારામ શર્મા

●

૧૩૭

રેંટિયા રતોત્ર

(૨)

પ્રાચીન અમારા દેશમાં ઉઘોગ ગૃહનો રેંટિયો,	
ઘર ઘર ફરી જગત કરો પાછો મૂકેલો રેંટિયો.	૧
ચેતનપુત્રારા દેશમાં ઉરાડતો આ રેંટિયો,	
મરુભૂમિને રસજસ કરી ફળદ્રુપ કરતો રેંટિયો.	૨
જડકાષ્ટનો બેઠે જતેલો દીસતો આ રેંટિયો,	
ચેતન થકી ભરપૂર ને જીવંત છે આ રેંટિયો.	૩
ખાંચે નહિ પીએ નહીં સુવે નહિ આ રેંટિયો,	
થાકે નહિ થોભે નહિ પણ કામ આપે રેંટિયો.	૪

માનસરતો મોતીચરતો હંસલો આ રંટિયો,	
થાતાં પ્રસન્ન કણ મોતીના દેશે જગતને રંટિયો.	૫
ધન્ય છે તે હાથને જે ફેરવે આ રંટિયો,	
ધન્ય છે તે મગજને જેણે રચ્યો આ રંટિયો.	૬
ધન્ય છે તે કાષ્ટને જેનો બને છે રંટિયો,	
ધન્ય તે સુથારને હેતે ધડે જે રંટિયો.	૭
કવિઓ તમારા કવનમાં કવળે હવે આ રંટિયો,	
વક્તૃત્વમાં વક્તા તમે વીકસાવળે આ રંટિયો.	૮
ગરબા મહીં બહેનો તમે ગાળે હવે આ રંટિયો,	
ભજનોમહીં ભક્તો તમે લલકારળે આ રંટિયો.	૯
શાળા મહીં ઇનામમાં સૌ આપળે આ રંટિયો,	
નાતો તણા લઢાણા મહીં સૌ વહેંચળે આ રંટિયો.	૧૦
પંજાબ કન્યાદાનમાં ન્યમ પુત્રીને દે રંટિયો,	
ત્યમ અન્ય પ્રાંતો હિંદના દો કન્યકાને રંટિયો.	૧૧
સ્વરાજ્યના નિશાનમાં ચીતરાવળે આ રંટિયો,	
આત્મશુદ્ધિનો અલૌકિક મંત્ર મોંઘો રંટિયો.	૧૨
ગાવે કબીરા પદમહીં કે છે પવીતર રંટિયો,	
ગાંધી લખે નવજીવનમાં કે સ્વર્ગચાવી રંટિયો.	૧૩
ખાતાં પીતાં સૂતાં અને વળી સ્વપ્નમાંહી રંટિયો,	
જન રટણ કરળે રાતદિન બસ રંટિયો ને રંટિયો.	૧૪
પ્રતિગામડે પ્રતિબૂંપડે દાખલ કરો આ રંટિયો,	
પ્રાચીન અમારા દેશમાં ઉદ્યોગ ગૃહને રંટિયો.	૧૫
જે ગાય સૂણે સ્તોત્ર યાને ફેરવે આ રંટિયો,	
વાતો થશે વૈકુંઠમાં છે વેદ વાક્યમ્ રંટિયો.	૧૬

૧૩૮

હરિજનની ઝુંપડીએ જાઉં

મા, હું તો હરિજનની ઝુંપડીએ જાઉં,
 ઝુંપડીએ જાઉં, સાથી સકટનો થાઉં—માં
 અંગ ઢાંકે મારાં વાળે આંગણિયાં,
 એ નો આ શિંગણુ થાઉં—માં
 મેલો ઘેલો તોયે બહાલો તને હું,
 હોં સે પ્રીતિ રસ પાઉં—માં
 ભેટું મુસલમાન ખ્રિસ્તી ભાષ્યોને,
 હિંદુ થી શા ને અલડાઉં?—માં
 ખેલે ખોળામાં શ્વાન બિલાડાં,
 માનવી થી શા ને અલડાઉં?—માં
 છોટા છોટા હું ભાગ્યો ભાષ્યોથી,
 પૂરો એ પાપે પસ્તાઉં—માં
 આધા રહીને નાંખ્યાં અછાંકાં,
 આજે એ લાજે લજાઉં—માં
 દીન પતિતના દેહી પ્રભુને,
 જમવા નોતરવા ને જાઉં—માં
 ભીંજે કિનારા ભરતી વેરાયે,
 ભાંડુ ના ભાવે ભીંજાઉં—માં
 જેણે ભેટાડ્યા ભાંડુ ભૂલાયાં,
 ગુણ શા ગાંધીજી ના ગાઉં?—માં

૧૬૬

[સ્વરાન્યનાં ગીતો]

૧૩૯

પાપના ભારા

સદીઓ જૂના પાપના ભારા, આજે ભસમ થાય,
 દૂન અદ્ભુતનાં ઝેર હળાહળ, આજે શમી જાય,
 અદ્ભુતો ભાષ અમારા,
 હરિજન હરિને પ્યારા ! ૧

દૂર કરેલાં, ધૂતકારેલાં, દુઃખદૂખ્યાં હરિજન,
 અંતર એતું 'હાય' પુકારે, 'જીલમ શો ભગવન' !
 ઓરે ઓ નીચાજોણું,
 જગતમાં હિન્દુઓતું ! ૨

નરકને જે દૂર કરે તે, નરક માંહી રીઝાય,
 અમૃત સાટે વિપતી પ્યાલી, કેતો શેતાની ન્યાય !
 આ શું ધર્મ હશે કે ?
 કલંકિત હાય અરે રે ! ૩

માણસ જેવાં માણસને કેમ હડે હડે કહેવાય ?
 હૃદય માંયલો રામજી એતો, રૂંદે રૂંદે દુભાય,
 ઓરે ! ભૂંડાં ભૂખનાં જેવાં,
 આવાં કેવાં માનવ હૈયાં ? ૪

અડશે મા વળી આવશે મા કેંઈ, દેવના મંદિર માંય,
 પતિત-પાવન દેવ અમારા, પતિતથી અભડાય !
 ઓરે ઓ દેવની હાંસી,
 મઘ્યા દેવ મંદિરવાસી ! ૫

રામ ભજે ને તુલસી પૂજે, એકતારો લઈ ગાય,
 આતમ-જ્ઞાનનાં ગીત મધુરાં, આનંદમંગળ થાય,

आवाते शुं अछूत कहेसो ?
 अछूत जगे यम रहेसो ! ६
 दाउ अछूत के याम अछूत के छव अछूत कहेवाय ?
 पंचभूतोना पिंजर मांहे, अछूत वसे क्याय ?
 जरेजर मननां भूतो !
 जगो छेडा लाभी छूटे ! ७
 उच्य न हो कोष्ठ, नीच न हो कोष्ठ, गनी रहे कोष्ठ लाघ !
 गंगा यमुना संगम सरणी, मंगल प्रेम सगार !
 अंधारां धीर शमावे,
 प्रभु ! प्रेम ज्योति जगावे ! ८

—भीमनलाल लक्ष

१४०

आरतवाणी

इजियां इजियां इजियां,
 आपणु दुःखना हरिजे इजियां रे.
 इजियां लेखने दुरिजनोअे,
 उपरथी तो दानियां रे. इजियां०
 इजियां ते तो आपणु इजियां,
 परजे दाउ नव जलियां रे. इजियां०
 परजे न जलियां ते आपणु इजियां,
 ओवां आपणु भूलियां रे. इजियां०
 इजियां इजियां ओटलां तो इजियां,

૧૬૮

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

જરાક ચોટલિયાં તો જીલિયાં રે. ફૂળિયાં
 હરિકૃપાથી તળિયે ન પૂળિયાં,
 તેટલેકથી તો થોલિયાં રે. ફૂળિયાં
 ફૂલતાં નોંધને ગાંધીજી આવ્યા,
 રેંટિયા નાવડી લાવિયાં રે. ફૂળિયાં
 નાવડીમાં ઝટ અમને ચડાવિયાં ને,
 દુઃખદરિયેથી તારિયાં રે. ફૂળિયાં
 —ઉકાલાઈ ચોધરી

૧૪૧

ગાંધી મસાલો

અસુખ જીવમાં વાધ્યું ઘણું ને,
 રોગે તે દેશને ઘેરીઓ રે;
 દેશદેશના બહુ વૈદો જ તેડિયા,
 તેમ તેમ રોગ બહુ વાધીઓ રે. અસુખ
 પીડા તે પારખી ગાંધીજી ધાયા,
 મરી મસાલો આપીઓ રે;
 જેમ જેમ આપીઓ તેમ તેમ માગીઓ,
 આખો હિંદ તો જાગીઓ રે. અસુખ
 રાનીપરજમાં ગાંધી મસાલો,
 ઘણા જનોએ ચાખીઓ રે;
 ચાખીઓ ચાખીઓ એટલો તો ચાખીઓ
 આખા ડીલ પર નાંખીઓ રે. અસુખ

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૬૬

તેમને ઘણા ગુણકારી એ તો,
 રોગીના રોગને હાંકીઓ રે;
 નીરોગી થઇને સખળા રે બનીઓ,
 પગમાં નવું જોર આવીઉં રે. અસુખ૦
 સર્વે ભાઈઓ ગાંધી મસાલો,
 ગળવે ઘાલી રાખજો રે;
 શાકમાં નાખજો પાકમાં નાખજો,
 અમ તે એમ તમે ફાકજો રે. અસુખ૦

—ઉકાભાઈ ચોધરી

૧૪૨

અમે ડરતા નથી

અમે ડરતા નથી હવે કોઈથી રે
 સદા ભજ્યો ભલા ભગવાન. અમે૦
 બીક રાખે મનુષ્યો ખાયલા રે
 અમે ગહાદુર તે ગળવાન. અમે૦
 બીક રાખે હરામી આળસુ રે
 હાથ - પગમાં અમારું તાન. અમે૦
 માર ખાશું અમે નહિ કોઈનો રે
 નહિ વેડી લેશું અપમાન. અમે૦
 છેતરાશું નહિ અમે કોઈથી રે
 રૂઢી વિદ્યાથી આવશે ભાન. અમે૦
 ખાપુ ગાંધીના બોલ અમે પાળશું રે
 નથી રહેવું હવે હેવાન. અમે૦

—કુલચંદ શાહ

૧૪૩

શુદ્ધિનો યજ્ઞ

યજ્ઞ અમે માંડ્યો રે તનમનની શુદ્ધિ કરવા !
 ખાદી ને રેટિયો ઘરમાં વસાવ્યાં,
 દુઃખોનો દરિયો તરવા. યજ્ઞ૦
 દારૂ તાડીને દફનાવી દીધાં,
 કેડીમાં ગર રૂડી ભરવા. યજ્ઞ૦
 ખોટાં ધરણ્યાં ખાડામાં ફેંક્યાં,
 ચેપી રોગોથી ઉગરવા. યજ્ઞ૦
 સાદા જીવનની લીધી પ્રતિજ્ઞા,
 અંતોના પંથમાં ભળવા. યજ્ઞ૦
 ગાંધીનાં પ્રેમખાણુ હૈયામાં ઝીંટ્યાં,
 ગત હોમી દેશસેવા કરવા. યજ્ઞ૦

—કુલચંદ શાહ

૧૪૪

ગાંધીનું શરણુ

ગાંધીને શરણુ આવો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 તેના તે શુણુ તમે ગાઓ રે, અવસર છે છેલ્લો.
 દારૂને છોડી, તાડીને છોડી,
 દૂધ ને છાશ તમે પીજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 માંસને છોડી, મચ્છીને છોડી,
 ગોળ ને રાટલો ખાજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 ભુવાને છોડી, ભૂતડાને છોડી,

રામનું નામ તમે લેજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 પરદેશી છોડી, વિલાયતી છોડી,
 ખાદીને પ્રેમથી પહેરજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 વેરને છોડી, ઝેરને છોડી,
 હેત ને પ્રીતથી રહેજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 ફૂડને છોડી, કપટને છોડી,
 સતને રસ્તે રહેજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 —અજ્ઞાત

૧૪૫

પીશો મા

તમે પીશો મા, પીશો મા, પીશો મા,
 દારવો પીશો મા,
 તમે ભડ ભડ ભડ બાળનારો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે પીઓ તો ગોરસ પીજો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે ભડ ભડ ડીલ બાળનારો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે પીઓ તો પ્રેમરસ પીજો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે ભડ ભડ દિલ બાળનારો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે પીઓ તો આમરસ પીજો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે ભડ ભડ ધન બાળનારો

૧૭૨

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો

કે દારવો પીશો મા
તમે પીએ તો રામરસ પીએ
કે દારવો પીશો મા
તમે ભડ ભડ પુણ્ય બાળનારો
કે દારવો પીશો મા
—જીગતરામ દવે

૧૪૬

ત્રણની ટોળી

આપણી ત્રણ જણાની જોડી,
એને કાઈ શકે નહિ તોડી.
શાહુકાર, જમાદાર,
દારનો ધગ્ગરદાર,
ત્રણે થઇને ધારીએ તો,
દુનિયા નાખીએ તોડી;
આપણી ત્રણ જણાની જોડી.
આપણી ત્રણેની ભાઈબંધી,
એને કાઈ શકે નહિ ખંડી;
બંદુકવાળો, દારૂવાળો,
સોનાના સિક્કાઓ વાળો
ત્રણે થઇને ધારીએ તો
દુનિયા કરીએ અંધી;
આપણી ત્રણેની ભાઈબંધી.
આપણું ત્રણ જણાનું ગાકું,
એને કાઈ ન આવે આકું;

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૭૩

કલાકિયો, વેપારિયો,
રાજનો વળી રાજિયો;
તણે થઈને ધારીએ તો,
ડંકો બધે વગાડીએ;
આપણું તણ જણાનું ગાડું.
આપણી તણ જણાની ટાળી,
એવી જગમાં ન જડે ખોળી;
દારદાર, મુડીદાર,
સત્તાધારી સરકાર;
તણ થઈને ધારીએ તો,
કરીએ મોટી હોળી;
આપણી તણ જણાની ટાળી.

—જીગતરામ દવે

૧૪૭

દાર પ્રતાપ

દાર કરે પાયમાલ, ભાઈ હો! દાર કરે પાયમાલ.
દાર પીધાથી ચીતરું ભમે ને, દહાડે તે દિવા દેખાય,
ઊંચેથી આસણું પગમાં પેસે, ને ધરતી સાથે ચડી જાય;

હો ભાઈ રે—

દાર પીધાથી બુદ્ધિ ભમે છે, ને ઊભું તે ફરવું દેખાય,
ગોફણ ચડી જાણે ઊડ્યો ગગનમાં, ને ઊંધો ચકરિયું ખાય.

હો ભાઈ રે—

દાર પીધાથી તનડું તૂટે છે, ને કાળું તે ધોળું દેખાય;
પગમાં આરોટી ધૂળ માથે ચડાવે, ગધેડાને માની ગાય

હો ભાઈ રે—

દાર પીધાથી સૂઝે છે અવળું, જે દૂવામાં વસિયલ ગામ;
 ઇંદરસલામાં પરીઓને જોવા, ભુસ્કા માર્યો જોલો રામ !

હો ભાઈ રે—

—રમણલાલ સોની

૧૪૮

દાર તું છોડી દે ને રે !

દારએ કિંધું માર્યું દારડિયા,

દાર તું છોડી દેને રે !

તાડી તું છોડી દેને રે ! દારએ૦

જમ્મીન અમીન વેચી આધી, (૨)

ખાતું તો વ્યાજમાંહી ડોલ્યું દારડિયા ! દારએ૦

ફળ અળ વેચી આધાં, (૨)

અળદ તો વ્યાજમાંહી ડોલ્યા દારડિયા ! દારએ૦

ગાફી ખાફી વેચી આધી, (૨)

જૂસરી તો વ્યાજમાં ડોલી દારડિયા ! દારએ૦

છાપરી ખાપરી વેચી આધી, (૨)

પોયરાં તો વ્યાજમાં ડોલ્યાં દારડિયા ! દારએ૦

પોલિસે વેઠમાં પકડ્યો દારડિયા !

પૈદામાં ટપલાં મળ્યા, (૨)

વ્યાજમાં તો ભૂંડી ગાળો દારડિયા ! દારએ૦

કલાલની ચાકરીમાં ચાલ્યો દારડિયા !

ધણી મટી તે ઢોર અન્યો, (૨)

દારએ ધાણુ તો વાળ્યો દારડિયા ! દારએ૦

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૭૫

૧૪૯

દારૂ તારો હંતાડ

દારૂવાળા દારૂ, દારૂવાળા દારૂ, તારો હંતાડ !
 પીવે નથી કાષ્ટએ ગાંધીજીના રાજમાં.
 માફ કર આવા એ તારો વેપાર,
 પીવે નથી કાષ્ટને ગાંધીજીના રાજમાં. દારૂવાળાં
 તારો દારૂ તો કાતીલ એરે રે
 તેણે વાળ્યો છે કાળો કેરે રે,
 ઘેર પોર્ચાં ભૂખે મરી જાય. દારૂવાળાં
 દેશં ફેડીને પેટનું કાઢીએ,
 જીર ને જાસની ભડકી જનાવીએ,
 પીને પડી રહીએ એક વાર. દારૂવાળાં
 ગાંધી બાપુની શીખ અમે માનહું,
 અમે ચોખ્ખા મનખ થઈ માલહું,
 ગણહું દારૂ ને તારી હરામ. દારૂવાળાં
 —નર્મદાશંકર પંડ્યા

૧૫૦

દારૂની મોંકાણુ

દારૂવેં દારૂવેં દારૂવેં રા.
 અધે નાજેં કધેં એક દારૂવેં !
 દારૂવામાં ડાહ્યે ને ભાન અધે ભૂલ્યે, [૨]
 કા કામ આગ મોટી રૂલ્યે રા.—અધેં

સગેં સગેં લડયેં ને જૂદેં જૂદેં પડયેં, [૨]
 દુઃખ દેખી પૂઠી અધે દડયેં રા.—અધેં
 દાંડ પીતે મરેહે, કામ ક્યારવે કરેહે, [૨]
 દીટી આખો પટીન્ધેમાં* શીરે રા.—અધેં
 સવારનોં બીડીતે ચાલ્યો જાય પીઠે, [૨]
 લાંબ દેખી દારવાવાળો લૂંટે રા.—અધેં
 જાત આપડે ગાંડી, મોંકાણુ મોટી માંડી, [૨]
 તેજ નડી દારવાણે* ઉઢાંડી રા.—અધેં
 કતરા દીહી કચે મનમાં ની રાખે, [૨]
 ગુલામ કરી તેંદે એક સાકે રા.—અધેં

૧૫૧

સારો તું ન કેહેં લાગે ?

દાંડ છોડી દેજે ઓ જીવરા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 પીતા માંય જાય અગડી ડીલ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 રાહી આંડી ને ખેવડો ફૂલ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 ખૂચ પીનારા હોષ ગિયા કુલ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 પચહા દેધને દાંડ પીએ હેર રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 જાય અગડી લોઈ દાંડ હોય ઝેર રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 ખેત્યેવાળાહા ખેતી જાય ધૂળરા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 હમજી લેજે આતી તેજ બૂલ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 દાંડ પીનારા કદિ નાઇ સુખ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?

x પટલાઈમાં * દાંડની

સ્વરાન્યનાં ગીતો]

૧૭૭

હમને ક્યમ રય દારવા આરે દુઃખરા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 રાગ લોકે ગીયો ચાલી રાજ રા; સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 મોઠ મોઠા મેવસ્યા ગુઈ લાજ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 અહડી અહડી દારવા માયાફેડ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
 યુવક આખે છોડ દાર છોડ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?

૧૫૨

દુઉઉ દુઉઉ જાગે દારૂ

દુઉઉ દુઉઉ જાગે દારૂ,
 માયા ધરમાંય રખે રા !
 પેલસે પેલસે જાગે દારૂ,
 માયા ધરમાંય રખે રા ! દુઉઉં
 આખદા વેડી તું એથી ભારી,
 મચ્ચે વગર મોતે રા !
 તું નાંધ ઝોય તો આમ્હે જો દેશમાંય,
 આમ્હાં સુખમાંય રા'તે રા ! દુઉઉં
 માહાં ને લોધ સુહીજ લેદેં,
 હાડકેં ને ચામડેં રચેં રા !
 આમી તેરુ જાતો તું રચ્ચજે,
 દુઃખી જીવતર કચ્ચોં રા ! દુઉઉં
 કાજો મૂં કચ્ચજે, વળી મા એચ્ચતો,
 રખે તું ચેતો પાછો રા !
 સલામી છેલ્લી કચ્ચ તું ને દેંની,
 આમી મા ચેતો પાછો રા ! દુઉઉં

૧૫૩

અનીને વીર આમ્હા

અનીને વીર આમ્હા જગ ચાહું હું;
 મઅહું કા જીતું હું એકજ હેય વિચાર. અનીને
 મેદાન માંય એષ તુંમાં આવી જાયારા;
 જોર કલહ હોય તો દેખાડા આમ્હી. અનીને
 જીંડાઇ કાઢીને ભક્ષાર્ષ લે આહું;
 ભલાભલા દુશ્મન હટાડી કાહું હું, અનીને
 વ્યસન મુળથીજ ખોદી ટાકું હું,
 ખોટા ખોટા રિવાજ તાગાડી કાહું હું અનીને
 જીગમાંય ચૌદ જો હેં ઉઢી નીજેરે.
 તહેજ આમ્હા ચળકી ઉઠું હું. અનીને
 દુઃખ ભલે ચેને સામી જાતીએ,
 માર ધણોજ ખુશીથી વેરીશ લાહું હું. અનીને
 જાતિ માટે જીવખી દાહું ખુશીથી,
 દુનીયામાંય ડંકા વગાડી જાહું. અનીને

—જીવજીસિંહ

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૭૬

૧૫૪

ભીલોનું ગાંધીગીત

(ભીલોડી ગીતનો ઢાળ)

ગાંધીનાં ગીતાં ગાઓ, ઓ ભીલભાઈ,
ગાંધીનાં ગીતાં ગાઓ

ગાંધીનાં મનખાં યાઓ, ઓ ભીલભાઈ,
ગાંધીનાં મનખાં યાઓ.

અલ્લર મલકતો માનીતો ગાંધી
મનખાં જેવો પથ દેવ

હરગત સોડીઠ અપુપ દુઃખીયાંને કાજે
આઈ ઓઠ ધરમનો દેવ ગાંધીનાં

દુઃખીયાંનાં દુઃખ દેખી કકળી ઉઠે
એનાં કાળજડાંતી કળી

જૂખાંતી જૂખ એને ભરખી જતી
એણે કાયા નાખી દુળી ગાંધીનાં

ઉંચાનીચાના એને ચાળા ગમે નહિ
નાગા ઉઘાડાને કાજ

ભીલાંને ભાળી લંગોટી વાળી
એણે એવો ગરીબનવાજ ગાંધીનાં

ધરમ, હાથ, ને બહાદરીતી
નવલી૭ ઝંડી રોપી

વેડવારા વળી જોરજીવમથી
 અચાવે ગાંધી ટોપી ગાંધીનાં.
 જીવ મારો નથી, ચોરી કરો નથી
 ગાંધીવાળાં જો થાઓ
 હરોડ ખાઓ નથી, ૧૦ ભાગ પીવો નથી,
 ઇદારી ૧૧ રમવા ન જાઓ ગાંધીનાં.
 ઉંગળવા પડહે ને ધુંગળવા ૧૨ પડહે
 સોરાંને ૧૩ ભણવા બેજો
 ડગરાં ૧૪ મટીને મનખાં થહો માટે
 દીકરીના દુકડા ૧૫ ન લેજો ગાંધીનાં.
 બીકજી બલાડાં મટી વનના ઓ વાઘો
 ઝટ ઈ જગી જાજો
 ડાભોર, ૧૬ ભાભોર, ૧૭ નીમામ, ૧૮ હંગાડા, ૧૯
 હગળા ૨૦ બહાદર થાજો ગાંધીનાં.
 ટોપાવાળાને સલામ કેવી ?
 જોણે દુનિયા બાંધી
 એક બડો બાબો રામ છે સાહેબ,
 બીજા ઠક્કર ને ગાંધી ગાંધીનાં.
 —ઈશ્વરલાલ વૈદ્ય

૧. માણસો ૨. દુનિયા ૩. સ્વર્ગ ૪. છોડી ૫. આપણ
 ૬. આઓ ૭. અવનવી ૮. ભાલો ખાદી ટોપીવાળાને
 ગાંધીવાળાને નામે ઓળખે છે. ૯. દારૂ ૧૦. તમાકુ ૧૧. ઘાડ
 પાડવા ૧૨. નહાવું ધોવું પડશે, ૧૩. છોકરાં ૧૪. ઢોર
 ૧૫. દોકડા ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. કુળોનાં નામ ૨૦. સઘળા

૧૫૫

દેવ ! તારે કાળે

પથર ગારો ને ઝાડનાં પૂજ્યાં પૂજ્યાં પોંપળ પાન
પૂજ્યાં ઉંદરડાં, ગાવડી પૂજી શ્વાનને નીરું ધાન

હરિજન તરસ્યો જાણી

પાચું નહિ પાવળું પાણી

ઘૂત સુગંધી ને પુષ્પ ચઢાવ્યાં દીધાં ફળોનાં દાન
દેવ મગાવીને દેગડા મોટા, દુધે કરાવ્યાં સ્નાન.

જાળુડાંનાં દુધમાં પાણી

પીડિતોની બીડ ના જાણી.

તારે કાળે મેં તો વાધા સીવડાવ્યા ને—સોળ ધર્યાં શણગાર
મહેલ સમા તારાં મંદિર બાંધ્યાં સાવ સોનાનાં દ્વાર.

ફાટયું ભંગી ગોદડું માંગે

ઐરી મારી લડવા લાગે.

તારે કાળે મેં તો કેશ વધાર્યાં ને અજ્ઞનો લીધો વેશ;
ચુરમાં ચોરાવ્યાં ગોરમા'રાજીને—ના'પી ગરીબોને શે'શ.

એકું જીકું માગવા આવે

નોકર મારો લાત લગાવે.

ઉંટ ગધેડાંને પાણી પાવા કાળે બાંધ્યા હવેડા ને બાવ

માનવકુળને ખાસડે માર્યું પૂછ્યો નહિ કંઈ ભાવ.

હરિજન ઉતરે આડો

ખિચારાનો બગડે દહાડો.

પાણામાં પડેલા શોધવા તુજને—આંખ મીચી ધરૂં બ્યાન
ઉઘાડી આંખોની સામે ઉભેલો—ભાળું નહિ ભગવાન.

૧૮૨

[સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

છતી આંખે આંધળા જેવો
મારા જેવો કાણુને કહેવો ?
ગંગા ન્હાયો ગોમતી ન્હાયો—ન્હાયો અઃસહ નીર
હૈયું માફં તોયે પથ્થર પેઠે પલ્લયું નહિ લગીર
પાકા કાળા પાણુકા જેવો
બન્યો મારા દેવના જેવો.

દેવકૃષ્ણ જોષી

૧૫૬

ગાંધી તોરા રાજમાં

ગાંધી તોરા રાજમાં ઘોળી ટાપીનો ઘેર—
રૂડો ગાંધીડો.

કપાસ પીલી, રૂને પીંછી પૂણી બનાવયું આજેજી
પૂણી કાંતી સુતર વણીને ખાદી ઓઢયું આજેજી

ગાંધી તોરા રાજમાં ખેડુત કરે છે લહેર—
રૂડો ગાંધીડો.

વિદેશી કાપડ ભૂખે મારે વાપરવું એ શોભે નહિ
ભૂખે મરીને ગુલામ બનીને જાંજીરે જકડાવું નહિ

ગાંધી તોરા રાજમાં ગરીબ કરે છે લહેર—
રૂડો ગાંધીડો.

મરદો જેવા મરદો થઇને ગુલામી તમને શોભે નહિ.
શૂર બનો આઝાદ બનો સૌ કદી કામથી ડરવું નહિ.

१५७

राष्ट्रीय धूने।

मेरे वतनकी हो ! प्यारे भारतकी हो ! नय नय
मेरी मैया की हो ! आमादाकी हो ! नय नय

*

युवाओं ओ दिंदना सैनिक बनने आओ !
युवतीओ ओ दिंदनी कसरीआं पहेंरी आओ !

*

आगे कदम ! आगे कदम ! आगे कदम !
यारों इनामा पंथ पर आगे कदम !
माता तूला मुक्ति कदं ओ जूलवा,
आगे कदमे ! आगे कदम ! आगे कदम !

x

नय नय ओओ भारतमैयानो नयनार !
नय नय मातृभूमिनो ओओ नयनार.

x

माथुं मेओ साथवना साथी टेकने रे,
साथी टेकने रे, साथी टेक ने रे—माथुं०

*

मेरे वतनकी नय प्यारे भारतकी नय,
ओओ पूरण स्वराजनी नय नय नय.

+

उठो वाग्यो लडवैया शूरा नगन्ते रे !
शूरा नगन्ते रे, दायर भागन्ते रे—उठो०

*

हिंमत राप्पी दारने ताडी छोडन्ते रे !
दाइ छोडन्ते रे ताडी छोडन्ते रे !

हिंमत राप्पी,

हां हां रे हिंमत राप्पी,
हां हां रे हिंमत राप्पी,
दाइ ने ताडी छोडन्ते रे !

x

કાપડ પરદેશી હરામ વસ્તુ વિદેશી હરામ
ગુલામીને અમારા રામ રામ રામ !

x

સોતું સોંધું પ્રતિજ્ઞા મોંઘી ખૂંચ છે રે !
મોંઘી ખૂંચ છે રે, મોંઘી ખૂંચ છે રે-સોતું,

*

શુરા જીતે સંગ્રામ માથાં મેલી
માથું આપે નાક ન આપે
એ શુરાનાં કામ-માથાં.

x

સહુ ચલો જીતવા જંગ બ્યુગલો વાગે
યાહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે !

x

મારા બાપુનો સંઘ
મારા બાપુનો સંઘ
ચાલ્યો સ્વરાજ ઘેર લાવવા;

અમે માંડ્યો છે જંગ

અમે માંડ્યો છે જંગ

શાંતિના રણુરંગ માણવા.

x

હારે ધૂન લાગી સ્વરાજ્ય ધૂન લાગી
હારે મને મુક્તિની ઝંખના લાગી-સ્વરાજ્ય.

x

એવા શુરા જીતે સંગ્રામ ભારત કુળદીવા
જેણે ભીડી છે હૈયે હામ ભારત કુળદીવા
એણે કીધાં છે અમ્મર કામ ભારત કુળદીવા
એની કીરત ગામે ગામ ભારત કુળદીવા

પુરવાણી

૧૫૮

યરવડા

જીવનનાં મૃદુમીઠાં ઝરણાં પ્રતિપળ જ્યાં સૂકાયે,
આશા મ્હાન વદન જ્યાં રેતી ધરા ધખે નિત હાયે;

એવી ભીતરની કથની !

પૂછો નહિ ભાઈ અને ભગિની !

પાપો લીલાં ચોટી કરતાં ઊભાં નિશદિન દ્વારે,
માનવભાવથી જે ત્યાં સર્વે, ખીલે કુકર્મો ફાલે;

આળે ભડભડતી ઝાળે,

જીલ્લમની ભઠ્ઠી કાયાને !

એ નરકે તપ તપવા વિચરે કુમકુમ પગલે કોડે,
દેશસેવિકા કામલ અંગી, આજે થોડે થોડે !

વિલોકે નેણ અધમ તેને,

દોઢેલ રવિએ નહિ જેને !

વહાલભર્યા કર કે માડીના, ગૂંથતા નિત જે વેણી,
વણહોળેલી વિખરાતી તે-આજ વીખે લટ તેની,

અધમ કે દુષ્ટા અપમાને—

અકથ દ્વંષ ગાળ પ્રતિ વહાણે !

દેવપૂજનાં કુસુમો ચૂટતાં અંગુલિ લાલ અને જે,
રુધિર ટપકતી કાંટાળાં તે કાયા મૂંજ વણે છે !

રક્તની અંજલિએ દેતી,

સલૂણી આશા ભરી રે'તી,

ધરતીનું એ દોઝખ જોવા કઠણ કરી ઉર પગળે,
સૂતી એ મરુભૂમિમાં ત્યાં દૂર થકી નીરખજો—

વીર કંઈ ભારતી જાયાની
વ્યથાઓ મૂંઝી ને છાની.

પગની ઘૂંટી ખુણી ન જેની ઝુલ્ફાં મગરૂર શીરે,
વણવસ્ત્રા ને મૂડેલા તે ખેંચે ધીર અધીરે—

કારમી ચક્કીઓ ભારે
પ્રતિપળ જળતા તુંકારે.

છાતી દુઃખે તૂટે અંગો જવરથી કાયા કંપે,
અંગુલિથી છો લોહી ટપકે ચક્કી ઘડી ના થંભે—

સડોસડ સોળ ઉડે અંગે
ભીંજતો લોટ રુધિર રંગે !

ઉષા ખીચે નલ સંગીત રેસે, રંગની હેલી જામે,
'ચક્કી પીસો' 'ચક્કી પીસો' શબ્દે તે લય પામે !

ચક્કીના ઘેરમહોં ઉડે,
વ્યથાઓ અંતરની ખૂડે !

હાકે જેની ધરણી ધૂળે ઊડતા જે વણ પાંખે,
વીર્ય અતુલ જે કર દાખવતા તેજ ઝરે જે આંખે,

વહે તે વીર નરક પાંધે
દીન સમ વેણ કટુ સાંખે,

ઘરડી અંખે કરે ધૂજંતો માડીને જે જોતા,
લાકડી ટેકે હોડે એવા વળી ગયેલા ડોસા,

સતત ત્યાં શિર ભાર વહેતા,
ઠોકરે પડતા અથડાતા !

ધોમ ધખ્યો મખ્યાહ્ન તપે છો, કણકે પ્રાણ સુકાયે,
ભાલ ટપકતા બિન્દુ વિણ નહિ જળતું નામ જરાએ,

સ્વરાજ્યનાં ગીતો]

૧૮૪ ક

કાળમીઠ પથ્થર તે ફેડે,

સળગતી નભ-ચાદર ઓઢે.

કાયા કળતી આંખો બળતી નભ ચડતું ચગડોળે,
તૂટી પડે છે અંગો હેઠાં-ધરતી લેશે ખોળે—

સહોદર હોય ભલે સાથે,

સળગતો સૂરજ કર માથે !

અકળાશે માઃ ઉર-ભેદક એ વીર કયા હજી બાકી—
રાષ્ટ્રવીરનો શોણિત રંગ્યો ગળફાંસો ત્યાં કારી

નીરબને વેણુ કંપિત નેને,

ભરી ઉર શહીદીને ઘેને.

એવી શહીદીના વણુચૂક્યા અક્ષર ત્યાં જમ ખાંતે,
ઊકલળે ધડકતે હૈયે એકલડા એકાન્તે;

ચૂમળે પગલાં તે શોધી

ધૂળ તે સંઘરળે મોંઘી.

કૂંક જનેતાના લાડીલા, વીર સલૂણા બયા,
તરણુ અરુણુ શા તેજ ભરેલા મૂકી ગયા અહીં કાયા,

ખીલતાં કુસુમો કરમાયાં !

માતને ચરણે હોમાયાં !

સ્વજનો કેરી વસમી છેલ્લી વિદાય કો વર્ણવશે ?
કણક વીંટાયા કર એ નાળુક પીંછી કષ્ટ ચીતરશે ?

સૂણતાં પથ્થર પણ દ્રવશે !

નીરબતાં વિશ્વ બધું રડશે !

એ શહીદોને કાને કો'એ 'રામ' મંત્ર નહીં ફૂંક્યો,
પાસે કો'એ માર્ગ બતાવા ઘૂત-દીપક નહીં મૂક્યો—

ન કો'એ પિણ્ડ કરે દીધો—

વિસામો કહીયે નવ કીધો !

એ શહીદાની માતા કેરાં ઉન્હાં આંસુ દહોળે
શેષ રહેલાં અસ્થિ ઉપર ચણુને મંદિર રાંળે !—

ભરમને ગંગોદક પાળે—

વીરના યશ ઉજ્જવલ ગાળે !

એવી ભીતર કેરી કથની સૂણતાં હૈયાં તૂટે,
તોય નહિ ત્યાં ઘોડાપૂર શાં ધસતાં વહેણો ખૂટે

ટેકીલી હિન્દી જનતાનાં,

બુલમ ને વમળે ધુમરાતાં !

એવા એ સહુ રાષ્ટ્રવીરની કોઠ દયા નહિ ખાશો,
હૈયે આગ બેડે તો જઈને સાથી જની કર સહાશો.

રોકળે અધવચ નીસાસો

વીરને સાથ જ દીલાસો.

—રનેહરશમી

शुद्धि पत्रक

गीत	लीला	अशुद्ध	शुद्ध
२	४	मागे	नागे
१६	४	आपने	अपने
३१	४	हिसा...रे	हि सा...रे
३६	६	जने	मुजने
४०	२१	उभ	उभा
४३	२६	६,	६ँ,
४५	२२	रंग थकी	ते रंग थकी
४७	२०	जगन्मूल	जगन्मूलां
	२०	ताणु	धणु
५०	१५	कहे छो	कहे छो
	२६	ते	ने
५१	१७	थशुं	थरुं
५३	१	आज	आजे
५५	१८	गणु	त्रणु
५७	५	अेवी	सेवी
६१	८	शोपी	शोपी ले
	१०	नाड	नडि
६२	२२	आ	आ परदेसी
	२३	भारत भूमिना	भरत भूमिनो
७७	२२	भं	भंउ
८३	८	रेखावनार	रेखवनार
	१५	जोवज्जे	जोवज्जे
८५	१	पुनि	पुनित
८६	२	आम	अम
	१७	पावडीओ	गावडीओ

ગીત	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૭	૬	દેશને	દેશને રે
૮૮	૨૩	ડીવાદી	મૂડીવાદી
૮૯	૮	હ	સિંહ
૯૦	૫૮	હ	દોહ
૯૬	૧૯	સાથીઓ	સાથીઓ સાથે
૯૮	૧૧	પૂર્ણ	પૂર્ણ
૧૦૨	૩	કરે	કરો
	૬	રો	કરો
૧૧૩	૧૭	દોણે	દોણે
૧૨૦	૧૬	ગુગતરામ	ગિગુભાઈ
૧૨૪	૨૫	સોએ	સૌએ
	૫૨	ભાઈઓ રે	ભાઈઓ
૧૨૬	૭	શાન્તિતાં	શાંન્તિનાં
૧૩૩	૧૧	મારો	મારા
૧૩૮	૨	સકટનો	સંકટનો
૧૪૧	૨૦	અમ	એમ
૧૪૩	૫	કેઠીમાં	કેઠીમાં
૧૪૭	૩	સાથે	માથે
૧૪૮	૯	ડેલી	ડેલી
૧૫૦	૮	દીટી	દીહી

પુસ્તકાલય
ગુરુકુલ કાંગડી

वन्देमातरम्

सुजलाम् सुफलाम् मलयजशीतलाम्

शस्य श्यामलाम्

मातरम्

वन्दे मातरम्

शुभ्रज्योत्स्ना पुलकित यामिनीम्

फुल्ल कुसुमित द्रुमदल शोभिनीम्

सुहासिनीम्, सुमधुर भाषिणीम्

सुखदाम् वरदाम्

मातरम्

वन्देमातरम्